

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI**

**BURSA'DA YAŞAYAN ARNAVUTLARIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayşenur TANIK

BURSA/2025

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

**BURSA'DA YAŞAYAN ARNAVUTLARIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayşenur TANIK

Danışman:

Prof. Dr. Hülya TAŞ

BURSA/2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Dalı'nda 702141012 numaralı Ayşenur TANIK 'ın hazırladığı “Bursa’da Yaşayan Arnavutların Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, 23/01/2025 günü 14:00 – 15:00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav

Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Hülya TAŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI

23/01/ 2025

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:06/01/2025

Tez Başlığı / Konusu: "Bursa'da Yaşayan Arnavutların Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 148 sayfalık kısmına ilişkin, 06/01/2025 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06.01.2025

Adı Soyadı: Ayşenur TANIK

Öğrenci No: 702141012

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Prof. Dr. Hülya TAŞ
06.01.2025

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Bursa’da Yaşayan Arnavutların Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

06.01.2025

Adı Soyadı: Ayşenur TANIK

Öğrenci No: 702141012

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar adı soyadı	Ayşenur TANIK
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Türk Halk Bilimi
Tezin niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet tarihi	/...../2025
Tez danışmanı	Prof. Dr. Hülya TAŞ

Bursa’da Yaşayan Arnavutların Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme

Bu çalışmada, insan hayatının geçiş dönemleri olan doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm ele alınmıştır. Bir toplumun kültürüne ait birçok gelenek, görenek, âdet, inanış ve uygulama bu dönemlerin içinde yaşatılmaktadır. Bursa’ya göç edip bu şehirde yaşamlarını sürdüren Arnavutların kendi kültürel kimliklerini yitirmedikleri, gelenek, görenek, âdet, inanış ve uygulamalarını sürdürdükleri görülmektedir.

Araştırma gerçekleştirilmeden önce konu ile ilgili araştırma yapıp, yazılı kaynaklar tespit edilip, bu yazılı kaynaklar sınıflandırılmıştır. Derleme aşamasına geçtiğimizde Bursa’nın çeşitli mahallelerinde yaşayan Arnavutlar ile görüşmeler sağlanarak konu için en uygun olacak kaynak kişiler belirlenmiş ve bu kaynak kişiler ile görüşmeler yapılmıştır. Derlemeler esnasında görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma yapılırken ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi, telefon ve bilgisayar gibi araç-gereçlerden yararlanılmıştır.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın amacı, yöntemi ve niteliği hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde göç ve kültür ilişkisi, Arnavutluk ve Arnavutların Bursa’ya göçleri hakkında bilgi verilmiş, Bursa’daki Arnavutların yerleşim yerleri belirtilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise Bursa’da yaşayan Arnavutların geçiş dönemlerinde sürdürmekte olduğu gelenek, görenek, inanış ve uygulamalar incelenmiştir. Araştırma sonuç, kaynakça, fotoğraflar ve ekler ile sona ermektedir.

Anahtar kelimeler: Arnavut, Bursa, Geçiş dönemleri, Doğum, Evlenme, Ölüm

ABSTRACT

Name & surname	Ayşenur TANIK
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Turkish Language and Literature
Subfield	Turkish Folklore
Degree awarded	Master
Date of degree awarded	/...../2025
Supervisor	Prof.Dr. Hülya TAŞ

A Study on the Transition Periods of Albanians Living in Bursa

In this study, birth, circumcision, military service, marriage and death, which are transition periods of human life, are discussed. Many traditions, customs, customs, beliefs and practices belonging to the culture of a society are kept alive in these periods. It is seen that the Albanians who migrated to Bursa and lived in this city did not lose their cultural identity and continued their traditions, customs, customs, beliefs and practices.

Before the research was carried out, research on the subject was carried out, written sources were determined and these written sources were classified. When we went to the compilation stage, interviews were made with Albanians living in various neighborhoods of Bursa and the most suitable source people were determined and interviews were made with these source people. Interview and observation methods were used during the compilations. During the research, tools such as voice recorder, camera, phone and computer were used.

The work consists of an introduction and two parts. In the introduction, information is given about the purpose, method and nature of the work. In the first part of the study, information was given about the relationship between migration and culture, the migration of Albanians and Albanians to Bursa, and the settlements of Albanians in Bursa were mentioned. In the second part of the study, the traditions, customs, beliefs and practices of the Albanians living in Bursa during the transition periods were examined. The research ends with the result, bibliography, photographs and appendices.

Keywords: Albanian, Bursa, Transition Period, Birth, Marriage, Death

ÖN SÖZ

Bursa, tarih boyunca birçok göçmen olarak içerisinde çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış, zengin bir kültürel mirasa sahip olan şehirdir. Göçmenlerin kendilerine ev sahipliği yapan bu şehirde kültürel kimliklerini kaybetmeden ve diğer kültürler ile alış-veriş içerisinde varlıklarını sürdürmekte oldukları görülmektedir. Bu şehirde yaşayan Arnavutlar, bu varlığın birer örneğidir. Bursa'daki diğer kültürler ile karşılıklı etkileşim içerisinde hem kendi kültürel kimliklerini devam ettirmiş hem de "Bursa'da Yaşayan Arnavutlar" diye isimlendirebileceğimiz yeni bir kültürel kimliğin doğmasını sağlamışlardır.

Bu tezin amacı, Bursa'da yaşayan Arnavutların kültürel kimliklerinin inşasında önemli yeri olan doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm geçiş dönemlerindeki gelenek, görenek, âdet, uygulama ve inanışları ortaya koyarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak ve unutulmasının önüne geçmektir. Bu tez çalışması için derlenip tespit edilecek bilgilerin alana katkı sağlaması hedefimizdir.

Tez çalışmamda olduğu gibi lisans ve yüksek lisans sürecimde de her zaman bana destek olan, fikirleri ile beni aydınlatan, bilgisi ile bana yön veren değerli hocam Prof. Dr. Hülya TAŞ'a, bu süreç boyunca yardımlarını esirgemeyen sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI 'ya, tez savunma jürimde yer alarak çalışmama katkıda bulunan sevgili Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ hocama, tüm eğitim ve öğretim hayatım boyunca desteklerini benden esirgemedikleri gibi tez çalışmamda da desteklerini esirgemeyen sevgili annem, babam ve kardeşime, tez çalışmam boyunca kaynak kişiler ile iletişim kurmamı sağlayan ve bu süreçte bana yardımcı olan sevgili kayınvalidem ve kayınpederime, onlarla birlikte bana kapılarını açan ve pek kıymetli bilgilerini dinlememe fırsat verip, kayıt altına almamı sağlayan tüm kaynak kişilere, sabrı ve inancı ile kendime olan güvenimi arttıran, beni her daim dinleyen ve destekleyen, fikirleri ile bu süreçte ne kadar şanslı olduğumu her zaman hissettiren sevgili eşim Tarık TANIK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayşenur TANIK

BURSA/2025

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

1.DERLEME İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Derlemenin Konusu ve Amacı	1
1.2. Derleme Öncesi Hazırlık ve Derlemede Kullanılan Teknikler	1
1.3. Kaynak Kişi Bilgileri.....	2
1.4. Derlemede Karşılaşılan Zorluklar	3

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ-KÜLTÜR İLİŞKİSİ VE ARNAVUTLARIN BURSA'YA GÖÇLERİ

1.GÖÇ VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ.....	4
2.ARNAVUTLUK HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	5
3. ARNAVUTLARIN BURSA'YA GÖÇLERİ.....	7
4. BURSA'DAKİ ARNAVUTLARIN YERLEŞİM YERLERİ	9

İKİNCİ BÖLÜM

BURSA'DA YAŞAYAN ARNAVUTLARIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ

1.DOĞUM VE DOĞUM İLE İLGİLİ UYGULAMALAR	11
1.1.Doğum Öncesi	11
1.1.1.Kısırlılığı Giderme Yolları ve Gebe (Me Barrë) Kalma.....	11
1.1.2.Çocuğun Cinsiyeti-Cinsiyeti Tahmin Etmek İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar	14
1.1.3. Doğacak Çocuğun Güzel Olması İçin ve Hıyınun Güzel Olması İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar	17
1.1.4. Aşırme	19

1.1.5. Doğum Öncesi Hazırlıklar.....	20
1.2. Doğum Sırası.....	21
1.2.1. Doğum Odası.....	21
1.2.2. Göbek Kordonu/Bağı.....	22
1.2.3. Bebeğin İlk Kez Kucağa Verilmesiyle İlgili İnanışlar	24
1.3. Doğum Sonrası.....	25
1.3.1. Lohusalık (Lehonë) Dönemi	25
1.3.2. Ad (Emër) Koyma	28
1.3.3. Kırk Basması	30
1.3.4. Kırklama.....	33
1.3.5. Kırk Uçurma.....	34
1.3.6. Babina/Kırk Mevlidi	36
1.3.7. İlk Diş/Diş Buğdayı/Diş Baba	37
1.3.8. İlk Tırnak Kesimi	39
1.3.9. İlk Saç Kesimi	40
1.3.10. Yürümesi Geciken Bebeğin Yürümesi İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar	41
1.3.11. Çocuğa Nazar Değmemesi İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar.....	42
2. SÜNNET(SYNET)	43
2.1. Sünnet Yaşı ve Sünnet Zamanı.....	44
2.2. Sünnet ve Tören Öncesi Hazırlıkları	46
2.3. Sünnet Yatağı	48
2.4. Sünnet Gezdirme/Sünnet Konvoyu	49
2.5. Sünnet Düğünü	50
3. ASKERLİK (USTHRİ).....	52
3.1. Askere Gidecek Olan Genç İçin Yapılan Hazırlıklar	54
3.2. Asker Yemeği (Vakt Ushtarak).....	55
3.3. Asker Eğlencesi ve Uğurlaması	56
4. EVLENME(MARTESË)	58
4.1. Düğün Öncesi.....	60
4.1.1. Evlenme Biçimleri.....	60
4.1.1.1. Görücü Usulü ile Evlenme.....	60
4.1.1.2. Beşik Kertmesi	61
4.1.1.3. Akraba (Farefis) Evliliği.....	61
4.1.1.4. Kız Kaçırma	62

4.1.1.5.İç Güveyi (Dhëndër që qënderon ne familjen e gruas) Şeklinde Evlenme ..	63
4.1.2.Evlilik Yaşı	64
4.1.3.Kismet (Kismet/Fat) Açtırma	65
4.1.4.Evlilik Aşamaları	67
4.1.4.1.Eş (Bashkëshort) Seçimi	67
4.1.4.2.Gelinde (Nuse) Olması İstenen Özellikler	67
4.1.4.3.Gelinin Uğurlu Olup Olmadığını Anlamak İçin İnanılan İnanışlar	70
4.1.4.4. Damatta (Dhëndër) olması istenen özellikler	71
4.1.4.5. Dünür Gezmek /Kız Görmek	71
4.1.4.6.Kız İsteme (Fjalën me mar)	73
4.1.4.7.Söz Kesme/Söz Kesimi	75
4.1.4.8.Söz Hayırlama/Petla Günü	76
4.1.4.9.Nişan (Fejesë)	77
4.1.4.10.Ruba Düzme/Urba Düzme	82
4.1.4.10.1.Ruba İçin Terziye Gidildiğinde Yapılan Uygulama ve İnanışlar	82
4.1.4.11.Çeyiz (Prikë)	83
4.1.4.12.Kolaç Gecesi/Kolaç Günü	85
4.2.Düğün Aşamaları.....	87
4.2.1. Şalvar (Çityan, Dimija) Gecesi	87
4.2.2. Kına (KËNË).....	88
4.2.2.1.Temenna Alma.....	90
4.2.3.Tavuk Gecesi (Nata e Pulës)	92
4.2.4.Gelin Hamamı.....	94
4.2.5.Gelin Alma.....	95
4.2.5.1.Gelin Almada Söylenen Mâniler	98
4.2.6.Gelin Yatağı	105
4.2.7.Düğün (Dasmë).....	106
4.3.Düğün Sonrası.....	109
4.3.1.Düğünün Ertesi -Paça Günü.....	109
4.3.2.İlk Cuma.....	112
4.3.3.Babciş Yemeği.....	112
4.4.4.Gelin Çayı/Gelin Gezmesi.....	114
5.ÖLÜM (VDEKJE)	114

5.1.Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	115
5.2.Kaçınmalar	116
5.3.Ölüm Sırası	117
5.3.1.Ölüm Anındaki Âdetler	117
5.3.2.Ölünün Yüz İfadesi, Yumuşak ve Sertliği ile İlgili İnanışlar	120
5.3.3.Ölünün Define Hazırlanması	121
5.3.4.Ölünün Yıkanması	122
5.3.5.Ölünün Keflenmesi	124
5.3.6.Cenaze Töreni (Ceremoni e varrimit) -Defin İşlemi	124
5.4.Ölüm Sonrası Evdeki Uygulamalar	126
5.5.Yas (Keqardhje) Tutma	127
SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	133
KAYNAK KİŞİ LİSTESİ	137
FOTOĞRAFLAR.....	139
EKLER.....	169
EK 1.Görüşme Katılım Formu.....	169
EK 2.Etik Kurul İzni.....	170

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Bursa'daki Arnavutların yoğun olarak yaşadığı mahalleler	9
Tablo 2: İllere ve tabiiyete göre yabancı uyruklu nüfus 31.10.23 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları	10

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Yeni doğum yapmış lohusa kadına ait bir görüntü	139
Fotoğraf 2: Salonda gerçekleştirilen babina etkinliğine ait görüntü.....	139
Fotoğraf 3: Babina etkinliğinde hediye takdimi	140
Fotoğraf 4: Babina etkinliğinde lohusa şerbeti ikramı	140
Fotoğraf 5: Babina etkinliğinde dağıtılan hediyeelik havlular	141
Fotoğraf 6: Lohusa yatağına ait bir görüntü	141
Fotoğraf 7: Geçmişe ait lohusa yatağına ait bir görüntü.....	142
Fotoğraf 8: Cibinlikli bebek yatağına ait bir görüntü	142
Fotoğraf 9: Geçmişe ait babinada anneannenin hazırladıklarına ait bir görüntü	143
Fotoğraf 10: Kırk uçurmada hediye edilen sepete ait görüntü.....	143
Fotoğraf 11: Geçmişe ait evde gerçekleştirilen babina etkinliğinden bir görüntü	144
Fotoğraf 12: Bebekler için Arnavut şalvarına ait bir görüntü	144
Fotoğraf 13: Geçmişe ait sünnet kıyafetine ait bir görüntü	145
Fotoğraf 14: Geçmişe ait sünnet çocuğu ve kız kardeşleri	145
Fotoğraf 15: Geçmişe ait diğer bir sünnet çocuğu ve kardeşleri görüntüsü	146
Fotoğraf 16: Sünnet yatağına ait görüntü	146
Fotoğraf 17: Geçmişe ait evde yapılan sünnet eğlencesine ait bir görüntü	147
Fotoğraf 18: Günümüze ait sünnet düğününden bir görüntü	147
Fotoğraf 19: Geçmişe ait bir askerin görüntüsü.....	148
Fotoğraf 20: Paça gününden gelin, damat ve kayıinvalideye ait bir görüntü	148
Fotoğraf 21: Kayıinvalid geline söz bileziği takarken çekilen bir görüntü.....	149
Fotoğraf 22: Kayıinvalid geline takı hediye ederken çekilen bir görüntü	149
Fotoğraf 23: Söz mendilinin içinde bulunduğu fanusa ait bir görüntü	150
Fotoğraf 24: Yılbaşı'nda geline hediye olarak getirilen bohçaya ait bir görüntü	150
Fotoğraf 25: Gelin istemede kahve ikramında bulunurken çekilen bir görüntü	151
Fotoğraf 26: Gelin ve damat halay çekerken karşılarında alkış tutulmasına ait bir görüntü	151
Fotoğraf 27: Bayram hediyesi için geline hazırlanan bohçalara ait bir görüntü.....	152
Fotoğraf 28: Gelin için hazırlanan bohçaya ait bir görüntü.....	152
Fotoğraf 29: Gelin için hazırlanan bohçadan ayakkabı, çanta ve el mendiline ait bir görüntü	153
Fotoğraf 30: Damat için hazırlanan bayram bohçasına ait bir görüntü	153
Fotoğraf 31: Ruba için götürülen bohçalara ait bir görüntü	154
Fotoğraf 32: Damat için hazırlanan nişan bohçalarına ait bir görüntü	154
Fotoğraf 33: Geçmişe ait kınada çekilen bir görüntü	155
Fotoğraf 34: Geçmişe ait bir kınadan gelin ve kayıinvalideye ait bir görüntü	155
Fotoğraf 35: Günümüze ait bir kınadan Arnavut topuzu modeline örnek bir görüntü	156
Fotoğraf 36: Geçmişe ait şalvar gecesinden bir görüntü	156
Fotoğraf 37: Arnavut halayı esnasında çekilen bir görüntü.....	157
Fotoğraf 38: Gelin ve yeni geline ait bir görüntü	157
Fotoğraf 39: Şalvar giymiş yeni geline ait bir görüntü	158
Fotoğraf 40: Paça gününde giyilen şalvara ait bir görüntü	158

Fotoğraf 41: Şalvar takımının el mendiline ait bir görüntü	159
Fotoğraf 42: Renkli şalvar takımına ait bir görüntü	159
Fotoğraf 43: Gelin için tasarlanan el mendiline ait bir görüntü.....	160
Fotoğraf 44: Gelin için tasarlanan el mendiline ait bir görüntü.....	160
Fotoğraf 45: Geçmişe ait kınada çekilmiş bir yeni gelin görüntüsü	161
Fotoğraf 46: Kına gecesinde gelinin ikinci kıyafetini giymesi ve el mendiline ait görüntü	161
Fotoğraf 47: Tavuk gecesine ait bir görüntü	162
Fotoğraf 48: Geçmişe ait Tavuk gecesinde gelinin arkadaşlarına ait bir görüntü.....	162
Fotoğraf 49: Günümüze ait Tavuk gecesinden bir görüntü	163
Fotoğraf 50: Gelin evden çıkarken daireler çalıp mâni söyleyen kadınlar	163
Fotoğraf 51: Gelin almaya ait bir görüntü	164
Fotoğraf 52: Gelin almada halay esnasında çekilen bir görüntü	164
Fotoğraf 53: Gelin almada çekilen damada ait bir görüntü	165
Fotoğraf 54: Gelin arabadan indirilirken çekilmiş bir görüntü.....	165
Fotoğraf 55: Geçmişe ait düğünün ertesi günü çekilmiş bir görüntü	166
Fotoğraf 56: Mısır unlu pırasalı Arnavut böreğine ait bir görüntü	166
Fotoğraf 57: Arnavut böreğine ait bir görüntü.....	167
Fotoğraf 58: Samsaya ait bir görüntü	167
Fotoğraf 59: Daireye ait bir görüntü	168
Fotoğraf 60: Arnavut şapkası Qeleshe görüntüsü	168

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgi	Kısaltma
Bakınız	Bk.
Editör	Ed.
Instant statisticks (anlık istatistikler)	INSTAT
Kaynak kişi	KK.
Kilometre	km
Kilometrekare	km ²
Sayfa	s.
Sayfadan sayfaya	ss.
Türkiye İstatistik Kurumu	TÜİK
Tarih yok	t.y

GİRİŞ

1.DERLEME İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Derlemenin Konusu ve Amacı

Bu derlemenin konusu; Bursa’da yaşayan Arnavutların doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerindeki gelenek, görenek, âdet, uygulama ve inanışlarıdır.

Toplumu ayakta tutan unsurların başında o toplumun kültürel değerleri gelmektedir. Gelenek, görenek, âdet ve inanışları, giysileri, yemekleri, müzikleri gibi yaşamın içinde olan her şey bu kültürel değerlerin birer parçasıdır. Bu kültürel değerlerden bazıları kuşaktan kuşağa aktarılırken bazılarının da zamanla kaybolup unutulduğu görülmektedir. Kuşaktan kuşağa geçmiş kültürel değerlerin unutulmaması, unutulmaya yüz tutmuş olanların da hatırlatılması için bilimsel çalışmalar yapmak gerekmektedir. Bu çalışma böyle bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu derleme çalışmasında Bursa’da yaşayan göçmen toplumlarından olan Arnavutların geçiş dönemlerinde sürdürdükleri gelenek, görenek, âdet ve inanışlarının neler olduğunu tespit edip, onları kayıt altına alıp kuşaktan kuşağa aktarmak ve yok olmalarının önüne geçmek amaçlanmıştır.

1.2. Derleme Öncesi Hazırlık ve Derlemede Kullanılan Teknikler

Metin Ekici’nin tanımına göre derleme; “halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icrâ eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işidir.” (2020: 25).

Derleme ile ilgili yapılan araştırmalarda Bursa’da yaşayan Arnavutların geçiş dönemleri ile ilgili bilginin yetersiz olduğu görülmüştür. Yapılan literatür taramasında Meltem Aladağ’ın hazırladığı “Bursa’da Yaşayan Arnavut Göçmenlerde Kültürel Aktarım

Pratikleri: Zafer Mahallesi Örneği” adlı bir yüksek lisans çalışması tespit edilmiştir. Bu çalışma; kadınlık halleri, kadınlık hallerindeki dönüşüm, birlikte yaşama, aile apartmanları, çocuk yetiştirme, evlilik ritüelleri kavramları bağlamında ve sosyolojik açıdan Bursa’da yaşayan Arnavutlar başlıkları ile değerlendirilmiştir (Aladağ, 2023). Bizde yapılan bu çalışmada Bursa’da yaşayan Arnavutların geçiş dönemlerindeki gelenek, görenek, âdet ve inanışları daha geniş bir alanda araştırmayı hedefledik.

Derlemeye başlamadan önce derleme öncesi hazırlık yapılarak alan araştırması gerçekleştirilmiş ve konu ile ilgili gerekli bilgiler toplanmıştır. Derleme için planlama yapılarak görüşülecek en uygun kaynak kişiler tespit edilmiştir. Ardından derlemede kullanılacak olan araç ve gereçler temin edilmiştir. Derlemede kullanılacak olan sorular her bölüm için ayrı ayrı olacak şekilde hazırlanmıştır.

Bursa’da yaşayan Arnavutların doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm dönemlerinde gerçekleşen kırk mevlidi, kırk uçurma, sünnet düğünü, asker eğlencesi, asker yemeği, kına, düğün, *petla* günü, *kolaç* gecesi, cenaze töreni gibi etkinliklerine katılım sağlayarak derlemede gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır.

Derleme çalışması esnasında fotoğraf makinesi, kamera, ses kayıt cihazı ve telefon gibi araç gereçlerden yararlanılmıştır.

1.3. Kaynak Kişi Bilgileri

Metin Ekici’nin tanımına göre kaynak kişi: “Halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütünü veya ana özelliklerini aktarabilen veya icrâ edebilen ve de bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilerdir.” (2020: 30).

Derleme çalışmasında doğru bilgilere ulaşmak için en uygun kaynak kişiler ile görüşülmeye çalışılmıştır. Kaynak kişilere Arnavutların yoğun olarak yaşadığı mahalle esnafları ile görüşerek, Arnavutların bağlı bulundukları dernek başkanları ile iletişime geçerek ve Arnavutluk’tan göç edip Bursa’da yaşayan kaynak kişilerin yönlendirmesi ile ulaşılmıştır. Çalışmanın amacı, kaynak kişilere doğru ve anlaşılır bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

Düğün, *babina*, *petla* günü, *kolaç* gecesi, kına gibi katılım sağlanan etkinliklerde gözlem yapıldıktan sonra kaynak kişilere de katılım sağlanan etkinlikler ile ilgili sorular yöneltilmiş ve cevaplar kayıt altına alınmıştır.

Derleme çalışması boyunca elli beş kaynak kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerden kırk altısı kadın, dokuzu da erkektir. Kaynak kişilerin arasında okur-yazar olmayan iki kişi bulunmaktadır. Kaynak kişilerin eğitim seviyeleri genellikle ilkokul-ortaokul düzeyindedir. Lise ve üniversitesi mezunu kaynak kişi sayısı ise daha azdır.

Derlemede farklı yaş aralıklarındaki kişiler ile görüşme sağlanmıştır. Derlemede yer alan kaynak kişilerden en küçüğü yirmi altı yaşında, en büyüğü ise yetmiş altı yaşındadır. Yaş yelpazesinin geniş olması, kuşakları birbirlerinden farklı olan katılımcıların kültürel aktarımlarının nasıl gerçekleştiğini görmek açısından önemlidir (Aladağ, 2023: 139).

Kaynak kişilerin meslek dağılımlarına bakıldığında çoğunluğu ev kadınlarının oluşturduğu görülmektedir. Kadın kaynak kişilerden yalnızca altı kişi çalışmaktadır. Erkek kaynak kişilerden çoğu çalışmakta olup emekliliğe ayrılanlar da bulunmaktadır.

1.4. Derlemede Karşılaşılan Zorluklar

Derleme esnasında bazı kaynak kişilere yöneltilen sorular karşısında kaynak kişilerin çekingen bir tavır sergilemekte oldukları ve ses kayıt cihazı ile kayda alınırken gerildikleri görülmektedir. Sohbet ortamı yaratılarak çekingen tavrın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Derleme esnasında ortamda bulunan herkesin aynı anda cevap vermeye çalışması, soruların tekrar sorulmasına ve derlemenin uzamasına sebep olmuştur. Bu gibi durumlar derleme esnasında karşılaşılan zorluklardandır. Bunun dışında derleme için evlerini açan kaynak kişilerin güler yüzlülüğü ve misafirperverliği, derleme çalışması için farklı kaynak kişilere yönlendirmeleri, konu ile ilgili kitaplar hediye etmeleri derlemede büyük bir kolaylık sağlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ-KÜLTÜR İLİŞKİSİ VE ARNAVUTLARIN BURSA'YA GÖÇLERİ

1.GÖÇ VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

İnsan ve yaşamını sürdürdüğü çevre arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. İnsanın içerisinde bulunduğu çevrenin değişmesi aynı zamanda yaşama dair birçok unsurunun da değişmesi demektir. Göç olgusu, insanın yaşadığı çevrenin değişmesiyle birlikte yaşamına dair birçok unsurunun da değişiminin bir örneğidir.

Göç etmek: “Nüfusun devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak aileler ve gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla, bir başka yere gitmesi hareketidir” (Taş, 2008: 239). Göç etme işini yapan kişi de “*göçmen*” olarak tanımlanmaktadır.

Göçler; genellikle tabiat şartları, ekonomik ve siyasal nedenler dolayısıyla meydana gelmektedir. Tabiat şartları ve ekonomik nedenler genellikle iç göçleri doğururken, siyasal nedenler özellikle de savaş sonucu toprak kayıpları, halka baskı ve zorlamalar ise dış göçlerin olmasına neden olmaktadır. Bu hareketler hem nüfusun dağılımını hem yerleşim durumunu hem de ekonomik, sosyal, kültürel hatta siyasal yapıyı da önemli ölçüde etkilemektedir (Atabay, 2017: 333).

Çalışma kapsamında irdelenen kavramlardan bir diğeri ise kültür kavramıdır. Kültür kavramı ise Türkçe Güncel Sözlük'teki tanımına göre: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin”dir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023).

Göç sebebiyle insanın yaşadığı yerin değişmesi sonucunda gidilen yeni yerdeki insanlarla etkileşim içerisinde olunması kaçınılmazdır. Bu etkileşim sonucunda göç ve kültür ilişkisi birbirinden ayrı düşünülemeyen bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak göç ile birlikte kimi topluluklar kültürlerini koruma altına alırken kimileri de kültürlerini

kaybetmişlerdir. Bazen de göç edilen yerdeki topluluğa göç eden topluluğun kültürünün kazandırılması söz konusudur. Göç sayesinde göç edilen yerdeki toplum ile göç eden toplumun gelenek, görenek, âdet ve inanışlarını birbirlerine aktarmakta oldukları görülmektedir. Aynı zamanda göçmen bireyin bu gelenek, görenek, âdet ve inanışları kuşaktan kuşağa taşınması söz konusudur.

Göçmenler, göç ettikleri yerde güvende hissetme güdüsü ile kendi profillerine benzer insanlarla birlikte yaşama eğilimi göstermektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1353). Kendi topluluklarına ait insanlar ile birlikte aynı semtlere yerleşerek aidiyet duygusunu güçlendirmeye çalışmaktadır.

Göç edilen yere göre değişmekle beraber, göçmenlerin çeşitli sebeplerden dolayı birlikte hareket ederek kendi kültürlerini korumaya çalıştıkları görülmektedir. Diğer gruplarla ve ana toplumla olan ilişkileri bu sebeple kısıtlıdır. Fakat zaman içinde toplum ile ilişkilerini arttırmış ve bunun bir sonucu olarak da kendi kültürleri ile göç ettikleri toplumun kültürünü sentezleyerek yeni bir kimlik ve aynı zamanda kültür ortaya çıkarmışlardır (Çağırkan, 2016: 2615). Bu oluşan yeni kimlik “hibrit kimlik” olarak adlandırılmaktadır. Bu kimlik göçmenin göç etmeden önceki kimliğini ve göçten sonraki kimliğinin sentezini kapsamaktadır (İlgın ve Hacıhasanoğlu, 2010). Bu yeni kimliğin anlaşılması için göçten önceki toplum hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

2. ARNAVUTLUK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Arnavut adı, Arnavutların ve Bizanslıların Orta Arnavut ili için kullandıkları *Albania* kelimesinden gelmektedir. Elenler *Arnavit*, İslavlar *Arbanas*, Türkler *Arnavut*, Araplar *Arnebut* ve bizzat yerliler ise *Arban*, *Arber*, *Arberesh* ve *Shqipetar* diye adlandırmaktadırlar (Alpan, 1975: 19).

Arnavutluk adı bu ülkenin dilinde *Shqipetar* (Kartallar Ülkesi) anlamını içermektedir. Arnavutların kökenleri soy itibarıyla doğrudan doğruya M.Ö 627-600 yıllarında Tuna nehri ile Venedik arasında yaşayan İliryalılardan gelmektedir. İliryalıların en ayırt edici özelliği ortak dillerinin Arnavutça olmasıdır. İliryalıların, Arnavutların dedeleri olduklarının en somut delili dilleridir (Küpeli, 2000: 9).

Arnavutların soyu, tarihte İliryalılara dayanmakla birlikte Yunan yarımadasını istila eden bütün halklar karışmışlar ve birbirinden ayrı iki topluluğa bölünmüşlerdir. Bu iki topluluktan Gegler Yukarı Arnavutluk'ta, Tosklar Aşağı Arnavutluk'ta yaşamaktadır (Atabay, 2017: 27).

Arnavutlar; Phyrhus'un, Büyük İskender'in, Diocletien'in, İskender Bey'in, Bizans İmparatorlarının askerleri olmuşlardır. Venediklilere paralı askerlik yaparak yiğitlikleriyle ün kazanmışlardır. Osmanlı idaresindeki Ali Paşa'ya askerlik yapmışlardır. (Atabay,2017:28) Aynı zamanda Osmanlı döneminde Arnavutlar, en iyi bahçıvanlar olarak bilinmektedir (Kadriu, 2015: 4150).

Arnavutlar hiçbir zaman düzenli bir ulusal topluluk meydana getirememişlerdir. Kendi ülkelerinin dağları üzerinde dağınık bir biçimde yaşamışlardır. Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti ile birlikte 1517 yılından 1912 yılına kadar Osmanlı himayesi altına girmişlerdir. Zamanla güçlü bir birlik kurup Balkan ayaklanmasını da fırsat bilerek 28 Kasım 1912 yılında bağımsızlığını ilan etmişlerdir (Atabay, 2017: 30).

Balkan yarımadasının en küçük devleti olan Arnavutluk kuzeyinde Karadağ, doğudan Sırbistan ve Makedonya, güneydoğusunda Yunanistan, batısında İon ve Adriya denizi ile çevrilidir. Adriya Denizi'ne bakan kıyısının uzunluğu 316 km'dir. 42°39'-39°38' kuzey enlemleri ile 19°16'-21°04' doğu boylamları arasında yer alır. Toplam alanı 28.750 km² olan Arnavutluk'un kara alanı 27.400 km² dir. Kuzeyden 7 güneye 340 km, doğu-batı doğrultusunda ise en geniş yeri 155 kilometredir (Akman, 2006: 110).

INSTAT tahminine göre Arnavutluk, 1 Ocak 2023 itibarıyla 2.761.785 nüfusa sahiptir. (Arnavutluk İstatistik Kurumu,2023) Halkın, %95,3 Arnavut, %2,5 Çingene, %1,8 Yunan, %1,8 Makedon, kalanı diğer etnik unsurlardan oluşmaktadır. Arnavutlar, Makedonya ve Kosova başta olmak üzere eski Yugoslavya Cumhuriyetlerine ve dünyanın değişik ülkelere yayılmışlardır (Akman, 2006: 112).

Arnavutluk'un resmi dili Arnavutçadır. Trakya, Latin, Slav ve Türk dillerinin karışımı olan Arnavutça, Hint-Avrupa dil ailesindendir (Özkan, 2015: 4942). Arnavutluk nüfusunun %70'inin Müslümandır. Kalan yüzdelikleri Ortodoks, Katolikler ve diğerleri oluşturmaktadır (Birecikli, 2010: 6).

3. ARNAVUTLARIN BURSA'YA GÖÇLERİ

Bursa, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara bölümünde, 40 derece kuzey paraleli, 29 derece doğu meridyeninin kesiştiği yerde yer alır. Doğuda Bilecik, Adapazarı, kuzeyde İzmit, Yalova, İstanbul ve Marmara Denizi, güneyde Eskişehir, Kütahya, batıda Balıkesir illeriyle çevrilidir. Toplam 11 bin 027 kilometrekarelik alana sahip olan Bursa'nın 17 ilçesi ,230 beldesi ve 1061 mahallesi vardır. Kuzeyde Marmara Denizi 135 kilometrelik bir kıyı şeridi oluşturmaktadır. Bursa ilinin 2023 yılı sayım sonuçlarına göre nüfusu 3.214.571'dir (TÜİK, 2023).

Türkiye'de göçmen iskân eden şehirlerden biri olan Bursa, hemen her yerden göçmen yerleştirilmiş bir şehirdir (Demirel, 2008: 31). Türkiye'nin endüstri, ticaret, turizm ve tarım bakımından önde gelen şehirlerinden biri olan Bursa, ekonomisi, iklim şartlarının elverişliliği, farklı kültürlerle yaşama alanı sunan bir şehir kültürüne sahip olması sebebiyle tarih boyunca göç alan bir şehir olmuştur (Akkılıç, 2001). Bu göçlerin çoğunluğu da Balkanlardan gelen göçlerdir.

Balkanların en hareketli topluluklarından biri Arnavutlardır. Balkan coğrafyasında dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Kosova, Kuzey Makedonya, Yunanistan, Sırbistan ve Sancak gibi ülkelerde varlık gösteren bu topluluğun yarısı Arnavutluk'ta yaşarken, büyük bir çoğunluğu Kosova'da yaşamaktadır (Baklacioğlu, 2010). Aynı zamanda Arnavutlar, Türkiye'ye en çok Kosova'dan gelmişlerdir (Bitiş, 2020: 142).

Türkiye'ye ilk göç eden Arnavutlar, Osmanlı saraylarına gelen ve saray muhafızlığı gibi çeşitli görevlerde bulunan Arnavutlardır (Kosova, 2020: 75). İlk olarak Fatih Sultan Mehmet döneminde getirilen Arnavutların büyük bir kısmı İstanbul'un Arnavutköy semtine yerleştirilmiştir. Sonrasında Balkan savaşı, Birinci Dünya savaşı ve İkinci Dünya savaşının etkileri ile Arnavutluk, Sırbistan ve Makedonya'da yaşayan Arnavutların Türkiye'ye göçleri söz konusudur. Bu göçlerin yoğun olduğu şehirlerden biri Bursa'dır (Kosova, 2020).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra, Bursa şehrine işgal altındaki Kafkasya'dan ve Rumeli'den birçok Müslüman göçmen gelmiştir. Bu savaş Hicri takvimde 1293 senesine denk geldiği için Osmanlı tarihinde *Doksan üç Harbi* olarak bilinmektedir (Taş, 2008: 102). Bu savaşın en belirgin özelliği kitlesel nüfus hareketlerine yol açmış

olmasıdır. Bu savaş sonucunda birçok kişi savaş dışı bölgelere veya daha güvenli yerlere göç etmiştir. (Demirtaş,2015:4055) Bu göçmenlerin çoğunluğu o zaman Hüdavendigar eyaleti olarak adlandırılan Bursa'ya stratejik bir kaygı gözetilerek ve gayrimüslimlere karşı bir önlem olması adına yerleştirilmiştir (Kaplanoğlu, 2015: 3979).

Arnavut göçmenlerin yerleştikleri ilk senelerde yerli halk ile aralarında birtakım çatışmaların yaşandığı bilinmektedir.1909 senesinde Karacabey'de bulunan Çerkezler ile Arnavutlar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların neticesinde birçok kişi ölmüştür (Kaplanoğlu, 2015: 3987).

Küçük gruplar halinde göçlerini sürdüren Arnavutlar, 1912-13 senelerinde yaşanan Balkan Savaşları ile birlikte yaşadıkları topraklardan Türkiye'ye göçlerine devam etmişlerdir. Bu göçmenlerden bir bölümü de Bursa'ya gelmiştir. Bursa'ya gelen Balkan göçmenlerinin çoğunluğunu Makedonya, Kosovalı Türk ve Arnavut göçmenleri oluşturmaktadır. Arnavutların sert ve inatçı olmalarından dolayı toplu halde yerleşmelerine izin verilmeyip, küçük gruplara bölünmüşlerdir. Küçük gruplar halinde şehre dağıtılmalarının bir diğer sebebi ise Türk örf ve âdetlerine kolaylıkla uyumlarının sağlanmak istenmesidir. Bursa'da bu sebeple Arnavutlara ait bir köy bulunmamaktadır (Kaplanoğlu, 2015: 3998) ve Arnavutların göç ettikleri yerdeki en büyük sorunu kültür sorunu olmaktadır.

“(…) Cumhuriyet sonrası, Bursa'nın en önemli sorunlarından biri kültür sorunu olmuştur. Hem Bursalı yerliler hem de göçmenler bu sorunu yaşamıştır. Yüzyıllardır birbirlerinden ayrı yaşamış, dilleri ve dinleri dışında ortak noktaları azalmış olan bu göçmenlerin yerli halk ile kaynaşması uzun yıllar almıştır. Hatta Balkan göçmenlerinin çoğunluğunu oluşturan Arnavut ve Boşnaklar ise dilleri bile ayrı olup hiç Türkçe bilmemektedir. Kendi dilleriyle konuşmaları engellenerek, Türkçeyi öğrenmeye zorlanmıştır. Nitekim kahvehanelerde, çarşıda Arnavutça konuşan Balkan göçmenlerine belediye tarafından cezalar kesilmiştir” (Kaplanoğlu, 2015: 4000).

1952-1967 seneleri arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye kitlesel bir göç gerçekleştirilmiştir (Çavuşoğlu, 2006: 126). Bu göç sonucu Bursa'ya gelen göçmenler de olmuştur. Bu dönemler, göçlerin yaşandığı en yoğun dönemlerdir. Yugoslavya'dan gelen

göçmenlerin Bursa'ya yerleşmesi, Bursa'nın ülkelerine gösterdiği benzerlik dolayısıyla gerçekleştiğinden sonrasında da Bursa'ya göçler devam etmiştir (Çavuşoğlu, 2006: 142).

4. BURSA'DAKİ ARNAVUTLARIN YERLEŞİM YERLERİ

Bursa'da yaşayan Arnavutların yoğun olarak Hamzabey Mahallesi, Papazçeşme Mahallesi, Gülbahçe Mahallesi, Zafer Mahallesi, Çirişhane Mahallesi, Muradiye Mahallesi, Namık Kemal Mahallesi, Elmasbahçeler Mahallesi'nde dağılım gösterdikleri görülmektedir.¹ Bu mahallelerden, Bursa'da yaşayan Arnavutların Osmangazi ilçesinde yoğunlukta oldukları anlaşılmaktadır.

Hamzabey Mahallesi	Osmangazi İlçesi
Papazçeşme Mahallesi	Osmangazi İlçesi
Gülbahçe Mahallesi	Osmangazi İlçesi
Zafer Mahallesi	Osmangazi İlçesi
Çirişhane Mahallesi	Osmangazi İlçesi
Muradiye Mahallesi	Osmangazi İlçesi
Namık Kemal Mahallesi	Osmangazi İlçesi
Elmasbahçeler Mahallesi	Osmangazi İlçesi

Tablo 1:Bursa'daki Arnavutların yoğun olarak yaşadığı mahalleler

Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu'nun çalışmasında Yugoslavya ve Arnavut göçmenlerinin Çirişhane, Fatih/Beşyol, Gülbahçe Zafer, Hamzabey, Papazçeşme, Mesken, Muradiye, Soğukçeşme, Sırameşeler ve Çınar Mahallelerinde yoğun olarak yaşadıkları belirtilmektedir. Bu çalışmada Arnavut göçmenlerin en yoğun yaşadığı mahalle olarak Elmasbahçeler mahallesinin adı geçmektedir. Bu mahallelere 1950'li senelerden sonra gelen Yugoslavya göçmenleri, genellikle gecekondular inşa ederek yerleşim göstermişlerdir. Arnavut göçmenlerine toplu konutlaşma yapılmadığı için onlar da kaçak konutlaşmayı tercih etmişlerdir (2014: 264-269).

Bursa'da yaşayan Arnavutların Bursa'nın diğer bölgelerine de yayılım gösterdikleri ve bu bölgelerde ikamet ettikleri görüşülen kaynak kişilerin ikamet bölgeleri de göz önünde

¹ Bu bilgilere 25.10.2023 tarihinde Rumeli Gençlik ve Kültür Derneğinin Başkanı Savaş Sefa ile yapılan görüşme sonucunda ulaşılmıştır.

bulundurularak tespit edilmiştir fakat yukarıda belirtilen mahalleler Arnavut göçmenlerinin yoğun şekilde yaşadıkları mahallelerdir. Bursa’da yaşayan Arnavutların yoğun bir şekilde yaşadığı mahallelerden biri olan Zafer Mahallesi, Bursa halkı tarafından “Arnavut mahallesi” olarak bilinmektedir. Kaynak kişilerden biri bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Dünyanın neresine giderseniz gidin Türkiye’den gelip Arnavut’um dersiniz ilk sözleri “Zaferli misiniz?” olur.” (KK.18)

İL KODU	İL ADI	TOPLAM	ARNAVUTLUK	KOSOVA	K. MAKEDONYA	SIRBİSTAN
16	Bursa	474	136	144	140	54

Tablo 2: İllere ve tabiiyete göre yabancı uyruklu nüfus 31.10.23 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları²

TÜİK’ten alınan 31.10.23 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verileri göstermektedir ki Arnavutluk, Kosova, Kuzey Makedonya ve Sırbistan ülkelerinden toplam 474 kişi Bursa’da yaşamaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavut sayısı net olarak tespit edilememektedir. Bunun sebebi göç kökenli bir topluluk olmalarıdır.

² Bu tablo TÜİK’ten alınan İllere ve tabiiyete göre yabancı uyruklu nüfus 31.10.23 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları tablosundaki verilerden yola çıkarak oluşturulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

BURSA'DA YAŞAYAN ARNAVUTLARIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ

1.DOĞUM VE DOĞUM İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Geçiş dönemlerinden ilki doğumdur. Arnavutça 'da “*Lindje*” (Dillioğlu ve Şen,2014: 280) kelimesi ile ifade edilmektedir. Doğum, her bakımdan sevindirici bir olaydır. Dünyaya gelen çocuk ile birlikte sadece anne ve baba değil tüm yakınlar sevinç içerisinde olmaktadır. Her doğum ile birlikte soyun sayısı artmakla beraber gücün de artması söz konusudur. Küçük topluluklar, nüfusun çokluğuyla birlikte kendilerini güçlü hissederler. Doğum ile birlikte anne ve babaya olan saygınlık artmaktadır (Örnek, 2022: 184).

Doğum, biyolojik bir olay olduğu gibi etrafında oluşan ve gerçekleşen birçok âdet ve inanışla birlikte aynı zamanda sosyo-kültürel bir olaydır. Doğum ile birlikte topluluk yeni bir birey kazanmaktadır. Doğum, yaşamın başlangıcı olması nedeniyle önemli bir geçiş dönemi sayılmaktadır (Köktan, 2020: 117).

Bursa'da yaşayan Arnavutlar arasında çocuk sahibi olma, büyük bir önem taşımaktadır. Doğacak olan çocuk, soyun devamı olarak görülmekte ve doğumu kutlanmaktadır. Çocuk sahibi olamayanlar, çeşitli uygulama ve inanışlara başvurumaktadırlar. Doğum öncesinde, doğumda ve doğum sonrasında uygulanmakta olan birçok gelenek, görenek, âdet ve inanış bulunmaktadır. Yerli halk ile etkileşim sonucunda bu geçiş döneminde Bursa'da yaşayan Arnavutlara has bir geçiş dönemi kültürünün ortaya çıktığı görülmektedir.

1.1.Doğum Öncesi

1.1.1.Kısırlığı Giderme Yolları ve Gebe (*Me Barrë*) Kalma

Doğum olayının temelinde gebelik vardır. Döllenme ile başlayan ve ortalama dokuz ay devam eden gebelik, doğumla sona ermektedir. Çocuk, aile ve akraba mensuplarını sevindirmekte, aileye güç ve nüfus sağlamaktadır. Ayrıca anne ve babanın kültürel kimliğini pekiştirmekte soyun devamı için önemli bir unsur olarak görülmektedir. Çocuk, aile için geleceğin sigortası olarak görülmektedir (Taş, 2002: 60). Çocuk sahibi olamama durumu söz konusu olduğunda aile için bir eksiklik ve mutsuzluk meydana gelmektedir.

Bu durum neticesinde ortaya çıkan sorunları çözmek için çeşitli uygulama ve inanışlara başvurulmaktadır.

Kısırlık terimi Arnavutça 'da “*shterpësi*” (Dillioğlu ve Şen, 2014: 244) şeklinde ifade edilmektedir. Bursa'da yaşayan Arnavutlar arasında çocuğu olmayan kadınlar için bu ifade kullanılmakla beraber kelimenin Türkçe şekli yaygın olarak kullanımdadır. Çocuğu olmayan kadına önceleri olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşılrken, günümüzde bu durumun normal bir şekilde karşılandığı ve tıbbın imkânlarına başvurulduğu belirtilmektedir. Önceleri çocuğu olmayan kadının eşinden ayrılması beklenilirken günümüzde böyle bir beklenti söz konusu değildir. Bu durumu kaynak kişilerden biri kısaca şöyle aktarmıştır:

“Çocuğu olmayan bir hanıma “kısır” gibi adlar takarlar.” (KK.26)

Çocuğu olmayan kadının eşini, önceleri çocuğunun olması için başka bir kişi ile evlendirdikleri gibi kadına evlendikten sonraki süreç boyunca çocuğu olması için bir baskı uygulandığı belirtilmektedir. Günümüzde bilinçli bir hâl alınması ile birlikte sabırla beklenildiği ve bu gibi durumların yaşanmadığı görülmektedir. Çocuğun olmaması durumunda erkeğe değil de kadına bir baskı söz konusudur. Bu konuda bazı kaynak kişilerin aktardıkları bilgiler şöyledir:

“Çocuğu olmayanlara eski zamanlarda boşanmak düşüyormuş yani evde yapılan baskıyla kadın, kendi isteğiyle baba evine geri dönüyormuş. Ne yazık ki bizimde sülalemizde iki üç tane de olsa bu durumu yaşayanlar var.” (KK.38)

“Çocuğun olmaması durumunda kadının suçu diye düşünüp daha çok kadınları suçlardı. Evlendirmek isterlerdi erkeği. Bir de benim yengemin altı sene bebeği olmamış bu sebeple yengem çok üzölüyormuş. Her çareyi denemek istiyormuş. Hatta tanıdığım bir ailede bu sebeple biri evleniyor bile başka biriyle. İki kadın aynı evde yaşıyor. Anne de hepsine bakıyor.” (KK.35)

“Biz evlendiğimiz zaman hemen sorarlardı “Gebe misin?” diye. Gerçekten bizde evlenmek demek çocuk yapmak içindir. Bir yuva kuruyorsun aslında. Bizde hani birbirimizi tanıyalım o muhabbet yoktu. Hemen geline suç bulunurdu. Doğru bir şey değil tabiki.” (KK.9)

Çocuk sahibi olmak Bursa’da yaşayan Arnavutlar için büyük bir öneme sahiptir. Çocuk sahibi olabilmek için yapılan uygulama ve inanışlar, kadına yöneliktir. Bu anlamda erkek için yapılan herhangi bir uygulama ve inanışın olmadığı görülmektedir. Gebe kalmak isteyen kadınların başvurdukları bazı pratikler ve inanışlar olduğu gibi gebe kalmak isteyen ancak kalamayan kadınların bunu “Allah’ın takdiri” olarak değerlendirip kabullenmeleri de söz konusudur. Gebe kalmak isteyen kadınların şifalı olduğuna inanılan otlardan karınlarına bağlayıp gebe olacaklarına dair inanışlar bulunmaktadır. Gebe kalmak isteyen kadının karnına çömlek bağlanması da söz konusudur ve yaygın olarak görülmekte olan bir uygulamadır. Yeni doğan bebeğin ilk olarak çocuğu olmayan bir kadının kucağına verilerek çocuğu olmayan kadının çocuğunun olacağına dair inanışlar da bulunmaktadır. Bu inanışlar ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Çocuğu olmayan kadını sıcak bir şeylerin üzerine oturturlarmış. Doğumdan sonra çıkan sonun üzerine oturtuyormuşlar. Çömlek koyan var. Doğan bebeği ilk olarak çocuğu olmayan bir kadının kucağına veriyorlarmış çocuğu olsun diye.” (KK.2)

“Çocuğu olmayan kadının karnına çömlek bağlıyorlar³. Bunu adeti düzene girsin, ağrıları dinsin ve hamile kalsın diye yapıyorlar. O çömleksiz hamile kalmıyordu çocuğu olmayan kadınlar.” (KK.35)

Türk topluluklarında olduğu gibi Bursa’da yaşayan Arnavut topluluklarında da kadınların gebe kalmasını engelleyen “Ümmü Sübyan” adı verilen bir cin inanışı olduğu görülmektedir. Ümmü sübyan kötü huylu bir yaratık, mitolojik bir varlıktır. İslami kültürün etkisi ile Müslüman toplumların sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerine konu olan bir ifrit çeşididir. Dinî kitaplarda bir cin olarak nitelendirilir. Ayrıca bazı kaynaklarda çocuklara özgü hastalık olarak da tanımlanmıştır. Çocuğu olmayan, çocuğu olmadığı için de çocukları hasta edip öldüren bir tür cindir (Ünalın, 2022: 45). Bu cinin musallat olduğu düşünülen kadınların gebe kalmadıklarına ya da gebeliklerinin düşük ile sonlanacağına inanılmaktadır. Ümmü Sübyan’ın musallat olduğu düşünülen kadın evde yalnız bırakılmamaktadır. Hocaların okudukları yiyecekleri yemeleri veya kuşak, boncuk vb.

³ Bu işlem kadının karnına bir bez ile çömleğin bağlanması ve kadının ayaklarının yukarı kaldırılarak üç kez kasıklara doğru çekilmesi şeklinde yapılmaktadır.

nesneleri vücutlarında taşımaları gerekmektedir (Yalçın ve Koçak, 2013: 21). Ümmü Sübyan ile ilgili kaynak kişinin ifadeleri şu şekildedir:

“Sübyan cini diye bir rahatsızlık var. Doğan çocuklar devamlı öldükleri zaman ya da kadın hamile kalmadığı zaman böyle büyü şeklinde yapılan bir şeymiş. Benim kardeşimi annem emzirirken, sübyan büyüğü anneme yapılmasına rağmen sütünden kardeşime de geçti. Kardeşimin ilk çocuğu dünyaya geldikten sonra hiçbir sıkıntısı olmadığı halde yaşamayıp öldü altı saat sonra. Doktorlar bunun bir çaresini bulamadı. Tıbbın durduğu yer diye konuşuldu o zaman. Sonra hocaya getirdiğimizde boy muskası denilen bir şeyler verdi. Onunla banyo yaptıktan sonra iyileşti kardeşim. Sonra arka arkaya çocukları dünyaya geldi.” (KK.46)

1.1.2.Çocuğun Cinsiyeti-Cinsiyeti Tahmin Etmek İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Gebe kelimesi Arnavutça-Türkçe Sözlüğe göre; “*Me barrë*” kelimesi ile ifade edilmektedir (Dillioğlu ve Şen 2014: 299). Bursa’da yaşayan Arnavutların kelimenin Türkçesini yaygın bir şekilde kullanmakta oldukları görülmekle birlikte, Arnavutlarda gebe için halk ağzında kullanılan kelime ise “*karınlı*” anlamındadır (Koca, 2018: 1059).

Gebe olan kadının doğacak olan çocuğunun cinsiyeti, Bursa’da yaşayan Arnavutlar için önem taşımaktadır. Doğacak olan çocuğun cinsiyetinin erkek olması temenni edilmekte ve istenmektedir. Bu isteğin sebeplerinin başında soyun devam etmesi düşüncesi hâkimdir. Önceki zamanlarda erkek çocuk istenmesinin sebebi ise sahip olunan malların bölünmemesi düşüncesidir Sırpların baskılarına maruz kalan Arnavutlar, bu baskılar sonucunda yaşadıkları yerde kalabalık olmak istemekte ve bunun soyun devamı olarak gördükleri erkek çocuğu ile mümkün olacağını düşünmektedirler. Bir diğer sebep ise; göç edilen yerde kalabalık olunmasının istenmesidir. Kız çocuklarının evlendikten sonra aile evinden gitmesi, erkek çocuklarının ise gelin ile birlikte o evde kalması ve bununla beraber anne ve babaya bakacak olanın erkek çocukları olacağı düşüncesiyle Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında erkek çocuğu daha çok istenir. Günümüzde önceleri olduğu gibi çocuğun cinsiyeti konusunda bir ayrım gözetilmemektedir. Çocuğun cinsiyeti ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Arnavut on tane çocuk yapar. Her zaman der ki: “Keşke bunun onu da erkek olsa.” Biz Sırlarla bir arada yaşadık. Hep bizi ezdiler. Azınlık olduğumuz için isterdik ki erkek çocuğumuz olsun ve kalabalık olalım.” (KK.44)

“Arnavutlarda aile, erkek çocuğa daha çok önem veriyor. Kız çocukları evleniyor gidiyor ama erkekler ailenin soyunu yürüttüğü için erkeğe daha çok önem veriyorlar.” (KK.37)

“Benim kayınpederimin tabiriyle cevap vereyim: Erkek çocuğunun evlatları bağın, kız çocuğunun evlatları dağın olarak nitelendiriliyor. Erkek çocuğunun evlatları soylarının devamı olarak görülüyor. (KK.38)

“Erkek çocuk istenirdi maldan dolayı herhalde. Mal bölünmesin istenirdi. Bizde eskiden mal verilmezdi kız çocuklarına. Şimdi de yine var aslında bazılarında bu durum.” (KK.26)

“Yüzde yüz erkek istenir Arnavutlarda. Yani evi, ocağı sönmüyor onların erkek çocukları olunca. Ocağımız tütecek, soyadımız yürüyecek şeklinde bakılırdı. Mesela benim kayınpederim bana depremzedelerden “*Git bir erkek çocuğu al.*” derdi doksan dokuzda. “*Çocuksuz kaldın.*” derdi bana. “*Baba benim iki kızım var.*” derdim. “*Hayır oğlun yok.*” derdi. İlla erkek istenirdi. Çocuğu kız olanları çocuksuz gibi görürlerdi.” (KK.41)

“Arnavutlar, erkekleri çok isterlerdi. Benim yedi sene sonra iki kızım oldu arka arkaya. Hiç “Gözün aydın.” demediler. Erkek doğurduğum zamansa çok sevindiler. Arnavutlarda önceden erkek, anneye ve babaya bakar diye çok isteniyordu. Kız evlenip gidiyor. Biz Arnavutlarda kızlara miras bile yoktu. Hala da yok bizde.” (KK.28)

Çocuğun cinsiyeti, son yıllara kadar doğum esnasında öğrenilmekteyken günümüzde modern tıbbın gelişmesi ile birlikte doğum öncesinde tespit edilebilmektedir. Bununla birlikte halk arasında özellikle de kadınlar arasında, çocuğun cinsiyetini tahmin etmek adına birçok uygulama bulunmaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutların çocuğun cinsiyeti ile ilgili uygulama ve inanışlarının yerli halkın uygulama ve inanışları ile benzer olduğu görülmektedir.

Hamile olan kadının başından aşağıya tuz serpilerek burnunu mu yoksa ağzını mı kaşıyacağına bakılarak, hamile kadının cilt güzelliğine bakılarak ve hamile kadının bir nesnenin arkasına saklanan bıçak ve makas gibi araç gereçlerden hangisini seçeceğine bakılarak çocuğun cinsiyetinin tahmin edilmesi gibi uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Hamilelik döneminde aşerilen yiyeceğe göre de çocuğun cinsiyeti ile ilgili tahminlerin yapılması söz konusudur. Hamilelik döneminde hamile kadının karnının şekline bakılarak da cinsiyet tahminlerinin yapılmasının söz konusu olduğu görülmektedir. Hamile kadının hamilelik süresince saçlarının çok uzaması da cinsiyet tahmininde bir kıstas olarak değerlendirilmektedir. Cinsiyet tahmini ile ilgili uygulama ve inanışlar kaynak kişiler tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Gelinin arkasına makas ve bıçağı koyardık. Birini seçerdi. Makası seçerse kız olur çocuğu derlerdi. Bıçağı seçerse erkek olurdu çocuğu derlerdi.” (KK.22)

“Bebeğin cinsiyetinin erkek mi kız mı olacağını anlamak için hamile kadının haberi olmadan başından aşağı tuz serperler. Hamile kadın, burnuna dokunursa erkek çocuğunun olacağına, dudağına ellerse kız çocuğunun olacağına inanırlar.” (KK.27)

“Hamile kadının hamileliği sırasında cildi güzelleştirse bebeğinin erkek olacağına, cildi bozulduysa bebeğinin kız olacağına inanılır.” (KK.10)

“Hamilelik döneminde çok ekşi yersen çocuğun kız olur, tatlı yersen erkek olur gibi inanış var.” (KK.37)

“Bazı inanışlara göre anne hamilelikte çok güzel olursa erkek çocuğu olur diye düşünülürdü. Güzelliği giderse annenin kız çocuğu olacağına inanılırdı. Göbeğinde çizgiden bahsederlerdi annenin. O çizgi olursa erkek çocuğu olur gibi inanışlar vardı.” (KK.45)

“Hamile olan kadının saçları çok uzuyorsa ve sağlıklıysa bebeği erkektir veya karnı çok şiş ise bebeği erkektir gibi inanışlar vardır cinsiyetle ilgili.” (KK.6)

“Hamile olan kadının karnı sivri olup, yukarıda göğse yakın olduğu zaman bebeği erkek denir. Daha aşağıda taşıdığı zaman bebeğini ve karnı daha yuvarlak olduğu zaman kız denir.” (KK.31)

“Hamilelikte ekşiye daha düşkün olan annenin bebeği için kız olacak denir. Daha tatlıya düşkünse erkek denir.” (KK.31)

1.1.3. Doğacak Çocuğun Güzel Olması İçin ve Huyunun Güzel Olması İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gebelik döneminde annenin yaptıklarının, baktıklarının ve yediklerinin doğacak çocuğun güzelliği üzerinde etkisinin olduğuna inanılmaktadır. Bu inanışlar sonucunda yapılan bazı uygulamalar bulunmaktadır.

Hamile olan kadının güzel olan birine baktığında veya onunla vakit geçirdiğinde doğacak olan çocuğunun onun gibi güzel olacağına inanılmaktadır. Bebeğin anne karnındaki ilk hareketinin hissedildiği zaman anne adayları ilk kimi gördüyse doğacak olan bebeğin o kişiye benzeyeceğine dair inanışlar bulunmaktadır. Hamilelik döneminde hoşlanılmayan kişilere bakmamaya dikkat edilmekte ve kaynak kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Genelde bebeğin sık görülen kişiye benzeyeceğine inanılır. Karnında ilk kez bebeğin hareketini hissettiğin zaman kimi gördüysen bebek hem fiziksel olarak hem huy olarak ona benzer.” (KK.10)

“Bak mesela benim oğlum güzel olsun dersin hamile olunca güzel biriyle vakit geçirmelisin. Onun yanında benim çocuğum da onun gibi güzel olsun demelisin.” (KK.26)

“Doğacak çocuğun kime benzemesi isteniliyorsa o kişiye bakar hamile kadın. Doğacak çocuğunun babasına benzemesini istiyorsan çocuğun babasının fotoğrafına bakılır ya da çok beğendiğin birisi vardır, ona bakılır.” (KK.46)

“Sevmediğin kişiye bakmamaya çalışırdın çünkü çocuk ona benzemesin diye.” (KK.41)

Hamile olan kadının hamileliği sırasında tükettiği yiyeceklerin doğacak olan çocuğun güzel bir görünüme sahip olmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Kadının hamilelik sürecinde ayva tüketmesinin ve ayvayı yanaklarına sürmesinin doğacak olan çocuğun güzel bir görünüme sahip olmasında ve yanaklarında gamzesinin bulunmasında etkili olacağı inanışı vardır. Kadın hamilelik dönemi boyunca elma yerse doğacak olan

çocuğunun güzel olacağına inanılmaktadır. Kadının hamilelik döneminde balık tüketmesinin doğacak olan bebeğin gözlerinin parlak olmasına yarayacağı düşünülmektedir. Kaynak kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Hamile kadına bebeğinin gamzesinin olması için ayva yedirirler. Bebeğin gözlerinin güzel ve parlak olması için de hamile kadına balık yedirirler.” (KK.1)

“Hamilelikte elma yersen çocuk güzel olur.” (KK.37)

Hamile olan kadının hamileliği boyunca bazı hayvanlarla karşılaşmasının çocuğun fiziksel görünüşünde çirkin bir görüntüye sebebiyet vereceğine inanılmaktadır. Kedi ve maymun bu hayvanlar arasındadır. Bu hayvanlarla karşılaşmanın çocuğun kıllı olmasına sebep olacağı düşünülmekte ve kaynak kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Hamileyken maymundan uzak tutarsan kendini çocuk kıllı olmaz.” (KK.37)

“Kayınvalidem, “Hamileyken kedileri görme, izinsiz bir şey yeme yoksa çocuğun vücudunda iz çıkar ve ipin üzerinden atlama çünkü çocuğun kordonu bağlanır.” derdi.” (KK.44)

“Kedilerle pek karşılaştırılmaz hamile kadınlar. Bebeğin doğduktan sonra rahatsızlığı olacağına ve kıllı olacağına inanırız.” (KK.38)

“Kedinin üzerinden atlanmaması gerekir. Çocuk doğduktan sonra sırtında kıllanma olur diye düşünülürdü.” (KK.45)

Hamile olan kadının yüzünü süt ile yıkadığı zaman doğacak olan çocuğunun ten renginin beyaz olacağına inanılmaktadır. Aynı inanışla çocuk doğduktan sonra da anne sütünün çocuğun yüzüne sürülmesi uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulama ve inanışlar ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Annenin yüzünü hamilelikte sütle yıkarlar çocuğunun beyaz tenli olması için.” (KK.30)

“Çocuk doğduktan sonra anne çocuğu emzirirken sütü çocuğun yüzüne de sürer biraz ya da yüzüne sıkar çocuğu beyaz tenli olsun diye. Beyazlık Arnavutlarda önemli.” (KK.33)

Hamilelik döneminde annenin tutum ve davranışlarının doğacak olan çocuk üzerinde etkili olduğuna inanılmak ve şu ifadeye yer verilmektedir:

“Anneler hamilelikte agresif olursa çocuğa yansır ve çocuk da doğduktan sonra öyle olur.” (KK.30)

Hamilelik döneminde hamile olan kadının aynaya sıklıkla baktığı takdirde bebeğinin çirkin bir görünüşe sahip olacağı inancının hâkim olduğu görülmekte ve şu ifadeye yer verilmektedir:

“Hamileyken aynaya çok bakılmaması lazım bebeğin çirkin olmaması için.” (KK.6)

1.1.4. Aşerme

Aşermek kelimesi, Güncel Türkçe Sözlük’te bulunan tanıma göre: “Hamilelikte bazı yiyeceklere karşı aşırı düşkünlük göstermek, çok arzulamak veya nefret etmek, tiksirmek.” manalarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında hamile kadın bir yiyeceği istediğinde “Aşerdi veya canı çekti.” gibi ifadeler kullanılmaktadır. İstenilen o yiyeceği hamile kadına yedirmeye dikkat edilmektedir. Hamile kadının isteyip de yemediği bir şey olursa doğacak olan çocuğunun vücudunda o yiyeceğe benzer lekelerin çıkacağına inanılmaktadır.

Aşerilen yiyeceğin bulunamaması durumunda hamile olan kadının avucunu yalamasının gerektiği kaynak kişiler tarafından belirtilmekte ve böylece yiyeceğe benzer lekelerin çocuğun vücudunda çıkmasının önüne geçildiğine inanılmaktadır. Annenin hamilelik döneminde sıklıkla aşerdiği yiyeceği çocuğun da doğduktan sonra seveceğine inanılmaktadır. Aşerme ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Aşermeyle ilgili şöyle bir inanış vardı. Benim aşerdiğim, yediğim yiyeceği doğduktan sonra çocuğum da yiyordu ve onu çok seviyordu. En büyük kızıma hamileyken çok çam fıstığı yemiştım. Kızım da onu çok seviyor. Oğlанда nar seviyordum, narı çok yemiştım. Oğlum da narı çok seviyor.” (KK.30)

“Aşerme dedikleri zaman onun hemen alınıp getirilmesini isterlerdi. Bulamazlarsa “Avucunu yala.” derlerdi. Çünkü öyle inançlar vardı ki;

yenilmeyen yiyeceğin izinin bebeğin vücudunda çıkacağı düşünülürdü. Mesela oğlan kardeşimin bacağına tam dizinin olduğu yerde böyle ciğer lekesi var. Annem hamilelikte ciğeri çok istemiş ama yiyememiş.” (KK.46)

“İzinsiz bir şey yiyorsa hamile kadın yedikten sonra ilk neresine ellerse orada iz olur diye bir inanış var. Muhakkak hamile olan kişi ne yiyorsa yesin izin istemek zorundadır.” (KK.33)

Hamilelik döneminde gebe olan kadının sıklıkla aşermesinin ve mide bulantılarının önüne geçmek için bir köpeğe elma koklatılarak o elma hamile kadına yedirilmektedir. Bu sayede aşerme isteğinin ve mide bulantılarının önüne geçileceğine inanılmaktadır.

“Aşermek için çok şeyler yaparlar. Kusma olmasın diye mesela köpeğe elma koklatırlar. O elmayı yedirirler hamile kadına. Köpeğe böyle elmayı koklattığın zaman hem mide bulantıları kesiliyordu hem de aşermeler geçiyordu hamile kadında.” (KK.41)

1.1.5. Doğum Öncesi Hazırlıklar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında bebek doğmadan önce bebek ve anne için birtakım hazırlıklar yapıldığı görülmektedir. Bebeğin kullanacağı giysileri hazırlamak, anne ve bebeğin yatacağı yatağı süslemek bu hazırlıkların arasındadır. Çocuk için kundaklar, beyaz iş adı verilen desenlerle yapılan örtüler hazırlanmaktadır. Bebeği görmeye gelen misafirlerin takılarını asmaları için işlemeli takı yastıkları doğum öncesinde hazırlanmaktadır.

Günümüzde mağazalarda satılan ürünlere ilginin artması ile birlikte Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında bebek için yapılan hazırlıkların daha çok hazır üretimden olduğu görülmektedir. Bununla birlikte el emeği ürünler de yaşça büyük aile fertleri tarafından hazırlanmaktadır. Anneanne ve babaannenin bebek için aldıkları ve hazırladıkları ürünleri bohçaladıkları, yakın akrabaları toplayarak bebek için hazırlananları sergiledikleri görülmekte ve şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Valla kendimiz gidip kumaş alıyorduk. Zıbınlarını, altını kendimiz dikiyorduk bebeğin. Önceden yoktu böyle hazır şeyler. Süslü şeyler dikiyorduk.” (KK.28)

“Kızın annesi yatağını alır. Oğlanın annesi oda takımını alır. Battaniyeler, hastane çıkışları ve kıyafetler bunlar bohça yapıp da geline götürülür. Bohçalar gelen misafirlere sergilenip gösterilir. Bunları kayıinvalidem, bunları da annem yaptı diye gösterilir.” (KK.37)

1.2.Doğum Sırası

1.2.1. Doğum Odası

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında doğum, önceleri genellikle evde gerçekleştirilmekteyken günümüzde tıbbın ve imkânların gelişmesinin de bir sonucu olarak hastanelerde gerçekleştirilmektedir. Doğumun evde gerçekleştirildiği dönemlerde doğumu gerçekleştiren kişinin ailedeki yaşlı kişilerin arasından seçildiği belirtilmektedir. Evde gerçekleştirilen doğumlarda doğumu yaptıran kişi olarak genellikle kayıinvalidde ya da eltiler arasından seçilmektedir.

“Doğumu normalde önceden evde yaptırırlarmış. Yaşlı kim varsa onlar yaptırıyormuş. Anneme mesela kayıinvalidesi doğum yaptırmış.” (KK.41)

“Eskiden eltiler daha çok doğum yaptırırmış, hep onlar çağırılırmış. Anneannemlere hep eltileri doğum yaptırmış.” (KK.44)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında doğumu yaptıran kişiye hediye verilmektedir. Bu durum onlar için bir saygı ve bir teşekkür göstergesi olarak açıklanmaktadır. Hastanede gerçekleştirilen doğumlarda doğumu gerçekleştirilen ebeye hediye yerine para verilmesi de söz konusudur. Bir saygı göstergesi olarak ve teşekkür etmek amacıyla hazırlanan hediyeler, süslenmiş olan *bohça*⁴ benzeri paketlerin içerisine konularak verilmektedir. Bu hediyeler genellikle havlu ve yemeni gibi eşyalardan oluşmaktadır.

“Doğum hastanede gerçekleşiyse doğum yaptıran kişiye daha çok hediye olarak para veriliyor. Evde gerçekleşiyse bir havlu ve bir yemeni gibi şeyler süslü bohça içinde veriliyor.” (KK.46)

⁴ Bursa’da yaşayan Arnavutların geçiş dönemlerinin her döneminde karşımıza çıkmakta olan bohçalar, halk dilinde Arnavut bohçası şeklinde yaygınlık kazanarak bilinmektedir. Bu bohçalar oldukça süslü bir şekilde hazırlanmaktadır.

“Doğum yaptırana hediye verirdik tabi. Eskiden para verilmiyordu sadece bohça da yapılıyordu. Bir bohça yapılırdı içine elbisesi, yemenisi, terliği, ayakkabısı koyularak öyle verilirdi saygı için.” (KK.42)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında doğum odasına genellikle aile büyüklerinin girmesi istenmektedir. Doğum yapan kadının annesine sonradan haber verilmektedir. Doğum odasında doğum yapacak olan kadının annesinin bulunmasının kadının sancılarının artmasına sebep olacağına ve doğumun zor geçeceğine inanılmaktadır. Günümüzde bu inanın azaldığı ve doğum odasında annenin de yer aldığı görülmektedir.

Doğum odasına çocuğu olmayan bir kişinin girmesinin doğum yapacak olan kadının sancılarının artmasına sebep olacağı inancı da hâkimdir. Bu nedenle doğum odasına çocuğu olmayan kişilerin girmemesine dikkat edilmektedir. Nazarının degeceği düşünülen kişiler de doğum odasına alınmamakta ve şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Bizlerde doğuma giderken amca hanımları ve kayınvalide yer alır. Kendi annemiz asla haberdar olmaz. Bebek doğduktan sonra müjde haberi verilir kayınvalide tarafından ona. Hamilelik sürecinde de bir iki ay geçtikten sonra söylenir anneye. Annenin sancısı artar kendi annesine haber verilirse inancı vardır.” (KK.38)

“Doğum odasına normalde çocuğu olmayan insanı sokmazlar. Sancıları çok artarmış diye annenin. Ondan sonra nazarı çok değen insanlar alınmaz doğum odasına. Doğum odasına sadece kayınvalide ya da elti girer. Kendi annesinin haberi olmaz doğumun olduğundan. Doğum odasında kendi annesinin ne kadar haberi olursa o kadar uzun doğum sancısı çeker, çocuk kolay doğmaz.” (KK.41)

1.2.2. Göbek Kordonu/Bağı

Hem biyolojik hem de fizyolojik bir doku olan göbek bağı, doğuma kadar annenin bebeği ile tüm alış-verişini yaptığı bir bağıdır. Doğum anında anne rahminden çıkartılan bebeğin beslendiği bağı kesilir (Tulan, 2020: 56).

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda göbek bağı kesiminde araç-gereç olarak jiletin kullanılmakta olduğu belirtilmektedir:

“Kaynanam böyle dört parmak ölçüyordu. Onu bir iplikle bağlıyordu. Jiletle kesiyordu.” (KK.26)

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda kesilen göbek bağı ile ilgili çeşitli inanışlar bulunmaktadır. Göbek bağı kesildikten sonra atılması, saklanması, gömülmesi ile ilgili inanışlar vardır. Göbek bağının evde saklanması durumunda bebeğin evine bağlı bir kişi olacağı inanışı hakimdir. Göbek bağı, dinine düşkün olacağı inanışı ile caminin bahçesine gömülmektedir. İleride çocuğun okuması istenilen bir okula, göbek bağının gömüldüğü de görülmektedir. Bebek erkekse, askere gidene kadar göbek bağı evde saklanmakta ve askerde yanına konulmaktadır. Bunun sebebi göbek bağının askeri kötü etkilerden koruyacağı inanışıdır. Bu inanışlar ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Göbek kordonu evin içinde saklanırdı. Evin içinde saklanınca çocuk evine bağlı biri olur diye bir inanışımız vardı.” (KK.27)

“Göbek kordonunu sakladık, sonra da gömdük. Hani kimisi caminin önüne kimisi caminin kenarına, kimisi de ya lise ya ortaokul bahçesine gömüyor. Benim eşim de gidip caminin kenarına gömmüştü dinine düşkün olsun diye. Tercih sana ait.” (KK.29)

“Hemen göbek bağını kesiyorlar üzerine mandal koyuyorlar. Sonra kundakla bağlıyorduk üstüne öyle saklıyorduk evimizde.” (KK.42)

“Göbek bağını saklıyoruz. Benim kızım hâlâ mutfakta saklıyor, yiyici olsun diye bebeği. Öbürü yatak odasında saklıyor, uykucu olsun diye bebeği.” (KK.41)

“Göbek kordonunu saklardık. Oğlansa askere giderken yanına koymak gerekir derlerdi. Bombalardan ve tüfeklerden onu koruduğu sanılırdı göbek bağının.” (KK.28)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında göbek kordonu kesildikten sonra çocuğun tuzlanması uygulaması mevcuttur. Tuzlanan bebeğin ter kokmayacağına, kuvvetli olacağına, sevimli olacağına, hastalanmayacağına ve cildinin güzel olacağına inanılmakta ve şu ifadeler yer verilmektedir:

“Her ne kadar doktorlar kırk gün içerisinde yıkanmaz plasenta ile kendini besleyecek dese de buna inatla karşı çıkarak Arnavutlar çocuğun önce tuzlanarak daha sonra yıkanacağına inanırlar. Tuzlamanın amacı çocuk çok hastalanmasın kuvvetli olsun, ter kokmasın diyedir.” (KK.38)

“Kayınvalidem yıkadı bebeği. Biraz tuz atmıştık suyuna bebeğin beyaz tenli olması için. Hem de yemekler tuzsuz olunca nasıl tadı olmazsa bebek de tuzlanmazsa sevimli olmaz.” (KK.22)

“Bebeğe tuzlama yapılırdı. Onun sebebi cildi hem güzel olsun hem de bebek dayanıklı olsun inanışıdır.” (KK.31)

1.2.3. Bebeğin İlk Kez Kucağa Verilmesiyle İlgili İnanışlar

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda bebeğin ilk kez kucağa verilmesiyle ilgili birtakım inanışlar vardır. Bebeğin ömrünün uzun olması için yaşlı bir aile üyesinin kucağına verilmektedir. Huyenun güzel olması için ise güzel huya sahip birinin kucağına verilmektedir. Bebeğin ilk kez aile büyüklerinden birinin kucağına verilmesi aynı zamanda bir saygı göstergesi olarak ifade edilmektedir. Çocuğu ilk kez kucağına alan kişinin sonrasında çocuğun kundağına para bırakması uygulaması bulunmaktadır. Günümüzde doğumlar hastanelerde gerçekleştirildiğinden bu uygulama ve inanışlara daha az rastlanılmakta ve şu ifadelere yer verilmektedir:

“Saygı göstermek amacıyla bebek, ilk kez kayınvalidenin kucağına verilirdi.” (KK.27)

“Çocuk aslında ilk kez hastaneden eve getirildiği zaman ve hastaneden çıkartırken de konvoy halinde gidilir, gelinir. İlk önce büyük amcaya verilir bebek. Dedenin oğlan kardeşine yani. Bebeği sevdikten sonra bebeğin kundağını açıp çıplak ayaklarını evde eğer büyük abi varsa ona gösterir dedenin oğlan kardeşi. Eğer yoksa aynı evde yaşanıldığı için elti çocuklarına bebeğin çıplak ayakları gösterilir. Çocuğun kıskanılmaması için yapılır bu. Çocuğu ilk kez kucağına alan kişi çocuğun kundağına para bırakır. Daha sonra sırayla halalara o en arkada babanın kucağına verilir.” (KK.38)

“Bebek ilk doğduğunda huyu güzel olan birinin kucağına verirler güzel huylu olsun diye bebek.” (KK.41)

“Babaannenin kucağına verirdik ilk onun gibi uzun ömürlü olsun diye bebek. Batıl inançlar ama öyle diyorlardı öyle yapıyorduk.” (KK.28)

“Benim bebeğimi kayınvalidem almıştı hastanede. Bebek ya dedeye ya babaanneye illa ki büyük bir kimseye verilir ilk olarak. Besmele ile kucağına alır görümlük diye illa ki takısını takar, kundağına parasını bırakır.” (KK.31)

1.3.Doğum Sonrası

1.3.1. Lohusalık (*Lehonë*) Dönemi

Güncel Türkçe Sözlük’te yer alan tanıma göre lohusa, “Yeni doğum yapmış kadın.” demektir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023). Arnavutça ‘da “*lehonë*” kelimesi ile ifade edilmektedir. (KK.6) Değişiklik göstermekle birlikte Bursa’da yaşayan Arnavutlarda lohusalık genellikle kırk gün kabul edilmektedir.

Lohusalık sürecinden sonra kadının günlük hayata dönebilmesi için zamana, dinlenmeye ve bakıma ihtiyacı vardır. Doğan çocuk için de aynı durum geçerlidir. Lohusalık döneminde birçok âdet, uygulama ve inanış bulunmaktadır. Bunlar çocuğu ve anneyi zararlı etkilere korumak, doğum yapan kadın ve çocuğunu kutlamak, kutsamak için yapılmaktadır (Ercan, 2002: 66).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında lohusalık süresince anne ve bebeğin kötü etkilere karşı açık oldukları kabul edilmektedir. Lohusanın bu dönem boyunca yatması için el işleri ile yapılmış olan lohusa yatağı hazırlanmaktadır. Hazırlanan bu lohusa yatağı çeşitli işlemler ve motiflerin olduğu örtüler ile örtülmekte ve şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Çok güzel patiskalar içinde hazırlanıyor lohusa yatağı. İğne oyalı varsa iğne oyalı koyuyorsun yoksa beyaz iş, kanaviçe motifleriyle yatak hazırlıyorsun.” (KK.26)

“Lohusa yatağı çok süslü bir yatak olurdu biz Arnavutlarda.” (KK.28)

“Çok süslü ve gösterişli olurdu lohusa yatağımız. Kayınvalide hazırlar yatağı. Altınlar takar geline.” (KK.42)

“Babinada günü en ağır iş koyulurdu lohusa yatağına. Karyola takımınla beraber her şeyini değiştiriyordun lohusalık süresi boyunca lohusa yatağının. Her gün farklı işler serilirdi.” (KK.2)

Lohusa kadın ve bebeğin kırk günlük süre boyunca dışarı çıkmaları ve kırk günlük süre boyunca evde yalnız bırakılması istenmemektedir. Lohusa kadın ve bebeğin kötü etkilere karşı açık olması buna sebep olarak gösterilmektedir. Lohusa kadın ve bebeğin bu kötü etkilerden korunması için yanlarına çeşitli nesneler ve yiyecekler konulmaktadır.

Lohusalık süresince uyulması gereken bazı kurallar vardır. Bunlara uyulmaması durumunda lohusa kadın ve bebeğin kötü etkilere maruz kalacağına inanılmaktadır. Bebeğin bezlerini dışarı atmamak, lohusa ve bebeğin saçak altından geçmemesi, kırk gün boyunca lohusa ve bebeğin dışarı çıkmaması, bebeğin çamaşırlarının akşam ezanından önce kuruması için asılan ipten alınması, lohusanın aynaya bakmaması uyulması gerekenlerin arasındadır ve kaynak kişiler tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Lohusa kadın ve bebek yalnız bırakılmıyordu. Lohusa ve bebeğin yanına kibrit çöpleri, ekmek koyuyorduk. Kaynanam yapıyordu âdetleri lohusa korunsun diye.” (KK.27)

“Lohusa süresince yani kırk gün boyunca lohusa bir kadının dışarıya çıkmaması uygundur. Saçak altından geçmemesi de gerekiyor. Lohusalık boyunca her zaman böyle yanında birisinin olması lazım. Hani cin çarpmasın diye. Ben öyle yaptım. Kırk gün bir yere gitmedim.” (KK.30)

“Annenin göğsünde kibrit ya da çakmak tarzı nesneler saklarlar kırk gün boyunca kötü etkilerden uzak tutmak için. Süpürge teli de saklarlar ve çocuğun beşiğinin altına da makas ya da bıçak koyarlar. Bezini de atmazlar dışarı çocuğun. Çocuğun çamaşırlarını da ezan okumadan dışarıdaysa içeri alırlar. Bu durum lohusa ve bebek için de geçerlidir.” (KK.38)

“Yalnız bırakılmazdı lohusa ve bebek kırk gün boyunca beklenirdi, şeytan, cinler gelmesin diye. Kırk gün boyunca lohusa olan gelin dışarı çıkmazdı. Akşam ezanı okundu mu saçığın altına çıkmazdı. Bahçeye çıkmazdı kırk gün boyunca yine. Kur'an-ı Kerim koyulurdu bebeğin başının ucunda durur bebeği korusun diye.” (KK.42)

“Lohusa ve bebek evde yalnız bırakılmazdı. Eğer çok ihtiyaç varsa yanına bir Kur’an-ı Kerim bırakırlardı ama genelde zaten biz Arnavutlarda kayıncı kalır lohusanın yanında. Bizde anne kalmaz.” (KK.41)

“Derler ya dinimizde de lohusa kadının kırk gün mezarı açık dururmuş. Bir Müslüman olarak tabii ki dikkat ediliyor bizlerde de zaten. Çok dışarı çıkılmaz. Eskiden bebeğin bezi bile dışarı atılmazdı. Aynaya bakmazdı lohusa. Odasında ayna varsa bile örtülürdü bir çarşaf ile. Bizler dikkat ettik üç harflilerle karışmasın diye bunlara.” (KK.31)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında lohusanın sütünün gelmesi için yapılan bazı pratikler de bulunmaktadır. Lohusanın yıkanma suyuna soğan atıldığı zaman lohusanın sütünün bol bir şekilde geleceğine inanılmaktadır. Lohusanın sütü azalmasın diye gece uyurken göğsüne kibrit çöpü saklanılmaktadır. Lohusanın tatlı yiyecekler tüketmesinin sütünün artışı sağlayacağına inanılmaktadır.

Lohusanın kendisini ziyarete gelen misafirleri uğurlaması ve onlara “Güle güle.” demesinin sütünün azalmasına sebep olacağına inanılmaktadır. Bebeğin ve lohusanın giysilerinin akşam ezanından önce çamaşır ipinden toplanması gerekmektedir. Aksi durumda lohusanın sütünün azalacağı düşünülmekte ve kaynak kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Çocukların eşyaları akşam ezanı okunduktan sonra dışarıda bırakılmazdı. Güneş batmadan çocukların eşyaları toplanıyordu. Sütün kaçmasın, çocuk hastalanmasın diye yapılırdı.” (KK.22)

“*Po*⁵. Gelin de yıkanır. Yıkanırken suya soğan atardık sütü bol gelsin diye. Anneler gece uyurken kibrit çöpünü göğsünde sütü kaybolmasın diye tutardı.” (KK.22)

⁵ Po kelimesi “Evet” demektir. Bursa’da yaşayan Arnavutların kelimenin Arnavutçasını sıklıkla kullanmakta oldukları yapılan görüşmelerde görülmektedir.

“Lohusanın giden kişilere güle güle deyip uğurlaması⁶ sütünün kesilmesine sebep olur diye bir inanış var mesela. Lohusa o yüzden misafirleri uğurlamaz. Süt olsun diye *kaymaçına*⁷ tatlısı yapılır.” (KK.10)

1.3.2.Ad (Emër) Koyma

Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun olan bir tek topluluk ve toplum bulunmamaktadır. İnsanla beraber doğan ad verme olgusu, onunla birlikte de yaşantısını sürdürmüştür. Basit bir ad verme olgusundan da tarih boyunca evrimleşerek çıkmış ve her topluluk ve toplumun yapı ve anlayışına uygun bir şekilde çok aşamalı, her aşaması sayısız gelenek, görenek ve uygulamalardan oluşan dev bir “folklor olayı” durumuna dönüşmüştür (Acıpayamlı, 1992: 1). Ad verme işlemi içinde gelenek, görenek ve âdetleri barındırmakta ve topluma göre farklılık göstermektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ad verme işlemi genellikle aile büyükleri yapmaktadır. Günümüzde ise bu durum değişerek ad koymada anne ve baba rol oynamaktadır. Ad koyma işlemi yapılırken İslam dininin gerekleri ön planda tutulmaktadır. Çocuk dünyaya geldikten sonra üç gün içinde ad koyma işleminin gerçekleştirilmesine dikkat edilmektedir. Ad koyma işlemi gerçekleştirilen kişiye bohça içerisinde hediyeler hazırlanmakta ve kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Arnavutlarda doğum evde oluyorsa üç gün içinde ad konuluyor bebeğe. Dede ezan okumayı biliyorsa evde bebeğin kulağına dede okur ismini. Bilmiyorsa caminin imamını getirirler ona okuturlar. Genelde büyüklerin isimlerini tercih ederler. İlle de benim ismim olsun diye ısrar ederler büyükler ama gençler istemiyor. Artık kendi seçtikleri isimleri koyuyorlar.” (KK.41)

“Genelde çocuk doğduktan ilk üç gün içerisinde verilir isim. Hoca getirtilir çocuğun kulağına ismini okuması için. Her akraba çağırılıyor yani isim takma

⁶ Bu inanış Balıkesir’de de görülmektedir. Bu inanışta süt, canlı bir varlık olarak görülmektedir. Herhangi bir sebeple sütü giden anne “Sütüm çayıra gitti, gelecek.” şeklinde süte çağrıda bulunur. Bk: P.N. Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1994, 3. Baskı, s.153

⁷ Arnavut topluluklarının yaptığı yumurta, şeker ve süt ile hazırlanan bir tatlı çeşidi. Türkiye’de krem karamel olarak da bilinmektedir.

töreni gibi, küçük bir cemiyet gibi gerçekleştiriliyor bu. Yemek veriliyor gelen herkese.” (KK.10)

“Çocuğun kulağına üç kez ezan okur hoca. Kayınpederim koyardı ismi. Bize hiç sormazlardı bile isim için. Kayınpederim Kadir gecesinde doğduğu için Kadriye koydu. Hanife doğdu, karısı ölmüştü hanımın adı olacak dedi bu kadar. Biz isime hiç karışmıyorduk.” (KK.28)

“Çocuğun kulağına ismi okunduktan sonra kulağına ismini okuyan kişi bahşiş bırakır. İkinci kez ismini okuduktan sonra çocuğun beşiğine bahşiş bırakır. Lohusa elini öper isim okuyan kişinin ve havlusunu, içerisinde hediyelikler bulunan bohçayı verir kendisine.” (KK.38)

“Kırk gün içinde konulması gerekiyor çocuğun isminin. İsmi konulduğu gece yemek verilir. Anne ve babamı, kayıinvalidemi, kardeşlerimi çağırmaştık oğlumun ismini koyacağız diye herkesi toplamıştık bir tören gibi.” (KK.44)

Anne karnında yaşamı sonlanan çocukları olan annelerin, sonrasında doğacak olan çocuklarının yaşaması için, kız çocukları olan annelerin sonraki çocuklarının erkek olması için, erkek çocuğu olan annelerin sonraki çocuklarının kız olması için de isimler konulmaktadır.

Erkek çocuğun Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında daima istenildiği belirtildiğinden erkek çocuğu olan ailelerin sonraki çocukları kız olsun diye isimlendirme uygulamasını genellikle sürdürmedikleri belirtilmektedir.

Doğacak olan bebeğin uzun ömürlü olması ve yaşaması inancıyla ailedeki yaşlı bireylerin isimlerinin tercih edildiği görülmektedir. Yol ağzından ilk geçen kişinin ismini koymanın da çocuğun yaşamasında etkili olacağına inanılmakta ve kaynak kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Yaşasın çocuk diye ismini Yaşar koyarlar. Şimdi biz torunuma verdik benim adımlı. Meryem koyduk adını. Erkek çocuğu olmayanlar son doğan kızlarına Şevkiye, Remziye gibi isimler koyarlar arkadan Remzi olsun diye.” (KK.22)

“Doğan çocuklar erkekse uzun yaşayan büyükler varsa dedeydi, amcaydı, babaydı onların ismi konur. Kızsa da kadınların ismi yine babaannedir,

anneannedir hangisinin ömrü daha uzunsu onların ismi konur. Onun ismi konur ki ona benzesin, ömrü uzun olsun.” (KK.31)

“Kendi ismini koyarlar genelde kızsı bebek, erkeke gene annenin isminden erkeğe çevrilmiş bir ismi koyarlar doğan çocuk yaşasın diye.” (KK.41)

“Kız çocuğu olmuyorsa erkek ismi koymazlar. Onu aramazlar Arnavutlar mümkün değıl. Kız olmuyorsa ne güzel evi doldurdu erkekler diye çok sevinirler, hiç aramazlar. Yani yüzde sekseni aramıyor erkek evladı varsa.” (KK.41)

“Benim anneannemin çocukları doğduktan sonra bir hafta içerisinde nazardan ölmüş. Üç tane çocuğunu kaybetmiş bu sebeple. Dayım doğunca onu dört yol ağzına koymuşlar ilk kim geçerse ama kadın ama erkek fark etmiyor onun ismini vermişler dayıma. Böylece yaşamış dayım ve anneannemin dayımdan sonra doğan diğerk çocukları.” (KK.26)

“Kız çocuğu olanlar oğlan olsun diye Ali’nin yerine Aliye koyuyorlar. Çünkü Ali gibi oğlan olsun diye.” (KK.26)

“Çocuk yaşasın diye İbrahim, Bünyamin, Yaşar isimleri koyulur.” (KK.27)

“Kimisi erkek ismine benzeyen isim koyardı arkadan oğlan gelsin diye. Erkek çocukları olanlar kız ismi koymazlardı. Erkek on tane olsun. Onu isterler. Erkekleri çok severlerdi.” (KK.28)

“Son doğan kızlarına erkek ismi koyarlar. Bilhassa İsmet ismini koyarlar.” (KK.38)

1.3.3.Kırk Basması

Güncel Türkçe Sözlük’te yer alan tanıma göre kırk basması, “Doğumdan sonraki kırk gün içinde çocuğun ateşli bir hastalığa yakalanması.” demektir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023).

Doğumdan sonraki kırk gün içerisinde lohusa ve çocuğun hastalanması durumuna halk arasında “kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması” gibi isimler verilmektedir (Örnek, 2022: 203).

Bursa’da yaşıyan Arnavutlarda kırk basmasının iki lohusanın karşılaçağı durumlarda, hamile bir kadının gelin alma konvoyuna katılıp gelin arabasına bindiğı durumlarda ve lohusanın yeni evlenmiş bir gelin ile karşılaşması durumunda gerçekleştiğine inanılmaktadır.

Bursa’da yaşıyan Arnavutlarda kırk günlük süre boyunca anne ve çocuğun dışarı çıkmasına izin verilmemektedir. Anne ve çocuğı, hastalıktan, nazardan ve kötü etkilerden korumak için önlemler alınmaktadır. Kırk günlük süre boyunca kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı bebeklerle karşılaşmaları istenmemektedir. Lohusaların ve bebeklerin karşılaştığı vakit birbirleri ile eşyalarını değıştirmeleri gibi çeşitli önlemler alınmaktadır. Değıştirilen bu eşyaların metal eşyalar olmasına dikkat edilmektedir. Kötü enerjileri metal olan eşyaların kovduğuna inanılmaktadır. Kırk günlük süre boyunca bebeğın bezleri dışarıda bırakılmamaktadır. Bebeğın giysilerinin yıkandığı su, ayak basılan bir yere değıl de kenara dökülmektedir. Bebeğın beşiğının altında bıçak ve makas gibi aletler bulundurulmakta ve şu ifadelere yer verilmektedir:

“Bizde kırk gün boyunca bebek ve lohusa kırklarımız karışır diye bir inanış vardı. Ona dikkat ederlerdi ama biz bir evde büyümüşük hepimiz. Bu sebeple annemler bir şey değıştirirlermiş kendi aralarında. Eşarbını değıştiriyorlarmış mesela. Gelişmeyen çocuğı da anlıyorlarmış ve kırkı mı karıştı diye doktora götürüyorlarmış. Mesela hamileyken birisi onu gelin arabasına bindirmezler bizde kırkları karışmasın diye. Ben eltim evlenirken hamileymişim haberim yoktu ve gelin almaya gittim. Ya o kişinin çocuğı yaşamazmış ya da seninki yaşamazmış derlerdi böyle bir durumda.” (KK.41)

“İki lohusa kırkı çıkmadan birbirlerini görürlerse kırk basması olur. Yeni gelinle yine kırkı çıkmadan lohusa biri görüşürse kırklarının karışıp bir rahatsızlık olma durumu olur.” (KK.10)

“Mesela iki lohusa birbirlerine gitmezdi. Giderse bile üstünden demir bir eşya, tel toka birbirleriyle değıştirilirdi kırk bası olmasın diye. Bu evlenmelerde de olurdu. Yeni evliler, mesela aynı gün değıl de bir gün sonra evlenenler bile birbirlerine gittiklerinde tel tokalarını değıştirirlerdi ki kırk bası olmasın. Şu anda da yapılıyor bu inanışlar.” (KK.46)

“Mesela benim kızım havale geçirdi. Yedi aylığa kadar bir şeyi yoktu. Ses duydum bir gece kalktım. Kızım havale geçiriyordu. Sonra benim kız nine gibi oldu. Buruştu suratı üç yaşına kadar. Diyordular çarpılmış. Ben kiliseye de getirdim normal mezara da getirdim kızımı. Diyordular mezara getirirsen yere bırak o ağlar ve yaşar. Ağlamazsa ölür diyordular.” (KK.42)

“Kırk basması inancı vardı. Gelin almıştık. Ben yirmi günlük lohusaydım. Gelin gelince bile görmedim onu. Gelin bizim eve girince kayınvalidem benim oğlanı kaldırmış böyle dik tutmuş kırk basma olmasın diye. Ben hastalanınca anladık ki kırklarımız karıştı. Sonra bir hocaya götürdüler ne yaptı ne etti hiç bilmiyorum ama geçti. Eltimin çocuğu da olmuştu kırk basması. Eltimin çocuğunu cuma ezanı okunurken dört yol ağzında bıraktılar kırk basması geçsin diye.” (KK.2)

“Kırk basması inancı annemde çok vardı. Hiçbir yere salmazdı beni kırkımdan önce. Üç harfliler gelir diye düşünüyorlardı. Benim kardeşim evde yalnız kalmış. Eşim geziniyor gibi oldu diyor. Sesleniyorum hiç ses vermiyor gibi diyor. Bir çılgılık attım gitti kayboldu dedi.” (KK.34)

“Çocuğun gelişmemesi, hiç kilo almaması durumudur kırk basması. Onu da okuyanlar var, yıkayanlar var, yumurtalarla çocuk yıkanınca geçer derler.” (KK.1)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında lohusa bir kadının bir hayvan ile kırk karışması durumu yaşayabileceği inancı da bulunmaktadır. Bu inanış ile ilgili şu ifadeye yer verilmektedir:

“Bizim bir akrabamızın kedi ile kırkı karışmıştı. Çocuk barınmadı aynı kedi gibi tüylendi. Kediyle bile kırkı karışır insanın. Kedi belki lohusaydı sen de lohusasın aynı zamanda. Çocuk böyle tüylendi ve ilerlemedi büyümesi. Hep ağlardı. Sonra dört yol ağzına ezan okunurken ve karanlıkta kimse bakmıyorken çocuğu bıraktık ve geri geri geldik. Çocuk ağlarsa bil ki iyileşecek. Ağladı çocuk sonra gittik aldık ama çocuk bir yaşında olana kadar baya çekti. Zor büyüdü. Onun için şimdi korkmuyor bu gençler. Biz kırk gün aynaya bakmazdık. Hiç ayna nedir bilmezdik. Biz ne makyaj ne bir şey

bilmezdik. Yüzünü yıkadın o kadar. Çocuğun bir bezini devamlı böyle göğsümüzde gezdirirdik.” (KK.28)

1.3.4. Kırklama

Kırklama, lohusa kadın ve bebeğin mikroplardan ve hastalıklardan arınması, kötü ruhların musallat olmaması için yapılmaktadır. Lohusa kadın ve bebeğe dualar eşliğinde kırk kez su dökülerek yapılmaktadır. Suyun içerisine çeşitli nesneler atılmaktadır. Bunlar: altın, yüzük, küpe, güzel kokulu çiçekler ve taşdır. Bu nesneler bebeğe ve lohusa kadına temas ederek sahip oldukları özellikleri onlara aktarmaktadır. Suyu batırılıp çıkarılan lohusa kadın ve bebek simgesel anlamda öldürülüp yeniden diriltilmektedir (Aça ve Yolcu, 2019: 366).

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda bebeğin kırklanmasının kırkinci günde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bebeğin kırkinci gününde yıkanacağı suyun içerisine çeşitli nesneler atılmaktadır. Makas, para, altın, taş, pirinç, gül yaprakları, yüzük, yeşil yaprak gibi nesneler suyun içerisine atılan nesnelerin arasındadır. Atılan bu nesnelerin her birine farklı bir anlam yüklendiği görülmektedir. Taş, bebeğin taş gibi sağlam olması için atılmaktadır. Gül yaprakları, bebeğin güzel kokması için ve yeşerip, uzun ömürlü olması için atılmaktadır. Altın, bebeğin değerli olması için suyun içerisine atılmaktadır.

Kırkinci günde lohusanın da yıkanarak kırklanması söz konusu olduğu belirtilirken lohusanın normal yıkanma suyu veya içerisine soğan atılmış su ile kırklanmakta olduğu ifade edilmektedir:

“Suyla yıkanırdık. Biraz sarımsak, biraz ekmek, makas, bıçak, biraz süpürge sapı atardık. Bebeği kırkladıktan sonra onları kırk gün bebeğin yastığının altında tutardık. Kırk gün sonra bunlar karıştırılıp bebek yıkanırdı.” (KK.22)

“Kırkı çıktıktan sonra bebek camiye götürülür. Camide namaz kılınır ve dua edilir. Ondan sonra eve gelindiğinde de çocuğun suyuna yumurta, pirinç, gül yaprakları konur. O suyla daha sonra yıkanır bebek. Kırk tas su dökülür. Anne de kırklanır. O da kırk tas su döker.” (KK.37)

“Kırkında yıkarsın normalde bebeği. Kırk kaşık su atıyoruz, kırk tane pirinç atıyoruz yıkama suyunun içine. Anne de kırklanır o gün çocukta kırklanır.

Çocuğu yıkarlarmış baştan çocuğun suyundan bir tas anneye verirlermiş yıkanma suyundan anne de onunla kırklanırmış.” (KK.41)

“Kimisi taş koyuyor çocuğun kırklanma suyuna taş gibi sağlam olsun diye.” (KK.42)

“Kırk gün sonra çocuğu yıkıyorsun, güzelce temizliyorsun. En son yumurtayla tekrar yıkıyorsun, gene sarıyorsun. Sonra annene gidiyorsun bebekle kırk uçurmaya. Valla kaynanam çocuğun yüzünü tutup damla damla atıyordu suyu. Yani ömrü olsun, sağlıklı olsun diye böyle yapıyordu.” (KK.26)

“Güzelce leğeni süsledik, kırk tane taşını topladık. Makasını koyduk. Ondan sonra gül yapraklarını koyduk güzel koksun diye. İşte makas koyduk hani demir gücü olsun diye. Ondan sonra kovasının içine tuzunu, güllerini, taşlarını, hepsini böyle güzelce koyduk ve kırkladık.” (KK.29)

“Kırkinci gün banyo suyuna güller falan koyarlardı. İllaki gül olsun, karanfil olsun böyle güzel kokan bir şeyler koyarlardı. Bilezik koyarlardı, yüzükler koyarlardı. Bereketli olsun diye o anlamda koyarlardı. O suyla yıkarlardı.” (KK.9)

“Yeşillikler atardık kırklama suyunun içine. Yeşersin çocuk yani ömür olsun diye yapardık.” (KK.28)

1.3.5. Kırk Uçurma

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında anne ve bebeğin kırk günlük süreçten sonra ilk kez dışarı çıkmalarına “kırk uçurma” adı verilmektedir. Bebeğin kırkını uçurmak adına ilk olarak bebeğin genellikle anneannesine ziyarete gidilmektedir. Eğer bebek erkekse ilk olarak erkeğin akrabalarına ziyarete bulunmaktadır. Bu ziyaret kalabalık bir grup eşliğinde yakın akrabalar ile gerçekleştirilmektedir. Kırkı dolan bebeğin kırk uçurmak amacıyla ilk kez camiye götürülmesi de söz konusudur.

Kırk uçurmada bebeğe çeşitli erzaklar hediye edilmektedir. Bunlar un, tuz, şeker gibi erzaklardır. Bu erzaklar, süslü paketler içerisinde verilmektedir. Hediye edilen erzakların her birinin ayrı anlamları bulunmakta ve ayrı niyetler ile hediye edilmektedir. Saçları

beyazlaşsın, yaşlansın diye pakete un, tatlı dilli olması için şeker, sağlıklı ve gülbüz olsun diye yumurta, bereketli bir hayatı olsun diye tuz, maddi sıkıntıları bulunmasın diye para koyulur (Ateş, 2019: 21).

Kırk uçurma ziyaretinde bebeğe bohçaya benzer süslü tüllerin olduğu bir sepette hediyelikler hazırlanarak, verilmektedir. Bu hediyelikler genellikle bebeğin giyebileceği hediyelerden oluşmakta ve kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Kız çocuğuysa muhakkak anneanneye götürürler. Kız çocuğu anneannelerde kalsın bundan sonra doğacak çocuk erkek olsun diye yapılır. Erkek çocuğu ilk baba tarafından bir akrabaya götürülür. Anneanneye kırk uçurmaya gidilince o kızında kayınvalidesi, eltisi, görümcesi akrabaları kimler varsa onlar hep beraber giderler. Kızın annesi de ona göre kendi hazırlığını yapıyor, yediriyor, içiriyor gelenleri. Giderken de bebeğe hediyelerini veriyor. Bizde yumurta veriliyor kırk uçurmada bebeğe. Yumurta gibi beyaz olsun diye, hayatı ak olsun diye ve temiz güzel olsun diye yumurta verirler.” (KK.41)

“Genelde ilk gelinin annesinin evine gidilir. Hatta kalınır birkaç gece kırk uçurma derler ona. Hatta şey yaparlar kayınvalide eşraftan amca gelinlerini toplar. Gelinin annesi davet eder onları yemekler ve ikramlıklar hazırlanır. Gelin kalıyor annesinde onlar dönüyorlar. Kırk uçurma deniyor. Kırk uçurmaya bir yere gidince de yumurta hazırlanıyor. Çocuk böyle yumurta gibi olsun diye yapılıyor bu. Sepetler hazırlanıyor bebek için ve hediyeler veriliyor.” (KK.10)

“Mesela kırk uçurmaya gittiğin herkes yumurta, çorap, atlet ve külot hediye ediyor bebeğe.” (KK.26)

“Anneyi kırk gün boyunca dışarı çıkartmazlardı. Kırk gün sonra annenin annesine ilk defa gidilirdi. Kırk uçurma denirdi. Aile büyükleri ile gidilirdi. Anneanne bebeğe eşyalar düzerdi. Geline de bohça gibi bir şeyler hazırlardı hediye ederdi.” (KK.9)

1.3.6.Babina/Kırk Mevlidi

Babina, Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında dünyaya yeni gelmiş olan bebeğin doğumunu kutlamak için yapılan bir etkinlik günüdür. Bebeğin doğumunun üzerinden kırk gün geçtikten sonra gerçekleştirilen bu etkinlikte bebek için kırk mevlidi de okutulmaktadır. *Babina* gününde annenin kuaförde hazırlandığı ve günün başında el işlemeli sabahlıklar giydiği, sonrasında ise kıyafet değişikliğine gittiği görülmektedir. Bu etkinlik günü oldukça kalabalık bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Tüm akrabalar, eş dost davet edilmektedir. Bebeğin anneannesinin bebek için aldıkları bu etkinlik gününde evde sergilenmekte ve gelen kişilerin görmesi amaçlanmaktadır. Bu etkinlikte diğer aile büyükleri için de anneannenin bohçalar içerisinde hediyeler hazırlayıp getirmesi söz konusudur. Bebek için dualar okunmakta ve hazırlanan ikramlıklar yenilmektedir. *Babina* etkinliğinde duayı okuyan kişinin kucağına bebek verilir ve duayı okuyan kişi bebeği üç kez kucağında sallar. Bu etkinliğe katılan herkes, bebeğe ve annesine hediyeler getirir. Bu etkinlik mekânı için daha çok ev tercih edilmektedir. Tercihen salon tutup bu etkinliği gerçekleştirenler de bulunmaktadır.

Etkinlik salonda gerçekleşiyorsa girişte misafirlere kolonya ve çikolata ikramlarında bulunmaktadır. *Babina*, annenin kucağında olan bebeğin salona ilahiler eşliğinde girişi ile başlamaktadır. Anne ve bebek misafirlerin tam ortasında olacak şekilde kendileri için hazırlanan tahta otururlar. Hoca tarafından okunan Yasin suresi, ilahiler, dualar, bebek ve anne konulu şiirler ile etkinlik devam etmektedir. Misafirlere lohusa şerbeti ikram edildikten sonra bebeğe hediyeler vermek isteyen misafirler için takı töreni gerçekleştirilmektedir. Misafirlere nazar boncuklu keselerin içerisine konulan havlular hediye edilir. Cevizli lokum ve meyveli içecekler ikram edildikten sonra misafirlerin “*Per hajr.*” (Hayırlı olsun), “Hayırlı evlat olsun inşallah.”, “*U beft nje femije i hajrit* (Hayırlı evlat olsun.), “*Ja pafsh hajrin femijes* (Allah çocuğun hayrını görmeyi nasip etsin.)” (KK.6) gibi iyi dilekleri ile bebek mevlidi/*babina* son bulmaktadır. *Babina* ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Kızın annesinin eşya getirme günü. Doğum yapmadan önce kızın annesinin hazırladığı bütün bohçalar ve hazırlıklar getiriliyor o gün. Masa üzerine

seriliyor onlar. İnsanlar davet ediliyor. Doğumdan sonra gelen herkes de onları görebiliyor.” (KK.55)

“*Babinada* sabahlıklarını giyer ve süslenirdin. Güzel mevlit örtüleri takınırdın. O gün eşyaların geldiği gün. O gün yemek hazırlanırdı. Pastalar hazırlanırdı kızın annesi gelip eşya getirecek diye. O da bir çeyiz gibidir, her şeyi olurdu bebeğin. İç çamaşırlarıymış, zıbınlarıymış, bebek karyola takımıymış hazırlanırdı bebeğin. *Babina* günü en ağır iş koyulurdu yatağa. İğne oyası ve işlemeler koyulurdu. Karyola takımıyla beraber her şeyini değiştiriyordun o gün.” (KK.2)

“Mevlit yapılıyordu yeni doğmuş bebeğe. Onu da anneanne hazırlıyordu. Mesela eşyalar hazırlıyordu. Dedelere, babaannelere, ev insanlarına hediyeler hazırlanıyordu. Bir de evdeki görümcelere falan bohça hazırlanırdı. Bebeğe işte havlusuna kadar hepsini anneanne alırdı bizde. Hani imkânı olan bebek arabası alırdı. Ayrıyeten kızsı bir bilezik de yapardı parası olan. Düğünde giyilecek bir elbiselik alınırdı. Damada da gömleğine kadar bohçalar hazırlanırdı.” (KK.9)

“Kırk mevlidi yapılır. Mevlide gelenlere hatıra kalsın diye öyle ufak bir havlu, örtü gibi şeyler dağıtılırdı.” (KK.10)

“Sabahlığını giyerdin lohusa yatağında otururdun kırk mevlidinde. Mevlit okunurdu. Misafirler çok gelirdi. Onlara ikramda bulunurduk. İstersen bir yemeni ya da süs dağıtırdın gelen misafirlere.” (KK.44)

1.3.7.İlk Diş/Diş Buğdayı/Diş Baba

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında çocuğun çıkan ilk dişinin sevinçle karşılanmakta olduğu ve ilk diş ile ilgili birtakım uygulama ve inanışların olduğu görülmektedir. Bu uygulama ve inanışlardaki amaç, bebeğin çıkan ilk dişini kutlamak ve bundan sonra çıkacak olan dişlerinin sağlıklı olmasını dilemektir. Bursa’da yaşayan Arnavutlar, bu kutlamayı “*Diş Buğdayı*” veya “*Diş Baba*” olarak adlandırmaktadırlar.

Çocuğun çıkmakta olan dişini ilk kez gören kişiler, çocuğa hediyeler almaktadırlar. Bu hediyelerin de süslü bohçalar içerisinde takdim edilmesi söz konusudur. Az

rastlanılmasına karşın Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında çocuğun çıkan dişini ilk kez gören kişinin çocuğa altın hediye etmesi de söz konusu olmaktadır.

Çocuğun dişlerinin çıkmasını kutlamak amacıyla pirinç kaynatılıp, misafirler çağırılarak ikramlıklar eşliğinde vakit geçirilmektedir. Pirinç ile yapılması sebebi ile bu ikramlıklar arasında çoğunlukla sütlaç, zerde⁸ gibi tatlılar bulundurulmaktadır. Pirinç kaynatılmasının sebebi, çocuğun dişlerinin pirinç gibi bembeyaz olması inanişına dayandırılmaktadır.

Bursa’da yaşayan Arnavutların bu etkinlikte mısır kaynatıp gelen misafirlere ikram ettikleri de görülmektedir. Mısırın kaynatılıp ikram edilmesinin sebebi olarak çocuğun mısır gibi tane tane dişlerinin olacağı inaniş gösterilmektedir.

Diş baba etkinliğinde, dişleri çıkan bebeğin önüne meslek belirten nesneler koyulmakta ve bebeğin seçtiği nesneye göre ileride olacağı meslek hakkında tahminlerde bulunmaktadır. Meslek seçimine dair bu uygulama, bebeğin ilk dişi kutlanırken gerçekleştirilmektedir. Diş baba ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Bebeğin dişini ilk gören kişinin küçük altın hediye etmesi beklenir. Benim kızım diş buğdayını çok güzel kutlamalarla yaptı. Pasta yaptırdı. Kendi hediyeler yaptı gelen misafirlere paketleriyle hediyeleri kendi sundu. Pirinç kaynatıldı çünkü bebeğin dişleri inci gibi bembeyaz pirinç tanesi gibi olsun diye.” (KK.29)

“İlk kez bebeğin dişini gören kişi bebeğe hediye alır. Diş buğdayı yaparlar. Öyle kutlanır. Pirinç ve buğday kaynatırlar. Pirinç kaynatılmasının sebebi çocuğun dişleri pirinç gibi olsun diyerdir.” (KK.30)

“İlk gören kişi bebeğin dişini dişi çıkmış diye hediye alır ona. Sonra ev halkı da diş buğdayı yapar dişleri çıktı diye. Mesela mısır da kaynatılıyor. Pirinç kaynatıyoruz pirinç gibi çıksın, beyaz olsun diye dişleri. Sütlaç yapıyoruz. Tabii ki sadece sütlaç değil başka ikramlarımız oluyor ama ekstradan da bir sütlaç ikramımız oluyor. Herkesi davet ediyoruz.” (KK.41)

⁸ Su ve pirinç ile hazırlanan bir tatlı çeşididir.

“Genelde zaten halaları gelir gider ağzını yoklar çocuğun. Ne zaman bulacağım dişini diye görene kadar uğraşırlar. Gördükleri zaman da hediye alırlar çocuğa. Zerde kaynatılır ki dişleri beyaz olsun çocuğun diye. Halalar yemeğe çağrılır, yemekler de yapılır.” (KK.38)

“*Diş baba* derdik onu yapmıştık. Mısır kaynatmıştı kayınvalidem. Birinci dereceden akrabaları toplamıştık. Sofra kurulurdu bir de o diş babada. Makas koyuluyormuş bıçak koyuluyormuş, kalem de vardı. Çocuk hangisini alırsa o mesleği olacak derlerdi. Meslek seçerdi. Kitap alırsa hoca olacak diyordular.” (KK.2)

1.3.8. İlk Tırnak Kesimi

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında bebeğin ilk tırnak kesimi bebeğin benzemesini istedikleri bir kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. Kesilen tırnakların genellikle saklandığı ifade edilirken atılmakta olduğu durumların da olduğu belirtilmektedir.

İlk tırnak kesimi genellikle kırk gün içerisinde gerçekleştirilmektedir. Örneği az olmakla beraber bu işlemin cuma günü gerçekleştirilmesine dikkat edilmektedir. Aynı zamanda salı ve perşembe günleri uğursuzluk getireceği düşüncesi ile tırnak kesiminin gerçekleştirilmemesine dair bir inanış bulunmaktadır. Bebeğin tırnaklarının kesimini ilk kez gerçekleştirecek olan kişi, huylarının güzel olduğu düşünülen kişidir. Çünkü bebeğin bu işlemi gerçekleştiren kişiye benzeyeceği inanışı hâkimdir. Bebeğin tırnaklarının erkek tarafından kesilmesinin bebeğin kardeşlerinin de erkek olması için yapıldığı ifade edilmektedir. İlk tırnak kesimi gerçekleşmeden önce bebeğin ellerini un çuvalına sokma uygulaması da bulunmaktadır. Bu uygulama bebek, “Bereketli olsun.” inanışı ile gerçekleştirilmektedir. İlk tırnak kesimi ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“İlk tırnağını bebeğin benzemesini istedikleri kişiye kestiriyorlar. Çok çalışkan olsun diye kimi tercih ediyorlarsa ona kestiriyorlar.” (KK.10)

“Bakardık tırnakları çim yapsın⁹ diye. Kim bilgili ise o keser tırnaklarını çocuk onun gibi akıllı olsun diye.” (KK.22)

⁹ “Çim yapsın” ifadesi tırnakların uzamasını belirtmek için kullanılmıştır.

“İlk tırnaklarını erkek çocuğuna kestiriyorduk yine arkadan erkek çocuğu olsun diye.” (KK.28)

“Kırk gününü doldurmadan ilk tırnakları kesilir. Onları saklardık biraz. Kırk günü geçtikten sonra onları ister at ister sakla.” (KK.26)

“Kim daha uysal ve sakirse o kişi keser bebeğin ilk tırnaklarını. Ona benzermiş derlerdi bebek. İkinci kızım inatçıydı yeğenime kestirmiştik onun tırnaklarını. Gerçekten onun gibi oldu inatçılığı. Kim keserse ona benziyor.” (KK.30)

“Bebeğin tırnakları ilk olarak cuma günü kesilir dine uygu bir şekilde. Anne ve babası ölmemiş olan ve okumuş olan birine tırnakları kestirmeye dikkat ederler. Bir de kesmeden önce bebeğin bütün tırnaklarını daha önce açılmamış olan bir un çuvalını açarak içerisine sokarlar bereketli olsun diye. İşaret parmağından başlayarak sırasıyla keserler. Bebeğin tırnaklarını ilk kim kestiye ona hediyeler verirler.” (KK.38)

“İlk olarak normalde bir ay içinde çocuğun tırnakları hamarat birine kestirilir. Sonra çocuğun elleri una batırılır çocuk erkekse eli ekmek tutsun kızsaa hamarat olsun diye.” (KK.41)

“Bebeklerin salı ve perşembe günleri tırnakları kesilmezdi.” (KK.6)

1.3.9. İlk Saç Kesimi

Türk-İslam geleneğinde “akika” uygulaması vardır. Akika, yeni doğan çocuğun yedinci gününde saçının kesilmesi ve saçın ağırlığınca altın veya gümüşün sadaka olarak verilmesidir. Çocuk için kesilen kurbanı da akika kurbanı denir. Saç veya kurban kesimi doğumun on dördüncü veya yirmi birinci gününde yapılmaktadır (Kibar, 2005: 28-29).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında bebeğin ilk saçının kesilmesi İslam geleneğine göre şekillenmektedir. Bebeğin ilk kesilen saçının gramı kadar altın, sadaka olarak verilmektedir. Kesilen ilk saçın saklanıldığı durumlar olduğu gibi saklanılmayıp atılması da söz konusudur. Kesilen saçların camiye gömülmesi uygulaması da bulunmaktadır. Bebeğin saçlarını ilk kez kesen kişiye teşekkür etmek amacıyla hediyeler verilmektedir. İlk saç kesimi ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Kesilen o saçları camiye gömersin Kuranla büyüsün diye.” (KK.22)

“Saçlarını ilk kestirdiğimizde erkek biri kesiyordu saçını kesene ya bir havlu ya bir atlet verilirdi hediye. Kesilen ilk saçları ölçüyorlardı ve kaç gramsa sadakasını veriyorlardı gramı kadar. Ölçüye göre mesela kuyumcuda ama bir gram ama yarım gram altın veriliyordu. Altın gibi ömrü olsun diye.” (KK.28)

1.3.10.Yürümesi Geciken Bebeğin Yürümesi İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Çocuğun yürümeye başlaması aile içerisinde büyük bir sevinçle karşılanmaktadır. Çocuğun yürümesinin gecikmesi durumunda ise çeşitli çözümler aranmaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında yürümesi geciken bebeğin yürümesi için aile içerisinde cuma namazına gidecek olan bir erkeğin ceketinin ceplerine gizli bir şekilde yürümesi istenilen bebeğin çoraplarını koymak, üç hafta arka arkaya cuma saatinde bebeği kapı eşiğinde sallamak, yürüyen bir çocuğun sırtında bebeği gezdirmek, bebeğin ayaklarını ip ile bağlayıp cuma günleri o ipi kesmek gibi uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Bu uygulama ve inanışlar ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Üç hafta boyunca cuma günleri sela ve ezan arasında küreğin üstüne koyuyordular bebeği. Çekiyordular. Ayağını iple bağlayıp¹⁰ kesiyorlardı yürüsün diye.” (KK.26)

“Üç cuma üst üste çocuğa ayak bağını keseriz. Eşik ortasına çocuğu koyar bağladığımız ipi keseriz. O uygulama yapılır. Buna ayak bağı kesme derler. Onu keserler. Ondan sonra Allah’ın izniyle yürür.” (KK.30)

“Üç cuma üst üste daire kapısının eşiğinde ileri geri üç kere sallıyorduk bebeği.” (KK.37)

“Dede camiye giderken bebeğin çorabının birini sağ cebine birini sol cebine koyarlar. Haberi olmaz dedenin çoraplardan ve o şekilde cuma namazına gider. Döndükten sonra o çoraplar bebeğe giydirilir.” (KK.38)

¹⁰ Çocuğun iki ayağını birbirine bir iple bağlayıp, cuma namazından çıkan ilk kişiye ipin kestirilmesi şeklinde gerçekleştirilmekte olan bir uygulamadır.

“Cuma ile sela arasında kapının eşiğinde çocuk kaldırıyorduk, sallıyorduk yürüsün diye.” (KK.42)

“Bir erkek çocuğunun sırtına ince dallar bağlanıp yürümesi geciken bebeğin evinin etrafında üç kere dolaştırılırdı. Sonra bu dallar yıkanarak suyu çıkartılırdı. Çıkan o su ile yürümesi geciken bebek yıkanırđı.” (KK.41)

1.3.11.Çocuğa Nazar Değmemesi İçin Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında çocuğa nazar değmesini önlemek için çocuğa nazarının değdiğı düşünölen kişinin eşyasının ipi kesilir. Nazar değdiğı düşünölen çocuğun yüzü tuvaletin çeşmesinde üç kez yıkanılmaktadır. Nazarının değdiğı düşünölen kişinin oturduğı yerde bebek yuvarlanır ve nazar değmesinin önüne geçildiğine inanılmaktadır. Çocuğun adına kırk bir adet çörek otuna dua okunarak çocuğun yattığı yere konulmaktadır. Çocuğun kıyafetlerinin ters bir şekilde giydirilmesi de nazar değmesinin önüne geçmek için yapılan bir uygulamadır. Çocuğun iki kaşının ortasına nazar değmemesi için siyah bir şey sürölmesi de söz konusudur. Çocuğa nazar değmemesi için yapılanlar ile ilgili kaynak kişiler şu ifadelere yer vermektedir:

“Biz tuvalette çocuğun yüzünü üç kez yıkardık. Tuvalet nazarını alsın oğlumun derdik. Kimin nazarı değdiyse ipini koparırdık elbisesinin.” (KK.7)

“Kayınvalidem insanlar geldiğinde misafirliğe nazar değmesin diye kapı kollarının üzerinden su dökerdi. Suları biriktirir çocuğa verirdi. Anne yapma diyordum mikrop kapacak. Misafir gittikten sonra çocuk çok ağlıyorsa nazar değmesin diye birisi oturmadan önce çocuğı gezdirirlerdi ve kundakta yuvarlarlardı nazar değdiyse diye. Bazen çocuklar gerçekten çok ağlıyorlardı misafir gittikten sonra onun oturduğı yere biz yine öyle yapardık.” (KK.9)

“Benim babaannem lohusanın yanına kırk bir tane çörek otuna dua okuyup koyardı çocuğa ve lohusaya nazar değmemesi için.” (KK.10)

“Atletini ters giydirirdik kalabalık bir yere girerken çocuğa nazar değmesin diye.” (KK.45)

“Valla benim kayınvalidem diyelim ilk anneme gideceğim kaşının arasına siyah sürerdi. İlk oraya bakılsın göz oraya gitsin diye. Eşyalarını ters çevir derlerdi bir de.” (KK.51)

2. SÜNNET(SYNET)

Arapça kökenli bir kelime olan sünnet sözcüğü, ilk anlamıyla “işlek yol” demektir. Daha geniş anlamıyla ise Tanrının yolunu ya da insanın âdet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranışı anlatmaktadır (Bedir, 2010: 150).

İslam dininde Peygamberin yaptığı, uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” denmektedir. (Boratav, 1973:194) Örneğin, “Sunna Resulallah sözü, “Peygamber bu âdeti koydu” anlamına gelmektedir. Geleneğin köklü oluşunun bir başka gerekçesi de Peygamberin sünnetli doğmuş olduğu inancıdır. Böylece, İslam dininin kurucusunun bedensel bir özelliği, bu dinden olanlara doğuşlarından sonra kazandırılmak istenmiştir (Örnek, 2022: 236).

Sünnet operasyonu, üreme organının uç tarafını kapayan derinin keskin bir araçla çepeçevre kesilip atılmasından ibarettir. Sünnetin yaygın olan biçimi budur (Örnek, 2022: 239).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet operasyonu, sağlık ve dini amaçlarla yapılmaktadır. Sünnet töreni öncesinde sünnet ailesi birtakım hazırlıklar içerisinde olmaktadır. Sünnet evinin mobilyalarını yenilemek, sünnet çocuğunun sünnet düğününde giyeceği kıyafetleri temin etmek, sünnet ailesi ve yakınları için alışveriş yapmak, sünnet yatağı hazırlamak bu hazırlıklar arasındadır.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet düğünü genellikle yaz mevsiminde gerçekleştirilmektedir. Sünnet yaşı tercihi olarak belirli bir kural olmamakla birlikte sünnet olacak çocuk ergenlik dönemine gelmeden önce sünnet ettirilmektedir. Sünnet düğününün bir evlenme merasimi gibi teferruatlı bir biçimde gerçekleştirilmesi söz konusudur. Sünnet töreni için gelen misafirler için “konak” adını verdikleri evler açılmakta misafirler burada ağırlandmaktadır.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet işleminin gerçekleştirilmesine verilen değer sebebi ile fakir ve öksüz çocukların sünneti para toplanarak yahut varlıklı birinin sünnet

masraflarını üstlenmesi ile gerçekleştirilmektedir. Sünnet ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Sünnet bizlerde sağlık amacıyla ve dini görev için yapılmaktadır. Bir de bizim Arnavutlarda saltanat çoktur. Onun için de sünneti özene bezene yaparlar. Bunun için de ellerinden geleni yaparlar. Törenlere çok önem verirler.” (KK.55)

“Fakir ve öksüz çocukların zengin olan kişiler tarafından yardım amaçlı mutlaka sünnet masrafları karşılanırdı.” (KK.30)

“Eğer maddi zorluktan dolayı sünnet olamıyorsa mutlaka sünnet ettirilir zaten aralarında o çocuk. Yardım toplayıp da bırakmazlar buna çok önem verilir. Yani pek çok çocuk bu şekilde daha önce sünnet oldu. Çünkü bizde para toplayıp bir şekilde halledilir cemiyetler.” (KK.38)

2.1. Sünnet Yaşı ve Sünnet Zamanı

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet olacak olan çocuğun ergenlik dönemine gelmeden sünnet ettirilmesine dikkat edilmektedir. Sünnet için belirli bir yaş belirtilmemesine karşın ilkökul döneminde sünnet işlemleri gerçekleştirilmektedir. Sünnet yaşı gelip de sünnet olmayan çocuklara çevrenin olumsuz söylemlerde bulunması söz konusudur. Bu durum kaynak kişiler tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Çocuklar çok büyümeden sünnetlerini yaparız.” (KK.26)

“Biz Arnavutlarda süs saltanat çok olduğu için biraz büyüsün çocuk, anne çok uğraşmasın istenir. Sekiz, on yaşına kadar sünnet ettirin deniyor ki rahat etsin anne de.” (KK.31)

“Çocuk biraz bile büyüsün on yaşında olsun söyleniyorlardı. “Ne bekliyorsun daha gevur musun?” diyorlardı. Tek oğlan olunca ben sekiz yaşında yaptım ama eltim büyük çocuğunu on yaşında sünnet ettirdi. Küçüğü dört, beş yaşında yaptı.” (KK.28)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet yaşı geldiği halde sünnet olmayan çocuklar ve ailelerine bu durum ile ilgili söylemlerin olduğu ve sünnet işlemini

gerçekleştirmedikleri için eleştirilerin olduğu görüşülen kişiler tarafından belirtilmekte ve şu ifadelere yer verilmektedir:

“Eşim benim çok geç sünnet olmuş. Sekiz yaş var kardeşiyle aralarında. Kardeşi dört yaşında olana kadar benimkisi olmuş on iki yaşında ve bu sebeple çok üzülmüş, çok sıkılmış. Sünnet herkes olmuş o olana kadar. Arkadaşları ve çevresi çok baskı yapmışlar. Çok istemiş sünnet olsun diye.” (KK.31)

“Hoş karşılanmıyordu. Mesela benim amcamın oğlu vardı böyle. Babaannem laf söylüyordu sürekli. Dışlanıyordu, eksik görülüyordu diyebilirim.” (KK.6)

“Kınamak değil de kocaman oldu acaba neden sünnet yapmıyor bunlar diye konuşulurdu. Çocuklar bilhassa daha çok konuşurdu. Ben sünnet oldum sen neden sünnet olmadın derlerdi. Eve de gelince anlatırlardı çocuklar üzüler.” (KK.3)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet töreni için genellikle yaz mevsimi tercih edilmektedir. Bu tercihin arka planında sünnet törenine katılım gösterecek olan misafirler bulunmaktadır. Yaz mevsiminde memleketteki misafirlerin törene katılımları ve onları ağırlamak daha kolay olacağından bu mevsim tercih edilmektedir. Misafirler için “konak” adını verdikleri evlerini açan Bursa’da yaşayan Arnavutlar cemiyetlerine katılan misafirleri rahat ettirmenin onlar için bir saygı göstergesi olduğunu ve bu duruma önem verdiklerini belirtmektedirler:

“İlkbahar yahut da yaz ortasında sünnetlerimizi yapardık. Yazın misafirler daha güzel karşılanır, daha güzel yerde yatarlar serin serin.” (KK.26)

“Valla biz mayısta yaptık. Haziran ve temmuzda da olur genelde. Yazın tercih ederiz.” (KK.30)

“Yaz mevsimini tercih ederiz. Misafirler rahat gelsin diye. Yurtdışından gelecekleri için temmuz ayı tercih edilir. Çünkü yurt dışından gelenlerin genelde temmuz ayında olur tatilleri.” (KK.38)

2.2. Sünnet ve Tören Öncesi Hazırlıkları

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında önceleri sünnet işlemi, sünnetçi veya berber tarafından gerçekleştirilmekteyken günümüzde sünnet işlemi, hastanelerde gerçekleştirilmektedir.

Sünnet işlemini gerçekleştiren kişiye hediye verilmesi âdeti söz konusudur. Bu hediye para olabildiği gibi sünnetçi için hazırlanan eşyalardan oluşan bir bohça da olabilmektedir.

“Eskiden sünnetçiler yapıyordu sünneti. Sünnetçiye illa havlusu, çorabı, parası illa tabi ki veriliyor hediye olarak sünneti yaptığı için âdettir.” (KK.31)

“Sünnetçi vardı berberde yapıyordu önceden sünnetleri. Şimdiki gibi sağlıkçı yoktu ki.” (KK.28)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet işleminin kolay geçmesi adına yapılmakta uygulanmakta olan bazı uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Sünnet olacak olan çocuğun ağzına sünnet esnasında lokum verilmesi, sünnet annesinin sünnet çocuğu sünnet olurken elinde oklava çevirmesi bu uygulama ve inanışlar arasındadır. Çocuğun sünnet işlemi gerçekleşirken sünnet annesinin elinde oklava çevirmesinin sebebi çocuğun sünnet olurken acısının azalacağı inanışından ileri gelmektedir. Bu inanışlar ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Sünnet annesi oklavayı elinde çevirirdi sünnet kolay olsun diye.” (KK.31)

“Bizde sünnet kolay geçsin diye kavanozda su doldururlar ve bir kiloluk kavanozlar içinde oklavayı bükürler.” (KK.38)

“Dualar okunuyordu çocuğa. Hocaların tekbirleriyle sünnet ediliyordu çocuk. Çocuğun ağzına lokum veriliyordu sünnet kolay geçsin diye.” (KK.28)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında bir çocuğun sünnetli bir biçimde dünyaya gelmesinin o çocuğun şanslı olmasında, inançlı olmasında etkili olacağı inanışı bulunmaktadır. Bu inanış ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Bu çocuk sünnetli doğmuş, şanslı ve kaderli diyorlardı. Yine de sünnet ettirirlerdi.” (KK.3)

“Peygamberimiz sünnetli doğmuş diyorlardı. Peygamberin soyundan bu çocuk da diyorlardı. Yeniden sünnet ettirirlerdi ama.” (KK.28)

“Sünnetli olarak doğması iyi bir şey sayılırdı. Öyle peygamber efendimizden kalan bir şey diyorlarmış.” (KK.40)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet işlemi esnasında kesilen parçanın saklanması ve gömülmesi gibi uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Kesilen parçanın evde saklanması durumunda sünnet olan çocuğun evine bağlı bir çocuk olacağına inanılmaktadır. Okula gömülmesi durumunda öğretmenlik mesleğini yapacağına inanılmaktadır. Camiye gömülmesi durumunda hoca olacağına ve güzel ahlaklı bir birey olacağına inanılmakta ve şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Sünnette kesilen parça bir süre saklandıktan sonra gömülür evin bahçesine. Evine bağlı olsun diye yapılan bir uygulamadır bu.” (KK.38)

“Kesilen parçayı. Sonra ya bir okulun bahçesine öğretmen olsun diye gömüyorduk ya da bir caminin bahçesine gömüyorduk hoca olsun diye.” (KK.28)

“Sünnette kesilen parça çoğunlukla camilere gömülüyor. Çocuk güzel ahlaklı olsun gibi düşüncelerle bu yapılıyor.” (KK.55)

Sünnet töreni öncesinde tören için bazı alışveriş ve hazırlıklar yapılmaktadır. Bu hazırlıklar düğünden haftalar önce başlamaktadır. Bu hazırlıkların arasında sünnet çocuğunun kıyafetlerinin temin edilmesi, sünnet konvoyundaki arabalara bağlamak üzere havluların ve Arnavut bayrakların temin edilmesi, aile ve yakınları için kumaş alışverişi yapılması, sünnet evinin boyanması ve mobilyalarının değiştirilmesi yer almaktadır. Ailedeki her birey için kumaşlar ve hediyelikler alınmakta ve masrafları sünnet anne ve babası tarafından karşılanmaktadır. Sünnet öncesi alışveriş hazırlıkları ile ilgili şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Annem oğlan kardeşimin sünnetinde babaanneme, anneanneme, dedeme, eltisine, kız kardeşine, oğlan kardeşinin hanımına hep kumaşlar aldı, dikildi. Onlar giyildi düğünde.” (KK.31)

“Yakınlarını alıp gidiyorsun defalarca çarşıya çıkıyorsun. Süsü püsü çok şey alınıyor. Görümceye, eltiye, kayınvalideye, kız kardeşlere ya da gelinlere kumaşlar alınır hediye olarak. Havlular alınır arabaya bağlamaya. Bazıları da evdeki eşyalarını sünnette değiştirir.” (KK.55)

“Alışverişler olurdu. Bir de eskiden eltiler ve diğer akrabalarla alışverişe çıkılır onlar için de kumaşlar alınırdı. Alınan kumaşlarla elbiseler dikilir, her biri kınada giyerlerdi.” (KK.3)

“Ailesi, annesi, babası, ablaları alışverişe götürülüyor. Hepsine kıyafetleri sünnet ailesi karşılıyor.” (KK.49)

“Çıkılmaz mı? Hep alışverişe çıkılıyor sünnet için. Haftalarca çarşılarda alışverişler yapılıyor. Mesela hep kumaş alınırdı ailedekilere.” (KK.51)

2.3.Sünnet Yatağı

Sünnet çocuğu için sünnetten sonra yatması adına süslü bir yatak hazırlanmaktadır. “Sünnet yatağı” adı verilen bu yatak, sünnet çocuğunun annesi ve yakın akrabalar tarafından el işlemeli ürünlerle hazırlanmaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet yatağı gösteriş unsurları arasında sayıldığından sünnet çocuğunun yatacağı bu yatağın süslü ve dikkat çekici olmasına özen gösterilmektedir. Cibinlik, kelebek, yemeni ve ışıklandırmalar ile sünnet yatağı süslenmektedir. Sünnet töreninden birkaç gün önce hazırlanmakta olan sünnet yatağı misafirlerin görmesi amacıyla belirli bir süre bozulmamaktadır.

Sünnet yatağını göstermek ve sünnet için eğlenceler düzenlemek amacıyla sünnet yatağı eğlencesi yapılmaktadır. Bu eğlencede sünnet çocuğunun annesi, akrabaları ve yakınlarının şık kıyafetler içerisinde oldukları, daireler eşliğinde dansların edildiği görülmektedir. Arnavut şalvarlarının eğlence sonunda giyilmekte olduğu görülmektedir. Sünnet yatağı ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Sünnet yatağı çok süsleniyor. Her zaman süsleniyordu hala daha süsleniyor. Cibinlik konur. O zaman cibinlikler farklıydı şimdiki farklı. Kelebekler, süsler, her şey parlak takılıyordu yatağın üzerine.” (KK.31)

“Sünnet yatağı eğlencesi yaparlar. Evde yatak işlemlerle süslenir. Yemenilerle, böyle çeşit çeşit süslerle yatak süslenir. Işıklandırılır. Yatak süsleme gününde akrabalar davet edilir. Pastalar yapılır. Eğlenceler olur. Sünnet yatağı günü deriz, hep birlikte toplanırız. Darbuka ve *dair*e çalıyor daha çok evdeki kadınlar o şekilde eğleniyorlar.” (KK.55)

“Çok güzel olurdu sünnet yatağımız. Daha çok el işiyle olurdu. Sünnet olurdu evde. Bir hafta herkes sütle gelirdi çocuğa geçmiş olsuna gelirlerdi hem de yatağı da yine görürlerdi.” (KK.3)

“On gün önce hazırlanıyordu evin içinde. Yatak odasına hazırlıyorsun. O yatak süslü oluyor. Kedi merdiveni kağıtlardan yapıyorduk. Renkli renkli sonra tül perde koyuyorduk. Güzel yorgan koyuyorduk. Çarşafklar güzel, beyaz hep öyle.” (KK.26)

2.4.Sünnet Gezdirmesi/Sünnet Konvoyu

Bursa’da yaşayan Arnavutlar ’da sünnet töreninin yapılacağı yere geçmeden önce sünnet çocuğu, ailesi ve katılımcıların araçlarla konvoy oluşturmaları söz konusudur. Konvoyun başındaki araçta sünnet çocuğu ve ailesi bulunmaktadır. Araçların sünnet konvoyuna ait olduğunun belirtilmesi için araçlara havlular ve bayraklar bağlanılmaktadır. Konvoyun amacı sünnet çocuğunu gezdirmektir. Konvoyun önünde konvoyu video kaydına alan bir araç bulunmakta ve bu araçta “*kulüp*”¹¹ adı verilen çalgı ekibinin de olduğu görülmektedir. Konvoy ile birlikte ziyaret yapılan yerlerde bu çalgı ekibinin eşliğinde konvoydaki katılımcıların danslar etmesi, halaylar çekmesi söz konusudur. Sünnet gezdirmesinin en sonunda dini yerlere ziyaret yapıp dualar edildikten sonra törenin yapılacağı yere geçilmektedir. Sünnet konvoyu ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Valla Bursa’da Emir Sultana gidiliyordu sünnet gezdirme için. Oradan da bir tur atıp kornalar çalınarak eğlenceler yapılarak dönülüyordu.” (KK.31)

¹¹ Bursa’da yaşayan Arnavutlarda özel günlere ve cemiyetlere çalgıları ile gelen orkestralara “kulüp” adı verilmektedir. “Kulüp tutmak” kullanımı ile sıklıkla karşılaşilmektedir.

“İsteyen pazar günü sünnet gezmesi derler bunu yapar. İşte bir arabada kamera olur mesela kayda almak için. Arabaların hepsine havlu bağlanır. Konvoy yapılır. Eğlenceler olur, danslar edilir.” (KK.55)

“Sünnet gezdirme camilere oluyor.” (KK.11)

“Sünnet kınası olur kadın kadına eğlencesi olur. Çocuğa da kına yakılır. Akşama yemek verilir mesela ben oğluma öyle yaptım. Gündüz kına oldu akşama yemek verdim bütün akrabalarım. Akşam yine eğlence yaptık. Sonra pazar günü sünnet gezmesi oldu. Emir Sultana gidilirdi eskiden sonra Veysel Karaniye. Ondan sonra yemekler yeniliyor bitiyor.” (KK.51)

“Emir Sultan’a götürüyorduk sünnet gezmesi için. Çeşme vardı Emir Sultan’da oradan su içiriyorduk.” (KK.26)

“Konvoy oluşturulup sünnet çocuğu gezdirilir. Sünnet arabasına babaanne ve dede biner, anne ve baba varsa sünnet çocuğunun kardeşi biner.” (KK.38)

“Sünnet gezmesi olur. Gençler arabalara biner, Emir Sultana daha çok gidilir. Arabalara süslü, dantelli havlular bağlanır. Sünnet arabasına eskiden tül elbiselik kumaşlar bağlanırdı.” (KK.3)

2.5.Sünnet Düğünü

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet düğününe çağrılar davetiye ile yapıldığı gibi yakın çevreye bir saygı göstergesi olarak kapı kapı gezilip davet edilmesi de söz konusudur.

Sünnet düğününün de bir evlenme töreni gibi çok aşamalı olduğu görülmektedir. Bir gösteriş unsuru olarak sünnet annesinin tören boyunca *kıyafet değiştirmesi* söz konusudur. İsteğe göre şalvar da tercih edilmektedir. Sünnet çocuğunun kıyafetleri Bursa’daki yerli halkın da giydiği padişah kıyafeti görünümündeki sünnet kıyafetidir. Az da olsa memleketten getirilen yöresel kıyafetleri sünnet çocuğunun giydiği görülmektedir.

Sünnet düğününden bir gece önce “sünnet kınası” düzenlenmektedir. Sünnet kınasına kadınlar, sünnet çocuğu ve arkadaşları katılım göstermektedir. Sünnet kınasında sünnet annesi isteğe göre şalvar ve kaftan giymektedir.

Sünnet düğününün ertesi günü yahut sünnet düğününe geçmeden önce sünnet mevlidi okutturulup katılım gösteren misafirlere yemek ikram edilmektedir. Mevlidi okuyan hocaya teşekkür etmek amacıyla ve bir saygı göstergesi olarak bohça hazırlanması söz konusudur. Bohçanın içerisinde hoca için çeşitli hediyelikler bulunmaktadır. Sünnet yemeği olarak çorba, *Arnavut ciğeri*, pilav, *kaymaçına* gibi ikramların olduğu görülmektedir. Sünnet düğünü ve aşamaları ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Bizim Arnavutlar saltanatı çok seviyorlar ve durumu olmasa da çok birikim yapmaya çalışırlar sünnet için. Sünneti şöyle yapacağım böyle yapacağım hep onu düşünürler. Sünnet kınası yaparlar. İlla o kına yapılacak Arnavutlarda. Sünnet annesi assolistler gibi giyinir, süslenir, takar takıştırır aile üyeleri. Bütün akrabalar da aynı şekilde herkes saçını yaptırır. Giyinir, kuşanır, takınır kınaya gelir. Sünnet annesi kıyafet değiştirir. Kimisi kaftan da giyer. Özellikle şalvar giyerler kınanın sonuna doğru. Pazar günü sünnet gezmesi yaparız. İşte bir arabada kamera olur mesela. Arabaların hepsine havlu bağlanır. Konvoy yapılır. Pazar günü sünnet düğünü yapılmadan önce mevlit okutulur illa ki. Eğer salonda düğün yapılıyorsa salonda okutulur o mevlit önce. Sonrasında çalgı, eğlence olur.” (KK.55)

“Arnavutlarda sünnet töreni biraz şaşalı oluyor. Eğlenceler mesela üç gün önceden başlıyor. Yatak eğlencesi olarak geçiyor. Kına olarak geçiyor mesela kına eğlencesi de düğün töreni gibi oluyor. Sünnet anneleri iki-üç tane kıyafet değiştirebiliyorlar. Mevlit yapan oluyor. Bazı yerde mevlitten sonra hemen eğlence yapan da oluyor. Sünnet çocuğu da şaşalı giydiriliyor. Padişah kıyafeti giydirilir genellikle Bursa’da ama Arnavutluk’ta akrabaları olanlar oradan da getirtebiliyorlar daha geleneksel kıyafetleri.” (KK.11)

“Önce yatakla başlanırdı. Bir hafta aynı düğün gibi sünnette de olurdu. Perşembe günü yatak yapılırdı. Akrabalar toplanırdı. Birlikte yerlerdi, içerlerdi, oynarlardı. Giyinirlerdi gençler ve süslenirlerdi. Cuma günü variyetliyse sünnet yapan o gün muhakkak yemek verilirdi kadınlara. Cumartesi de muhakkak kına olurdu. Kınada da çengi tutulurdu bizlerde. Sadece kadınlara kına olur bizlerde erkekler girmez. Pazar günü mevlit olur. Mevlit okuyan hocaya muhakkak hediye verilirdi. Baya bir bohçalık

düzerlerdi. Gömleği, çamaşırı bir de zarfla parası da konurdu. Muhakkak pazar günü de yemek olur ya dana keserlerdi ya kuzu keserlerdi.” (KK.3)

Sünnet törenine katılım gösteren misafirler sünnet çocuğu ve ailesine iyi dileklerde bulunmaktadır. Bu dilekler Türkçe olduğu gibi Arnavutça karşılıkları ile de kullanılmaktadır. “Allah düğününü de göstereyin.”, “Cemiyetiniz hayırlı ve uğurlu olsun.”, “Yaşlı adam olsun.” gibi ifadeler bu iyi dileklerdenidir.

3.ASKERLİK (USTHRİ)

Asker kelimesi Arnavutça 'da Türkçe-Arnavutça Sözlüğe göre “*Ushtar*” terimi ile ifade edilmektedir. Askerlik kelimesi “*Ushtri*” kelimesi ile ifade edilmektedir (Dillioğlu ve Şen, 2014: 244).

Güncel Türkçe Sözlük'te askerlik kelimesi “Asker olma durumu; askerlik hizmeti, bayrakaltı, vatan borcu, askeriye.” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023).

Bursa'da yaşayan Arnavutlar için askerlik görevi vatan sevgisinin temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Askerlik yaşı gelmiş olan gençler askere eğlenceler eşliğinde uğurlanmaktadır. Askere gidecek olan gençler için aileleri çeşitli hazırlıklar yapmaktadırlar. Askerlik ve vatan sevgisinin öncesinde ve bu süreçte askere gidecek olan gence verildiği belirtilmektedir. Askerlik “Peygamber ocağı” şeklinde nitelendirilerek askerliğe bir kutsiyet atfedilmektedir. Askerlik ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Askerlik bizde peygamberlik ocağı diye küçüklükten bize öğretilir. Vatan sevgisinin temel taşlarından bir tanesidir. Askerlik yapmak bizim için kutsal bir görev. Şöyle diyeyim bir bayram gibi düğüne gider gibi askere gidecekler o şekilde yetiştirilir. Askerlik bizim için çok onurludur.” (KK.18)

“Babalar için bu iş gurur verici. Anneler çocuklarına çok bağlıdırlar bizde. Biz Arnavutlarda oğlanları çok severler. Tabii biraz hüzünlenir, ister istemez ama bu kutsal görevi yapacağı için genç, herkes çok gururlanır.” (KK.25)

“Askerlik aile, arkadaşları ve çevresindekiler için de bir gurur meselesidir. Ne mutlu ki o günü görüyorlar. Ben de yeni bir asker gönderdim dün. Gurur verici. Şükür ki Allah onu nasip ediyor. Ayrı bir gurur.” (KK.24)

“Bizde asker demek kurban demek yani. Çocuğunu yetiştirmiş her babaya da nasip olmaz askere göndermek. Bizimkiler de kına sürmüşler çocuklarına. Saçına sürmemişler ama eline kına yakmışlar kurbanı gönderir gibi. Biz evladımızı öyle kurban gibi gönderiyoruz askere ama baba için kurbandır. Akriba için şenliktir, düğündür. Asker ne demek ya? Gözlerim dolar.” (KK.47)

Askerlik zamanı geldiği halde askere gitmeyen kişilere karşı olumsuz bir tavırla yaklaşmaktadır. Askerlik kutsal bir görev kabul edildiğinden yaşı gelen her gencin bu görevi yerine getirmesi beklenmektedir. Bu durum ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Eskiden askerliğin geldiğinde ya da askere gitmediyseniz on sekiz yaşını geçtiyseniz kahvede sizi masaya almazdı büyükler. Askerlik yapmadın sen daha büyümedin denirdi. Askeri bitirdin mi büyüklerin masasına oturabilirdin. Biz öyle yetiştik.” (KK.18)

“Askere gitmeyen için bizim büyüklerimiz arasında “Adam olamaz, adam değildir.” deymi vardır. Ona hadi artık git derlerdi.” (KK.24)

“Yaşı gelen genç okuyorsa herhangi bir problem olmaz. Okumuyorsa da neden gitmiyorsun diye baskı yaparlar. Namus borcu, vatan borcu derler.” (KK.50)

“Askere gitme yaşı geldiyse hiç iyi karşılanmaz. Neredeyse hain gözüyle bakılır.” (KK.48)

“Şimdi askere gitmeyene kız vermezler diyorlar biz Arnavutlarda.” (KK.39)

“Yani tabii ki hoş karşılanmaz. Ama çok dikkat edilir biz Arnavutlarda bir geciktirme olmaz. Canı gönülden gitmeyi isteriz askere. Bir an önce gidelim askerliğimizi yapalım, hayatımızı kuralım isteriz. Aile kurmak bizim için çok önemli. Yani onun için her şeyin zamanında ve yerli yerinde olmasını istiyoruz. Önem gösteriyoruz.” (KK.25)

Fakir ve öksüz kimselerin askere gitmesi durumunda Bursa’da yaşayan Arnavutlar ’da mahalle dernekleri, eş, dost ve akrabaların yardımları ile ihtiyaçlar karşılanmaktadır. Bu durum ile ilgili görüşülen kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Mahallemizin gençlerinden bildiğimiz kişilerin zaten maddi durumu iyi değilse buradaki arkadaşları, eşi, dostu aralarında askere gideceği gün olur ya da ondan önceki gün olur herkes kendi nispetince para yardımı yaparlar, hediyeleşme yaparlar. Daha da ihtiyaçlıysa hepsini giderirler.” (KK.24)

“Derneklerimiz para toplar. Hısım akraba tabii ki askere gitmeden önce çocuğa paralar verir askerde rahat etsin diye.” (KK.39)

“Askere gidecek ama durumu olmayan genç için aramızda para toplarız. Mahallemizin en büyük abisine topladığımız paraları veririz. Bir zarfın içerisine koyar o da. Kimseye göstermeden verilir o gence toplanan paralar. Babalarımız 1953’lerde buraya göç etmişler. Biz gençlik yıllarımızda büyüklerimizin birbirine dayanışmasını gördük. Birbirlerine yardımlaşmasını gördük.” (KK.18)

3.1. Askere Gidecek Olan Genç İçin Yapılan Hazırlıklar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında askerlik çağına gelmiş ve askere gidecek olan gencin ihtiyaçlarını gidermesi için cebine harçlık konulması söz konusudur. Aile büyükleri ve çevredekiler bu görevi üstlenmektedirler. Asker olacak genci psikolojik olarak askerliğe hazırlama görevini de yakınları üstlenmektedir. Aile, asker genç için eşyalarını temin eder ve valiz hazırlanır. Gencin askere gidene kadar sevdiği yemeklerin sofrada yer almasına kalabalık sofralar oluşturulmasına dikkat edilmektedir. Aile, akraba ve komşular tarafından asker olacak olan genç ve ailesi “asker yemeği” adı altında yemeğe davet edilmektedir. Arnavut böreği hazırlanarak asker olacak gence ve askere gideceği araçtaki diğer asker olacak gençlere yolluk olarak verilmektedir. Askere gidecek olan genç için yapılan hazırlıklar ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Bizde askerlik çok önemlidir. Aile, askere gidecek çocukları olduğu için heyecanlıdır. Askere gidecek olan genç için kıyafetler alınır.” (KK.25)

“Askerde lazım olabilecek her şey ailesi tarafından alınır ve valizine konulur askere gidecek olan gencin.” (KK.50)

“Asker şubesine gider işte ne zaman gidecek ne zaman gelecek konuşurlar. Askerliği yaklaşan gençlere aileler askerlik ile ilgili önerilerde bulunurlar. Askerliğin ne kadar kıymetli olduğunu ne kadar önemli olduğunu, askerlik yapmanın aileler için de çok büyük olduğunu anlatırlar. Bizi öyle yetiştirirler. Asker uğurlamada dediğim gibi bir düğün, bayram gibidir. Vatanı savunmak, vatan için hizmette fedakârlık yapmak çok önemlidir. Bir evladı evlendirir gibi askerliğin yaklaştığı günlerde evde hazırlıklar olur. Çocuk için askeri kıyafetler, iç malzemeler neyse onlar alınır. Çocuğun vatani görevinde önce vatani sevmesini, gittiği yerde askerlik yapacağı kişilere yardımcı olmasını, sevgiyi, saygıyı kardeşlik içinde yaşamasının ne kadar önemli olduğunu, bu ülkede yaşayanlarla birlikte kardeşçe yaşamanın ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalışırız.” (KK.18)

3.2.Asker Yemeği (Vakt Ushtarak)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında bir gencin askere gitme zamanı geldiğinde eş, dost, akraba, komşular ve yakınlar askere gidecek olan genci ve ailesini yemeğe davet ederler. Asker yemeği adı altında kalabalık sofralar oluşturulur. Arnavutlara özgü olan yemek ve tatlılar sofrada yerini alır. Askere gidecek olan gence harçlık ve hediyeler verilir. Bu yemeklerin amacı askerlik görevini yapacak olan gence moral vermek ve birlik ve beraberliği arttırmaktır. Asker yemeği ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Bizde aileler arasında şu tür bir örf ve âdet vardır. Genelde askere gidecek olan genci yakın akrabaları yemeğe davet ederler ve onunla birlikte, akranlarını da davet ederler. Ramazan’da iftar yemeği gibi bizim asker yemeklerimiz olur.” (KK.24)

“Askere gidecek çocuğu yemeğe çağırırlar bizde aile büyükleri. Amca, dayı, teyze kim varsa çağırır. Aco deriz biz amcalara. Askere gitmeden bir gece önce de toplanır büyükler orada asker için sohbetler yapılır.” (KK.39)

“Asker yemeğine çağrılır. Daha çok yöresel yemeklerimiz, etli yemeklerimiz var, işte etli pilavlarımız olur, böreklerimiz olur, bizim meşhurdur zaten. Mümkün olduğunca güçlü, kuvvetli göndeririz askerimizi.” (KK.25)

Bursa’da yaşayan Arnavutların asker için hazırladıkları asker yemeği davetinde genellikle yöresel yemeklerin yer aldığı görülmektedir. Bu yemeklerin arasında *mişoriz*¹², *samsa*¹³, *Arnavut böreği* ve *kaymaçına* yer almaktadır.

3.3.Asker Eğlencesi ve Uğurlaması

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında askere gidecek olan genç için “Asker eğlencesi” düzenlenmektedir. Bu eğlence genellikle askere gidecek olan gencin evinin kapısının önünde yapıldığı gibi derneklerde de yapılabilmektedir.

Askere gidecek olan gencin evinde katılım gösterecek misafirler için yemekler hazırlanmaktadır. Evin dışına Türk ve Arnavut bayrakları asılarak süslenmektedir. Kapının önüne sandalyeler dizilmekte ve ortada eğlenceler yapabilmek adına bir alan bırakılmaktadır.

Kulüp adı verilen çalgı ekibi ve folklor ekibi bu eğlenceye katılmaktadır. Eğlence geçmişte sadece askere gidecek genç ve erkekler için olurken günümüzde kadınların da asker eğlencesine katıldığı görülmektedir.

Eğlenceye katılan kişilerin omuzlarına havlu asılmakta, Arnavutlara özgü halaylar ile bir düğün töreni gibi danslar edilmektedir. Diğer geçiş dönemlerindeki cemiyetler gibi bu cemiyetin de oldukça kalabalık bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. Erkeklerin ellerinde halay mendilleri bulunmaktadır. Renkli meşaleler yakılmakta ve Arnavutlara özgü şarkılar hep birlikte söylenilmektedir. “*Güldaniyem*” adlı türkü bu eğlencedeki tüm katılımcılar tarafından söylenmektedir. Katılımcılar askere gidecek genç için hediyelerini bırakmaktadırlar. Eğlencenin sonunda hoca eşliğinde askere gidecek genç için dualar yapılmaktadır. Asker eğlencesi ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Bir gece eş dost toplanıyor. Gelenlere yemek veriliyor. Akrabalar geliyor kapının önünde eğlence yapılıyor. Duasıyla uğurlanıyor. Arnavut bayrakları

¹² Arnavut pilavı olarak bilinmekte olan tepside hazırlanan bir pilav çeşididir.

¹³ İçi boş olarak mantı şeklinde hazırlanan Arnavut böreğidir.

Türk bayrakları asılıyor. Bir düğün gibi oluyor asker eğlencelerimiz.” (KK.51)

“Oğlum gitti yeni askere. Evvel gün kapının önünde bir asker eğlencesi yapıldı. Bizim kendi yöremize ait *kulüp* diyoruz biz geldiler enstrümanlarla çalgılar çalındı. Oyunlar oynandı. İkramlar yapıldı. En sonda da mahallemizin imamı çağırılıp dualarla kapanışı yapıldı. Aslında kadınlar da katılıyor bu eğlenceye her ne kadar erkekler için gözüксе de. Halk oyunları oynanıyor daha çok. Duvarlarda camlarda bayraklar asılıydı. Askeri uğurlamaya da çalarak oynayarak gidilir bizde.” (KK.24)

“Asker eğlencelerimiz çok güzel olur bir düğün gibi. Asker eğlencesinde oynarken de herkesin omzuna havlular asılır.” (KK.47)

“Tabii ki sokakta folklor olur. Biliyorsunuz bizim Arnavutların folkloru meşhurdur. Durumu iyi olan sokakta eğlence yapıyor durumu iyi olmayan evinde toplanıyor oradan da askere gidiyor. Bizim geleneksel oyunlarımız oynanır. Folklor ekibimiz gelir. Eğlenceler yapılır. Uzaktan gelen misafirlere bizde her zaman yemek vardır ikram edilir.” (KK.39)

“Askere gidecek kişiye mahallesinde kapının önünde ya da evinin etrafında boş alanda arkadaşları eğlence tertip ederler. Genelde bizim mahallemizde müzisyenler çoktur. Bir darbukacı gelir. Bizim mahallenin en büyük avantajı burada herkes birbirini tanır. Ama amcasından ama dedesinden bir şekilde tanırırlar. Falanca oğlanın oğlu askere gidecekmiş derler. İşte büyükler de gelir duasına, eğlencesine. Ailesine Allah kavuştursun ziyaretleri yaparlar. En son işte arkadaşları düğün eğlence. Kimi zaman şimdi pek fazla yok ama kına yakılırdı. Çocuğa şal, bayrak verilir. Kırmızı mendil verilir.” (KK.18)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında askere gidecek olan genç, konvoy oluşturularak askere uğurlanmaktadır. Konvoydaki arabalara Türk ve Arnavut bayraklarının asılması söz konusudur. Davul, zurna ve kornalar eşliğinde asker olacak genç uğurlanmaktadır. Uğurlama sonunda asker için dua yapılmaktadır. Uğurlama ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Asker uğurlamamız da kesinlikle toplu halde yapılır. Gene orada çalgı yapılır. Oyunlar oynanır.” (KK.50)

“Arkadaşları, ailesi yakın çevresi gelir asker uğurlamaya. Davet edilmesi gerekmez kimseyi. Duyan gelir. Aynı Türkiye’de olduğu gibi “En büyük asker bizim asker.” sözleri söylenir. Bursa’da daha çok Türkçe yapılır bütün eğlenceler arada Arnavutça kelimeler kullanılır. Asker terminalden yolculanır. Terminale kadar konvoyla gidilir. Konvoy esnasında kornalar çalınır aynı düğün merasimi gibi olur asker geçirmesi. Hoca dua yapar. Davetliler âmin der. Hoca askerin ve askerlerimizin tamamı için dua yapar ve asker geçirilir.” (KK.48)

“Konvoy halinde olur asker geçirmemiz. Askerin arkadaşları, akrabaları toplanır. Bir düğün gibi bırakılır terminale. İsteyenler arabalara bayraklar asar. İlk önce Türk bayraklarını asarlar sonra Arnavut bayraklarını asarlar.” (KK.39)

“Konvoy eşliğinde terminale çocuklar bırakılır. Arabalar konvoy halinde giderler. Askerlik bizim için burada her gencin yanarak gitmeyi istediği bir yer. Biz bu ülkeyi bu vatani çok seviyoruz. Burası bizim için çok önemli. Genelde Balkanlarda böyle yani.” (KK.18)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında askerlik dönüşü askerden dönen genç için kurban kesilmekte ve mevlit okutulmaktadır. Askerden dönen gencin evine “Hoş geldin.” ve “*Mirë se vjen*” (KK.48) demeye gidilmekte ve askerden dönen genç, askerlik öncesinde olduğu gibi yakınları tarafından yemeğe de davet edilmektedir. Askerlik öncesi mevlit okutulduğu gibi askerden dönen genç için de mevlit okutulduğu görülmektedir.

“Askerlik dönüşünde asker sevinçle karşılanırdı. Maddi durumu iyi olan kurban kesebilirdi asker için. Mevlit okutulurdu. Asker yemeğe davet edilirdi.” (KK.48)

4.EVLENME(MARTESË)

Yaşamın ikinci geçiş dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı,

toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır (Örnek, 2022: 255).

Evlenme, evrensel bir olay olmakla birlikte aynı zamanda da kendi içerisinde özgünlük barındırmaktadır. Bu özgünlüğü belirleyen en büyük etkenlerin başında ise kültür kavramı gelmektedir. Kültür, toplumu şekillendiren bir özelliğe sahip olması sebebiyle evrensel denilebilecek olguları dahi kendi kalıplarına göre şekillendirebilme hürriyetine sahiptir (Morkoç, 2018: 116).

Hemen hemen her toplumda aile kurmanın yolu evlilikten geçmekte ve evlilik müessesesi önem taşımaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutlarda da evliliğe önem verilmiş ve bu geçiş döneminde ortaya birçok gelenek görenek, âdet ve inanışlar çıkmıştır.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar için evlilik kurumu önemli bir mesele olarak görülmekte ve ev-bark sahibi olan kişilere itibar sahibi olarak bakılmaktadır. Arnavutlar, soyun devam etmesi adına aile kurup çocuk sahibi olmayı önemsemekte ve âdetlerini uygulayabilmek adına genellikle kendi muhitlerinden kişiler ile evlilik yapmayı tercih etmektedirler. Bunun yanı sıra muhit dışından yapılan evliliklerin de olduğu görülmekte ve bu evliliklere saygı duyulmaktadır.

“Akraba olmadığı müddetçe Arnavutlar, Arnavutlardan gelin ya da damadı tercih ederler. Bu yıllardır kökenden gelen bir şey çünkü Arnavut âdetleri her zaman için yerliye göre ya da başka göçmen kişilere göre ağır olduğundan kendi içlerinden tercih ederlerdi. Bu şimdilerde değişime uğradı tabi.”
(KK.32)

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda görücü usulü ile gerçekleştirilen evlilik biçiminin yaygın olduğu görülmektedir. Akraba evliliği biçimindeki evlilik şekline karşıdırlar. Beşik kertmesi şeklinde gerçekleştirilen evlenme biçimine rastlanmamaktadır. İç güveyi şeklinde evlenme biçimi Bursa’da yaşayan Arnavutlar tarafından yadırganmakla birlikte az da olsa örnekleri bulunmaktadır.

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda evlenmek için en uygun yaş aralığının on beş ile yirmi yaş arasında olduğu belirtilmekle birlikte günümüzde evlenenlerin daha sonraki yaşlarda

evlendiği görülmektedir. Evlilik yaşı geldiği halde evlenmeyen kişiler için çeşitli uygulama ve inanışlar bulunmaktadır.

4.1.Düğün Öncesi

4.1.1. Evlenme Biçimleri

4.1.1.1. Görücü Usulü ile Evlenme

Bursa’da yaşayan Arnavutlar ’da en çok rastlanan evlenme biçimi olduğu görülen görücü usulü ile evlenme biçiminde genellikle kendi muhitlerinden tercih edilen gelin ve damat adaylarının seçilmesi söz konusudur. Muhit dışından alınacak olan gelin veya damadın âdetleri yerine getiremeyeceği ve uyum sağlayamayacağı düşüncesi ile kendi milletlerinden olan kişilerle görücü usulü ile yapılan evlilikler yaygındır. Genellikle annenin uygun gördüğü gelin adayı ile evlenme söz konusudur. Günümüzde bu durum geçerliliğini korumak ile birlikte gelin veya damat adayının kendi seçtikleri bireyler ile evlenmeleri saygı ile karşılanmaktadır ve yaygın olduğu görülmektedir. Bu durumda da annenin onayı evlilikte önemli bir husustur.

“*Stroynik*” adı verilen aracı kişinin kız ve erkeğin aileleri arasında anlaşmayı sağlayarak ve aracılık yaparak görücü usulü ile evlenme biçiminin inşasında rol oynamakta olduğu görülmektedir. *Stroynik*; erkek tarafından kız istemek için seçilen kişi, sözü geçen, saygın, istenecek kızın uzak ya da yakın akrabası ya da komşusu olabilir (Sipahi, 2015: 53). Bu evlenme biçimi ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Arnavutlar her zaman kendi milleti içindeki gelinleri tercih ederler. Erkek tarafı içinde kız tarafı içinde aynı şekildedir. Zamanla bu düşünceler kırıldı ve yerlilerle evlenilmeye başlandı. Muhit dışından kız alındığında âdetler yerine getirilemeyecekmiş gibi düşünülüyor. En ufak bir durumda ‘Gelin yerli mi?’ ifadesi ile karşılaşılıyor.” (KK.32)

“Arnavut olsun diye bakıyorduk. Yerlilerden korkuyorduk kızım. Onlarda bizden korkmuştur biz Arnavut’uz diye. Çünkü bizim Arnavutlarda ayrılmak yok kızım ne çekersen çek. Senin etini kemirseler de ayrılmak yok bir arada

yaşayacaksın damadın ailesi ile. Yerliler anne babayı istemez bakmaz diye düşünüyorduk ama ne yerliler de var elbet.” (KK.28)

“*Stroynik*” adını verdikleri görücü işi ile uğraşan kişinin kız ve oğlan tarafına bilgi götürmesi, gelin ve damat adaylarının bulunması hususunda yardımcı olması söz konusudur. Bu kişinin kadınlardan seçildiği görülmektedir. Aracı kişinin beğenilen kız veya damat için iki aile arasında haber taşıyıp aracılık yaptığı görülmektedir. Görücü usulü ile gerçekleştirilen evlilik biçiminde bu kişi önemli bir rol oynamaktadır. Nişan sürecinden sonra bu kişinin geri çekildiği görülmektedir.

“*Msit*” kelimesi dünürü ifade etmek için kullanılmakta ve genellikle bu kelime gelinin ailesinden bahsederken kullanılmaktadır.

“Tabii arada mutlaka *stroynik* olur. Dünüre gider. *Msit* derler. Evet msite gider genelde haberi götürür. Kız tarafına çok kısa bir süre düşünmesi için fırsat verilir. Olumluysa oğlan tarafına döner *stroynik*.” (KK.38)

“On sekiz yaşından sonra görücü gelmeye başlar kızlara.” (KK.19)

“Şimdi muhakkak aracı oluyor arada Arnavutlarda. Aracı kişiye *stroynik* deriz. Yani o kız tarafının isteklerini dile getirir. Sonra ya sen gidersin o zaten erkek tarafından biri olur. Genelde kız tarafına gönderirsin. “Hangi gün gidelim? Ne zaman isteyelim, nasıl olsun?” diye sorar. Onun aracılığıyla olur evlenmelerimiz genelde.” (KK.19)

4.1.1.2. Beşik Kertmesi

Beşik kertmesi, Güncel Türkçe Sözlüğe göre: “Çocukların aile büyükleri tarafından daha beşikteyken nişanlanması geleneği.” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023) şeklinde tanımlanmaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutlarda beşik kertmesi yolu ile gerçekleştirilen evlenme biçimine rastlanılmamaktadır.

4.1.1.3. Akraba (*Farefis*) Evliliği

Akraba ile evlenerek gerçekleştirilen evlenme biçimine Bursa’da yaşayan Arnavutlarda rastlanılmamaktadır. Gelin ya da damat alınacak olan adayın akraba olmamasına mutlaka

dikkat edilmektedir. Akraba ile yapılan evlilikler hoş karşılanmamaktadır. Akraba evliliği gerçekleştirmemek adına karşıdaki kişi ile yedi kuşak bağının olup olmadığına bakılmaktadır.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar için mahalledeki komşu dahi akraba olarak değerlendirilmekte ve kız alınıp verilirken komşu olmaması da göz önünde bulundurulmaktadır. *Yedi kuşağa kadar bakarız.” “Komşu bile akraba sayılır, çocuklarımız bilsin isteriz.”* gibi ifadeler ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Akraba evliliği ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Yasak o. İki genç evlenmek istiyorlarsa bakıyorlardı yedi nesile kadar bağılık varsa evlenmesinler kesinlikle diye. Benim yakın bir arkadaşım Kosova’da oturuyor. Ben oraya gittiğimde onun kuzeni intihar etmeye kalkmış. Sebep de bir kızla nişanlanmaya karar veriyorlar. Kız da dördüncü beşinci derece kuzen çıkıyor. Kesinlikle evlenemezler. O da intihara kalkıyor. Kurtuldu ama hala bekar. Bu yüzden kesinlikle imkânsız akraba evlilikleri. Bu memlekette de Bursa’da da böyle.” (KK.6)

“Asla akraba olmasın diye yedi kuşak bakarız. Akraba bile olmasa mahallenin arka sokağındaki kişiye bile kız vermeyiz. Yakın akraba benim görmeye gittiğim kızı görmeye bile gidemez.” (KK.28)

“Biz Arnavutlarda akraba değil komşu kızı bile alınmaz.” (KK.38)

4.1.1.4. Kız Kaçırma

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gelenek, görenek ve âdetleri yerine getirmek önemli bir durum olduğundan ve bu şekilde kabul edildiğinden kız kaçırma şeklinde gerçekleştirilen evliliklere toplum tarafından iyi bir gözle bakılmamaktadır. Örnekleri çok olmamakla birlikte bu tip evlenmelere rastlanılmaktadır.

Kız kaçırma biçimi şeklinde yapılan evliliklerde âdetleri yerine getirmediği için yadırganan gelin ve damadın kız isteme, gelin alma ve düğün gibi âdetleri aile bireyleri ile barışarak ve onlara danışarak yerine getirmeleri istenmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar, kız kaçırma şeklinde gerçekleşen bir evliliği kabul etmemektedirler. Bu şekilde gerçekleştirilen evliliklerde iki ailenin barışması, zaman almaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen evlilikler ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Arnavutlar o konuda çok sertti. Kız kaçtıysa baba bir daha kızını ebedi göremezdi. O kızı bir daha sülale evine bile almazdı.” (KK.28)

“Arnavutlarda kız kaçırma çok zor bir şeydi. Bir aileler istemiyor böyle şeyleri. Çünkü çok dargınlık oluyor. Seneler geçiyor, barışma olmuyor kolay kolay. Kötü bakılıyordu.” (KK.53)

4.1.1.5.İç Güveyi (*Dhëndër që qënderon ne familjen e gruas*) Şeklinde Evlenme

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında iç güveyi şeklinde evlenme biçimine çok az da olsa rastlanılmaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında anne ve babası olmayan erkek çocuklarında iç güveyi biçiminde evlenme kabul edilmektedir. Bu gibi durumlar olmadığı müddetçe iç güveyi şeklinde gerçekleştirilen evlilikler Bursa’da yaşayan Arnavutlar tarafından yadırganmaktadır.

İç güveyi olan kişiler için alay etmek amacıyla “*kdlovar*” kelimesinin kullanıldığı görüşülen kişiler tarafından belirtilerek bu durumun hoş karşılanmadığına vurgu yapılmaktadır. Damadın mecburi bir durum olmadığı müddetçe gelinin ailesinin evinde yatıya bile kalmadığı ifade edilmektedir. Arnavutlarda erkek çocuğuna verilen önem sebebi ile aileler, iç güveyine iyi bir gözle bakmamaktadır ve kaynak kişiler bu durum ile ilgili şu ifadelere yer vermektedir:

“Oğlan çocuğu Arnavutlarda çok kıymetli. Oğlan çocuğunu dışarı veriyoruz gibi bir algı olduğu için taraf değilizdir iç güveyine.” (KK.19)

“*Kdlovar* deniyor. Alay etmek için de kullanılıyor. Eğer damat kızın ailesinin yanında yaşıyorsa alay ederler bizde.” (KK.6)

“Arnavutlarda genellikle erkek çocuğuna çok önem verilir. Bu çok farklı bir ayrıcalıktır. Kız evlatları daha çok dışarıya gittiği için, ele verildikleri için “el” derler onlara. Aile erkek çocuğuna çok düşkündür. İç güveyi gitmesi bu nedenle olmamaktadır.” (KK.32)

“İç güveyi şeklinde evlenmeye çok sıcak bakılmaz. Damat misafirdir Arnavutlar için her zaman. Hatta damat kızın ailesinin evinde yatıya çok kalmaz. Bizim sülalede ilk yatıya kalan damat benim eşimdir mesela.” (KK.52)

“Benim oğlum şimdi yeni evlendi. Kayınpederi yanına aldı, ev verdi. Ben hor karşılamadım sevindim ve teşekkür ettim ama dışarıdakiler birazcık hor karşıladılar.” (KK.13)

4.1.2.Evlilik Yaşı

Evlilik çağının zamana, yöreye hatta kırsala ve kente göre değişimler gösterdiği malumdur. Bununla birlikte bu çağın “geldiğinin” anlaşılması da bir diğer önemli aşamadır. Özellikle kırsal kesimlerde erkeğin veya kızın hem psikolojik hem de fizyolojik olarak hazır oluşundan ziyade sadece fizyolojik olarak hazır olması bu çağın gelmiş olduğunun habercisi olarak algılanmaktadır (Morkoç, 2018: 120-121).

Kızın ergin yaşa girmesi; ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlık çağının gerektirdiği role bürünmesi evlenecek duruma geldiğini göstermektedir. Erkek çocuğunsa aynı biçimde toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapması ve bir iş sahibi olması evlenmesi için gerekli ve geçerli ölçütlerdir (Ekinci, 2007: 57).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında evlilik yaşının ergenlik çağı geçtikten sonra geldiği düşünülmektedir. Evlenmek için yaş aralığı olarak, on beş ve yirmi yaşları en uygun aralık olarak seçilmektedir. Günümüzde bu yaş aralığı eğitim ve askerlik gibi sebeplerden dolayı farklılık göstermektedir. Evlenmek için ailede herhangi bir sıra gözetimi yapılmamakta, evlenmek için aday olan aile bireyine müsaade edilmekte ve şu ifadelerle yer verilmektedir:

“İlla abi önce evlenecek diye düşünülmez Arnavutlarda. Kimin kismeti çıkarsa evlendirilir. On sekiz yaşından sonra görücü gelmeye başlar.” (KK.19)

“Benim kayıinvalidem on üç yaşında evlendirilmiş. Kayıinvalidemin en büyük çocuğu ile arasında on dört yaş gibi bir yaş farkı var. Kayınpederim de on altı

yaşındaymış. Erkeklerde on altı, on yedi yaşına gelince kız bulamayacak konumuna sokarlarmış ya da kızlarda gelinlik çağı geçti konumuna.” (KK.32)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında evlenme yaşına gelen bireylerin evlenme isteklerini belirtmesi hususunda cinsiyet ayrımı öne çıkmaktadır. Evlenme yaşına gelen bir erkek bu isteğini belirtebilirken, evlenme yaşına gelen bir kızın bu isteğini belirtmesi hoş karşılanmamaktadır. Günümüzde bu cinsiyet ayrımının azalmakta olduğu görülmekte ve şu ifadeler yer verilmektedir:

“Kız evlenmek istediğini belirtmez. Erkek belirtebilir. O açık açık söyler annesine babasına eğer ki sevdiyse ne yapar eder.” (KK.20)

“Vallahi açıkça söylüyor erkek evlenmek istiyorum diye. Kız evladı pek söylemez. Kız evladı evlenmek istediğini söylemekten ziyade o zaman odaya kapanıyormuş.” (KK.30)

“Kız bizlerde belirtmez. Erkek de gizliden belki bir ablaya filan söyleyebilir. Öyle açıkça mecliste yani söylemez babaya ya da amcalara.” (KK.38)

4.1.3.Kısmet (Kismet/Fat) Açtırma

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında evlilik yaşı geldiği halde evlenmeyen kız ve oğlanlar için “Kısmeti kapanmış.” deyimini kullanılmaktadır. Evlilik yaşı gelmiş kız ve oğlanların kısmetlerini açmak için bazı uygulama ve inanışların var olduğu görülmektedir. Bu uygulama ve inanışlar, çoğunlukla Hıdırellez gününde gerçekleştirilmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında cuma hayırlı bir gün olarak görüldüğünden cuma saatinde kısmeti açılmayan kız ve oğlan evlatları için dua etmek, Hıdırellez günü kırk tane düğüm atılan iplerin çözülüp ağaca bağlanması, maniler eşliğinde genç kızların yüzüklerinin toplanarak küpün içine atılması, kapının kilidinin alınıp, bekar kız ve oğlanın adının söylenmesi, kızın sandık çeyizinin açılıp havalandırılması kısmet açmak için yapılan uygulama ve inanışların arasındadır. Bu inanışların günümüzde de Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında uygulanmakta olduğu belirtilmektedir. Kısmet açtırma inanışlarının çoğunlukla evlenme yaşının geçtiği düşünülen kız için uygulanmaktadır. Kısmet açtırma inanışları ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“İpe kırk düğümcük yapıyorduk. Hıdırellez günü onu ağaca bağlıyorduk. Kırk gün boyunca her gün evlenmeyen kişi bir düğüm açıyordu. Sonra kısmeti çıkardı. Kısmeti açıldı derdik.” (KK.28)

“Hıdırellez olmadan o gecesi bütün kızlar yüzük topluyorduk. O yüzükleri küpün içine dolduruyorduk. Onu bir gülün dibine gömüyorduk. Hıdırellez sabahı bütün kızlar gidiyorduk güneş doğmadan o küpü alıyorduk. Küpün ağzını evlenme yaşı geçmiş bir kız açıyorduk kısmeti açılsın diye sonra küpün içinden yüzükleri çekip mâni okuyorduk. Ben nişanlıydım. Nişanlım askerdeydi. Mâni okumuştum.” (KK.28)

“Asker yapar talimi

Kimse bilmez halimi

Hem askerlik hem sevda

Öldürüyor yârimi.” (KK.28)

“Hıdırellez günü sabah ezanıyla kalkarsın. Bir kapının kilidini alırsın. Evde bekar kız varsa adını söylersin seslenme gibi. Eğer kız duymaz ve cevap vermezse o senede evlenmeyecek demektir ama duyarsa ve cevap verirse evlenecek, kısmeti açılmış demektir. Erkek için de bunun aynısını yaparsın.” (KK.19)

“Kızın sandıktaki çeyizini açıp cuma günü havalandırırsın ki kızın kısmeti açılsın.” (KK.38)

“Valla ben kime yaptım bilmiyorum. Bir oklava vurdum k.... kısmeti açıldı. Böyle bir inanışımız vardır.” (KK.30)

“Ağaca örtü bağlardık bir kurdele veya kendi örtümüzü çıkarıp. Ya bir komşumuz gidip ya da bir akrabamız onun yerine ben bağlayayım inşallah kısmeti açılır derdi. Güllerin altına resim koyardık Hıdırellez gecesinde bunlar yapıldı.” (KK.53)

“Yatıra gidip tel sarılırdı. Makara gibi bir şeyi hızlı hızlı açarak o yatırdan uzaklaşıldı.” (KK.52)

“Burada bazı hocalar var onlara gidiyorlar orada bir şeyler yapıyorlar. Bazı mezarlar var gidiyorlar olsun diye. Arnavutluk’ta Troya’da Sarısaltık diye bir yer var oraya gidiyorlar. Orada dileklerin gerçek olacağına inanıyorlar. Orada mum dikeyorlar. Buraya gidip kurban kesiyorlar. Evlenmeyen biri evlensin diye. Çocuğu olmayan birinin çocuğu olsun diye de yapıyorlar.” (KK.6)

4.1.4.Evlilik Aşamaları

4.1.4.1.Eş (Bashkëshort) Seçimi

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında önceki zamanlarda, evlenme yaşı gelen gencin ailesinin belirlediği kriterler ölçüsünde bir gelin yahut damat seçmesi istenmekte ve tercih edilmektedir. Önceleri eş seçimini çoğunlukla aile büyüklerinin yaptığı görülmektedir. Büyükler, aday olan kişiyi beğendiyse gelin olacak kızın ya da damadın bu karara saygı duymaları beklenmektedir. Günümüzde Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında aile büyüklerinin vermekte olduğu kararlar ve kriterlerin gözetilmesinin yanında damat ve gelin olacak kızın da görüş ve isteklerinin alınmaktadır. Eş seçimi ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Kesinlikle evlenecek olan kişiye, erkeğe sen bunu beğendin mi diye sorulmaz. Bu ayıp karşılanır. Anne ve babanın daha çok annenin seçtiği gelin adayı ile evlenen çok aile var. Erkek tarafında kız seçimini anne belirler.” (KK.32)

“Oğlanın annesi beğenirse gider ister.” (KK.15)

“Öncelikle büyükler genelde beğenir. Büyükler beğenip daha sonra oğlana gösterirler.” (KK.38)

4.1.4.2.Gelinde (Nuse) Olması İstenen Özellikler

Gelin kelimesi Arnavutça ’da “nuse” (Dillioğlu ve Şen, 2014:300) demektir. Bursa’da yaşayan Arnavutlar, kelimenin Türkçe karşılığı yerine Arnavutça karşılığını halen kullanmaktadırlar.

Bursa’da yaşayan Arnavutların alınacak olan gelin adayının fiziksel özelliklerinden ziyade kişisel özelliklerine dikkat ettikleri belirtilmektedir. Gelin adayının saygılı olması aranan en temel özelliktir. Yapılan görüşmeler neticesinde de söylenilebilir ki bu değer Bursa’da yaşayan Arnavutların en çok önem verdikleri özelliktir. Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında alınacak olan gelin adayının bu saygıyı göstermesi adına bazı gelenekler bulunmaktadır. Gelin, aile büyüklerine, eşine ve evlerine gelen misafirlere bir ikramda bulunduktan sonra direkt arkasını dönerek gitmemektedir. Arkasını dönmeden üçer adım geriye doğru çıktıktan sonra arkasına dönmesi gerekmektedir. Gelinin misafirlerin bulunduğu süre boyunca kapı önünde ayakta beklemesi ve misafirlerin bir ihtiyaçları olduğunda bunu hızlıca karşılaması söz konusudur. Gelinin ikramda bulunduğu kişiye sırtını dönmesi bir saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Günümüzde de bu uygulamalardan birçoğunun sürdürülmekte olduğu görülmekle beraber kadınların çalışma hayatına atılması ile birlikte bazı değişikliklere gidilmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda gelinin bir saygı göstergesi olarak kayınvalide ve kayınpederine hizmet etmesine önem verilmektedir. Gelinin sabah erkenden kalkması, kahvaltıyı hazırlaması, sabah kalkınca aile büyüklerinin ellerini öpmesi, gece yatmadan önce aile büyüklerinin ellerini öpmesi beklenmektedir. Evlerine gelen misafirlerin küçük büyük ayırt etmeksizin ellerinin öpülmesi gelinden beklenmektedir. Gelinde olması istenen özellikler ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Gelinde güzel görünüşüne bakarız ama saygısına çok dikkat ederiz. Saygı çok önemlidir. Güzellikten önce her zaman saygı gelir.” (KK.37)

“Gelin kahveyi, suyu ikram ettikten sonra üçer adım geri geri gittikten sonra odadan çıkabilir. Bu saygıdan dolayı yapılması gereken bir şey tabii ki hürmeten.” (KK.38)

“Arnavutların âdetleridir gelinlerinin saygılı olmasını isterler. Arnavutlar gelinlerinin hizmet etmesini isterler. Arnavut gelinleri ayakta duruyorlar, bekliyorlar. Kaynana yemeğini yiyene kadar ayakta bekleyip saygı yapıyorlar.” (KK.15)

“Misafir gelmiş ona karşı sırtını dönmek seni sevmiyorum gibi anlama geliyor. İki üç adım atardı geriye ondan sonra dönerdi gelin arkasına.” (KK.53)

“Evlendikten sonra düğünde gelinler sürekli ayakta kalıyor. Bir de misafirleri beklerken evlendikten sonra ayakta bekliyorlar yine. Gelinler arkasına dönmez.” (KK.6)

“Saygılı, dürüst öyle gelin arıyorduk. Bizde zaten aileye bakılıyordu kızın babası nasıl oğlanın annesi nasıl diye. Kız ve oğlan onlardan belli oluyordu.” (KK.28)

Orta yaşlı kaynak kişilerin gelin oldukları vakitte kayınvalideleri için yatak açmasının, kahvaltılarını hazırlamasının bir hizmet göstergesi olarak uygulanmakta olduğu ve gelinde olması istenen bir özellik olduğu belirtilmektedir. Günümüzde Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında aile ile ayrı evlerde oturulmasının artışının da etkisiyle bu uygulama azalmıştır. Bununla birlikte nadir de olsa halen uygulamaya devam edenler bulunmakta ve şu ifadeler yer verilmektedir:

“Önceden gelin bir kere kayınvalidesinin elini öpmeden kayınpederinin elini öpmeden gece yatmaya gidemezdi. Yani izin almadan ya da onlar yatmadan, onların yataklarını açmadan evine çıkmaz ya da odasına geçemezdi. Kayınvalidenin yatağını, çarşafını açar böyle yastıklarını hazırlardı. Ya odasına çekilir ya evi varsa oraya çıkardı. Sabahleyin de aynı şekilde kalkar ve kayınvalidesine hatırını sorardı. Elini öperdi. Gelin kahvaltıyı hazırlardı. Kayınvalidesi kahvaltıyı hazırlamazdı. Evde diyelim kayınpeder erken kalkıyor ve camiye gidecek, camiden geldiği zaman muhakkak kahvaltısı hazır olurdu.” (KK.19)

“Arnavutlar hizmeti çok severler. Gelinin kayınvalideye ve kayınpedere hani bir sabah kalktığı zaman “Günaydın” deyip elini öpmesi gerekiyor. Saygı çok önemli.” (KK.40)

“Gelinden saygı, sevgi istenir. Gelinin hizmet etmesi istenir. Mesela ben evlendiğimde kaç sene aynı evde yaşarken kayınpederimin sabah kalkardım

elini öpüyordum. Gece yatarken elini öpüyordum. İyi geceler derken mesela ve işte bir şey olduğu zaman arkadan geri geri gidiyordum.” (KK.13)

Halk arasında “*Arnavut’tan kız al Arnavut’a kız verme.*” söyleyişi bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak gelinin saygı göstergesi olarak yaptıkları gösterilmektedir. Gelinden hizmet beklenilmesinin bu söyleyişe sebep olduğu söylenmektedir. Arnavut olmayan kişinin gelin olduğunda kendisinden beklenen hizmeti yerine getirirken zorluk çekeceği düşünülmekte ve kaynak kişi tarafından şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Şimdi bu Arnavut’a kız al verme lafı nereden geliyor. Arnavut’a gelin alırsan o gelin yirmi dört saat sana hizmet edecek oradan geliyor. Arkasını dönemez geri geri gidecek. Aslında orduda da aynı şey var. Bu bir askeri disiplin gibi. Komutanına da arkayı dönemezsin çıkarken geri geri çıkarsın bu bir saygıdır.” (KK.47)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gelin olan kişilere kendi isimleri ile değil de eşlerinin isimlerinin sonuna eklenen “-isa” eki ile hitap edilmekte olduğu görülmektedir. Görüşülen kişilerce zaman zaman bu hitap şeklinden dolayı gelinlerin kendi isimlerinin unutulmakta olduğu belirtilmektedir. Örneğin gelinin adı Ayşe eşinin adı Tarık ise kendisinden Tarıkisa şeklinde bahsedilmektedir.

Kınaç, Arnavutçada “eğlenmiş olmak, keyif almak” anlamlarına gelmektedir. Birçok katılımcıdan sık sık duyulan bu kelimeye Türkçedeki “olmak” kelimesinin eklendiği görülmüştür. Arnavut topluluğu arasında “çok mutlu olmak”, “sevinmek” anlamlarıyla oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir (Aladağ, 2023: 74). Bursa’da yaşayan Arnavutların gelinde olması istenen özellikte kişiler ile karşılaştıklarında “*Kınaç olduk.*” deyişini kullanmaktadırlar.

4.1.4.3. Gelinin Uğurlu Olup Olmadığını Anlamak İçin İnanılan İnanışlar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gelinin uğurlu olup olmadığıyla ilgili inanışlar bulunmaktadır. Gelinin eşinin ailesinde işlerin iyi gitmesi, isteme esnasında yağmur yağması gibi durumlar gelinin aileye uğurlu geldiği inanışına bağlanmaktadır. Günümüzde yağmur yağması gelinin bereketi ile geleceği inanışına bağlanırken yağmaması durumunda önceden olduğu gibi uğursuzluğun hâkim olacağı inanışına bağlanmamaktadır. Konu ile ilgili şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Evlendikten sonra bakarlar. İşleri iyi giden kişinin gelinine derler ‘Uğurlu geldin.’ diye. İşler iyi gitmezse uğursuz geldin derler.” (KK.30)

“Kız istendiğinde yağmur yağıyorsa gelin için bereketliymiş deriz.” (KK.38)

4.1.4.4. Damatta (Dhëndër) olması istenen özellikler

Damat kelimesi Arnavutça ‘da “*dhëndër*” (Dillioğlu ve Şen, 2014: 272) demektir. Bursa’da yaşayan Arnavutların gelin kelimesinin aksine damat kelimesinin Arnavutça karşılığını kullanmadıkları belirtilmektedir. Kelimenin çoğunlukla Türkçe şekli kullanımdadır.

Damat olarak alınacak erkekte yine gelinde olduğu gibi aranan ilk özelliklerden birinin saygıdır. Bursa’da yaşayan Arnavutlar damadın kötü bir alışkanlığının olup olmamasına daha sonra damadın mesleğine, mal varlığına dikkat etmektedirler. Damatta olması istenen özellikler ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Büyüklerle saygısı olsun damadın. Ben gittiğim zaman bana saygısını gösterebilirsin.” (KK.26)

“Evine bağlı mıdır ve çalışkan mıdır bunları sorarlar damat için. Kötü alışkanlıkları yoksa tamamdır. Zaten pek onların oğlanlarının genelde kötü alışkanlıkları yoktur da zaten.” (KK.38)

“Damadın işine bakarlar. İşte eskiden tarlasına, malına mülküne de bakarlardı. Malına mülküne göre değerlendirilmiş insanlar. Avlularının büyüklüğüne bakılırmış. İşte ölçü birimi hep bunlarmış. Günümüzde kötü alışkanlıkları, işi bu tür şeyler daha fazla inceleniyor. Etrafa soruluyor işte. Arkadaş çevresinden öğrenirmiş aile büyükleri araştırıp damadı seçerlermiş.” (KK.32)

“Damadın saygısına bakarsın. Çalışkanlığına bakarsın.” (KK.13)

4.1.4.5. Dünür Gezmek /Kız Görmek

Dünür gezmek deyimi, “Evlenecek erkek için kız aramaya çıkmak.” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023) demektir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda evlenme çağına gelmiş kız ve erkeklerin anneleri gelin ve damat arayışı içerisinde olmaktadır. Düğün, mevlit gibi cemiyetlerde erkek annelerinin gelini olabileceği kişiler için bir arayış içerisinde olduğu belirtilmektedir. Çoğunlukla *stroyniğin* etrafı haber salarak ailenin oğlu için uygun bir kız bulması istenilmektedir. Beğenilen kız için aileye haber gönderilerek onların da ağızları aranmaktadır. Nadir de olsa beğenilen kızın evine habersiz bir şekilde durumu belirtmeden misafir olarak gidilmekte ve o ailenin yaşayışı, evin temizliği, beğenilen kızın davranışları gözlemlenmektedir.

Kız görmeye kayınvalide, görümce ve yaşça büyük aile bireyleri gitmektedir. Kız görmeye damadın gitmediği görülmektedir. Günümüzde Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gelin olacak kız ve damat olacak erkek önceden görüştürülmekte ve kaynak kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Arada mutlaka aracı olurdu. Biz Arnavutlar *stroynik* deriz. Aracı gider haberi götürürdü. Kız tarafına çok kısa bir süre düşünmesi için fırsat verilirdi. Olumluysa kız tarafına geri dönüş yapardı. Daha sonra kadınlar gider gelin olacak kızı görürdü.” (KK.38)

“Dünür görmeye, kız görmeye kayınvalide ve görümce giderdik. Hatta habersiz giderdik. Hiç haber vermeden baskın yapardık. Zillerini çalardık. Kız titiz mi görmek için.” (KK.40)

“Kız görmeye aşamalı aşamalı gidilir. İlk önce aracı gider. Kızın ailesi ile konuşur. Karı koca olarak gider bunlar çoğunlukla. “Filancaların oğluna sizin kızınızı düşündük. Onlarda olumlu bakıyor ben de sizi çok uygun gördüm aile olarak.” der. Eğer aile kabul ederse kadın kadına yine aracı, amcanın karısı, anne, abla, hala, teyze neyse kız görmeye gidilir. Kız görme derler ona.” (KK.52)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında seçilen ve beğenilen kızla ilgili aile büyüklerinin kız evine haber göndermeden önce kendi aralarında bir değerlendirmeye de gittikleri görülmekte ve şu ifadeler yer verilmektedir:

“Eğer gelin beyaz tenliyse oradan bir sıfır öndedir. Kazanır zaten. Bir de uzun boylu... Dediğim gibi genelde hareketlerine bakarlar. Bir şey ikram ettikten

sonra üçer adım geri geri çıktı mı? Gelin olacak kızın kahve hizmeti nasıl oldu? Gelin olacak kıza sorulan sorulara cevapları nasıl oldu?” (KK.38)

4.1.4.6.Kız İsteme (*Fjalën me mar*)

Kız görme aşamasından sonra “kız isteme” aşaması gelmektedir. Kız istemek, “Bir kızı evlenmek için ana ve babasından veya yakınlarından istemek.” demektir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar ’da kız istemek için Türk toplumunda da olduğu gibi erkek tarafının aile büyüklerinin kız evine gittikleri görülmektedir. Genellikle erkek tarafında bulunan ailenin en yaşlı üyesi kızı istemektedir. Arnavut topluluğunda damat olacak erkeğin, gelin olacak kızın evine girmemesi kuralı dolayısıyla kız istemeye de katılmaması kuralı söz konusudur. Günümüzde Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında damadın isteme törenlerine katılmaya başlayarak bu kuralda bazı değişikliklere gidildiği görülmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında kız istemeye gelen misafirlere ikramlarda bulunularak kızın ailesi tarafından ağırlanmaktadır. Arnavut böreği, kaymaçına tatlısı gibi Arnavutlara özgü ikramlar yapılmaktadır. Erkek tarafının kız istemeye çiçek ve çikolata ve çeşitli hediyelerle kalabalık bir grup şeklinde gitmesi söz konusudur. Bu hediyelikler oldukça süslü bohçalar hazırlanarak kız tarafına getirilmektedir. Bursa’da yaşayan Arnavutların hemen hemen evliliğe gidene kadar gerçekleşen her aşamada karşılıklı olarak birbirlerine süslenmiş bohçalar içerisinde hediyelikler gönderdikleri görülmektedir. Kız isteme merasiminde geline hediye olarak takı takılması ve evlenecek olan çifte verilecek yorgan, yastık gibi ihtiyaçların konuşulması da söz konusudur. Kız ailesi evlendirilmek için istenilen kızı ilk istenişte vermemektedir. Kız isteme ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“*Me herkua doren evazjes*. Kelime kelime çevirirsem bir kızın elini istemek demek. Erkek tarafının kız isteme sırasında saygılı bir şekilde ellerini uzatıp dileklerini ileterek kızı istemesi gerektiğini belirten bir deyimdir. Genelde damadın annesi, babası ve dayıları gidiyor kız istemeye. Damat genelde gitmiyor kız istemeye.” (KK.6)

“Kayınvalide, görümce varsa görümce, elti varsa elti, amca gelinleri onlar gelirdiler kız istemeye. İlk istenişte de kız verilmez soruşturulur, araştırılır.” (KK.13)

“Kız istemede aile büyükleri toplanır. Baba, anne, amca, dayı, hala, anneanne, babaanne, dede...Kızı isteyen ailedeki en büyük kişi olur. Onun haricinde yine dünür başı aracılığıyla âdetlerden yana işte gelinin takısı vardır. Ona bedel biçilir mutlaka karşılığında. Arnavutlarda hem takı bedeli vardır. Arnavutlarda işte yorganı, yastığı, yünü hep bunlar kilolarıyla söylenip bu şekilde isteme vardır. Kız evi naz evidir. Her şeyden önce ilk istemede asla kız verilmez. En az iki ya da üç kere erkeklerle birlikte gidilip gelinir. Daha sonra kız evinin verdiği bir tarihle tekrar gidilir. Ve o gece de oradaki en büyük kimse bahsettiğim gibi işte dede ya da büyükbaba kimse o ister kızını.” (KK.32)

“Kız evi ikramlarını sunar. Misafirler ağırlanır. Şimdi burada kız evi büyükler en başta baba olmak şartıyla sırasıyla kapıda sıralanırlar. Bu saygıdır Arnavutlar için. Kız asla erkek evini karşılamaz. Gelin dediğimiz kapıda olmaz. En arka içeriye girildiğinde oturduktan sonra kız sadece kahve getirir. Hiç konuşmaz. Kahveleri de verdikten sonra saygıdan ötürü arkasını hiç dönmeden üçer adım geri geri çıkar. Ve en büyük âdetlerimizden biri de içeride en büyük kimse ilk önce ikram ondan başlar. Bunlar çok önemli ayrıntılar. Gelin yine üçer adım geri geri çıkar. Tekrardan arkasına dönüp asla bakmaz.” (KK.32)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında günümüzde az da olsa kız isteme merasimine gidilirken kurbanlık bir hayvanın süslenip götürülmesinin de söz konusu olduğu belirtilmektedir. Hayvanın boynuna kurdele ile bağlanmış altın bilezikler asılarak geline hediye edilmektedir.

“Çiçek ve çikolata ile gidilir istemeye. Bazen koyunlar alınır dışı boya ile boyanır. Balon bağlıyorlar koyunun üzerine. Bunu sünnetlerde de yapıyorlar bu arada diğer kutlamalarda da bazen. Koyunları, koçları boyuyoruz rengarenk. Davulcunun yan tarafına o koçlar geliyor. Dana da getiren oluyor.” (KK.6)

4.1.4.7.Söz Kesme/Söz Kesimi

Söz kesimi: “Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine söz kesimi ya da söz kesme denmektedir.” (Örnek, 2022: 265) şeklinde ifade edilmektedir.

Evlilik ilişkisini başlatan sözlü bir antlaşma olan söz kesimi, geleneklere göre evliliğin ilk adımıdır. Aynı zamanda kız ile erkek ailesi arasında hısımlık bağlarının kurulmasının da ilk adımı sayılmaktadır (Taş, 2002: 132).

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda söz kesimine gelenler, ikramlıklar hazırlanarak ağırlanmaktadır. Erkek tarafı hediyeleri ile birlikte kız tarafına ziyarette bulunmaktadır. Bu hediyeler süslü bohçalar içerisinde adeta bir tören havasında getirilmektedir. Gelin tarafından özel olarak işlenen söz mendili erkek tarafına verilmektedir. Günümüzde bu mendilin satın alındığı görülmektedir. Bu mendil ile birlikte damada söz kesimi bildirilmiş olmaktadır. Söz bileziği geline misafirlerin önünde bir tören edası ile takılmakta ve geline takılan takıyı herkesin görmesi amaçlanmaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutlara göre her aşama saltanatlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Saltanatlı ifadesi ile kastedilenin gösterişli ve dikkat çekici olmasıdır. Kendilerini tanımlarlarken sıklıkla “*süslü, saltanatlı, gösterişli*” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Gelinin kız kardeşi ya da akrabalarındaki kızlardan biri söz tepsisini tutmaktadır. Damadın amca veya dayı eşlerinden birinin kızın tepsisine bahşiş bıraktığı görülmektedir. Bursa’da yaşayan Arnavutlar için geline alınan her şey ve takılan her takı o ailenin şan ve şöhretini yüceltici unsurlardır. Söz kesiminde gelini şenlendirmek amacıyla maniler ve Arnavutça şarkılar eşliğinde danslar edildiği de görülmekte ve bu durum kaynak kişiler tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Söz kesiminde söz yüzüğü ve söz bileziği olur. Sözde sadece bunları takarız. Mendil alma diye bir şey var. Söz aldığın zaman iğne oyacı böyle şık bir mendil verirsin sözünü aldık diye. O gece oğlana ilk eve kim gidiyorsa onun tarafından verilir söz mendili. Bu mendilin amacı nişan, düğün olacak demektir.” (KK.19)

“Damat söz kesmeye gitmez. Kıza ayrı yüzük takılır. Oğlana ayrı takılır.” (KK.32)

“Gelin gelenlerin ellerini öper. Ondan sonra kapıda çıkarken hediyelerini verir. Erkeklerin hepsine hep çorap hediye edilir. Söz tepsisi tutulur ya kız kardeşi ya hala kızı ya da amca kızı tarafından. *Aco*¹⁴ kıza bahşiş verir.” (KK.38)

“Mendil ya gelinin ya da ona büyüklerinin yaptığı bir mendildir. Gelin baştan kendi adını işler kız iken, ondan sonra damat belli olduktan sonra onun adını da oraya yerleştirir ve işler.” (KK.38)

4.1.4.8.Söz Hayırlama/Petla Günü

Petla, hamurun kızartılmasıyla yapılmakta olan bir yiyecektir. Türk mutfağındaki pişi ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Arnavutlar için özel bir anlamı ve geleneği olan bir yiyecektir.

Söz kesiminin ertesi günü erkek tarafının evinde evlenmek üzere olan çiftler için yapılan Arnavut yemek kültürüne ait bir yiyecek olan *petlalar*dan hazırlanarak eğlence düzenlenmektedir. Akraba, eş ve dost davet edilerek verilen söz kutlanılmakta ve etrafa duyurulmaktadır. Kalabalık bir grup eşliğinde tıpkı bir düğün gibi gerçekleştirilen petla gününde şarkılar ve türküler eşliğinde *daireler* çalınarak mâniler söylenmektedir. Kadınlar ve erkekler ayrı yerlerde oturmaktadırlar. Aynı günün akşamında da kız tarafına süslü bir tepside petla gönderilmektedir. Günümüzde petla günü halen yapılmaktadır.

Günümüzde petla gününde damada yüzük takılmasının söz konusu olmamasına rağmen önceleri damadın söz yüzüğünün bugünde, eğlenceler esnasında takıldığı belirtilmektedir. Petla günü ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir:

“Oğlana sözün ertesi günü yani *petla* gününde söz yüzüğü takılır. *Petlaya* damadın bütün akrabaları, oğlan tarafından herkes davet edilir. *Petla* yenirken oğlana yüzük takılır.” (KK.32)

“Oğlan tarafı bir çuval un yapıyor. *Petlaya* bütün mahalle çağrılıyor. Tanıyan tanımayan herkes geliyor, masalar kuruluyor. Çok güzel oyunlar oynanıyor, müzikler çalınıyor, daireler çalınıyor, kalabalık oluyor. Bazı insanların

¹⁴ *Aco* kelimesi, amcalara hitap edilirken kullanılmaktadır. *Aco*, saygıyı ve yakınlığı belirtmek üzere kullanılan bir hitap şeklidir. Amca, Bursa’da yaşayan Arnavutlarda babadan sonra ailenin en güçlü ve saygın figürü kabul edilmektedir.

durumu varsa erkeklere çalgı tutuluyor, sokakta da eğlence oluyor. Kadınlar evde eğlenceyi yapıyor, çok güzel oluyor.” (KK.53)

“O güne “*Petla günü*” denir. Kalabalık bir şekilde arabalarla bayanlar ve erkekler gider. Erkek evinde petla yapılır. Petla, lokmadır. Dökölür. Bir sürü misafir davet edilir düğün gibi. Evde bir cemiyet gibi çalgı, türköl, eğlence olur. Birkaç arabada kızın evine gider bohçaları götüröl, petlaları götüröl. Kadınlar ve erkekler ayrı oturur. Kadınlar çalıp söyleme kısmını yaparlar. Bu çalıp söyleme esnasında gelin için maniler de söylenir.” (KK.52)

“Bizim oda bizim oda yaygılı

Neymişsin gelin hanım bu ka saygılı

Saygina diyelim maşallah

Bizim evde sen olursun inşallah” (KK.52)

4.1.4.9. Nişan (*Fejesë*)

Nişan, söz kesiminden sonra gelen aşamadır. Evlenme olayının resmen açıklanması ve duyurulması anlamına gelmektedir (Taş, 2002: 133). Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında nişan erkek ve kadınlar için ayrı bir şekilde yapılabildiği gibi erkek ve kadınların birlikte katılım sağlayabileceği şekilde de düzenlenmektedir. Günümüzde Bursa’da yaşayan Arnavutlarda nişan törenlerine kadın ve erkekler törene beraber katılmaktadır.

Nişanlılık süresinin kesin bir kuralı yoktur. Bu süre daha çok iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Kimi özel durumlarda -askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm vb.-süre uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır (Örnek, 2022: 268).

“Genelde nişan aile arası yapılır ama aile arası dediğimde bir elli altmış kişi olur. Yani o da aile arası. Onların aileleri büyük olduğu için. En küçüğü altmış kişidir. O da hepsi darılır arkadan zaten. Kadın ve erkekler beraber olur da katlar ayrıdır. Beraber oynama yok yani pek fazla yok.” (KK.38)

“Evin içindeki insanlarla nişan yaparlardı. Fazla dışarı çıkılmazdı. Önceden nişanda zaten kız kayınpedere bile çıkmazdı. Kayınlara falan çıkmazdı yani evlenesiye kadar. Nişanlıyken çıkmaz yani eşiyle de görüşmezdi.” (KK.40)

Nişan, kız evi tarafından düzenlenmektedir. Nişan masraflarının erkek evi tarafından karşılandığı belirtilmektedir. Günümüzde Bursa’da yaşayan Arnavutlarda erkek evi tarafından nişan masraflarının karşılandığı görülmekle birlikte kız evi tarafından da masraflar karşılanmaya başlanılmaktadır.

“Oğlan tarafı nişan masraflarını karşılar. Bohçalarını kız tarafı da kendi yapar.” (KK.38)

“Yok yok masrafları oğlan evi karşılıyordu. Bohçaları biz veriyorduk onlara.” (KK.28)

Nişana katılım gösterecek olan davetliler, kapı kapı gezilerek mendiller eşliğinde çağrılabilirdi gibi davetiye aracılığıyla da çağrılabilir. Günümüzde daha davetiye ile davet söz konusudur.

“Önceden aslında oğlan evi, kız evi mendillerle çağırırdı. Erkek tarafı, erkek mendili kız tarafı, kız mendili, yani kadın mendilleri. Hatta bizim çocukluğumuzda da vardı mendiller. O mendiller ile her kapıyı tek tek kendimiz bizzat gezerek o mendilleri hediye ederek nişana çağırırdık. Bugünün davetiyesi gibiydi. Zaten o zaman her şey avluda ve meydanda açıkta yapıldığı için yani o zaman düğün salonu yok, mekân yok, hiçbir şey yok bugünkü gibi. O yüzden de hani şu gün nişanımız var, buyurun gelin diyerek mendil bırakılıp öyle davet edilirdi.” (KK.32)

“Nişanda genelde telefonlarla aranır ve dışarıya da kapı kapı giderek çağrılır.” (KK.38)

“Davetiye bastırmak imkânı varsa davetiye ile de çağırırsın, telefonla çağırırsın ya da mahallededir ve mahalleyi gezerek kapı kapı davet edersin. Uzakta olanlara gidersin. Kendin gene ağızdan söylersin.” (KK.19)

Nişanda erkek tarafı, kız tarafına takılarını takdim etmektedir. İçerisinde gelin için hediyelerden oluşan bohçalar verilmektedir. Diğer aile bireyleri için de hediyelerden

oluşan bohçalar çeşitli süslemeler ile hazırlanarak verilmektedir. Bu bohçalar pullu kumaşlar ile süslenmekte ve gösterişli bir biçimde hazırlanmaktadır. Bohçalar eve gelen misafirlerin görmesi için bir müddet evin belirli bir bölümünde sergilenmektedir. Bohçalar kalabalık bir grup ile getirilmekte ve bohçalar getirilirken maniler söylenmekte, daireler çalınmaktadır. Hazırlanan bohçalar ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Gelinin ayakkabısı, terliği, kıyafeti, örtüsü, seccadesi, tesbihi ve Kuranı bohçalarda olur. Ailede kim varsa anne ve babaya da bohça hazırlanır. Geline kumaş alınır. İç çamaşırı ve geceliği bunlar her şeyi a dan z ye bohça halinde yapılır hediye olarak. Önceden Arnavutlarda aile fertlerinde eğer yeni doğmuş bir bebek bile olsa ailede, bebeğe bile hediye alınırdı.” (KK.32)

“Erkek tarafı ne takacaksa o gün için setini ve bileziklerini takar ve daha sonra gelen davetliler de erkek tarafından olan işte çeyrek takacaksa çeyrek takar para takacaksa para takar.” (KK.38)

“Biraz kalabalık olur bohça sadece. Çok fazla ipek, kadife kumaşlar vardır. En şatafatlı kumaşlar hediye edilir. Elbisesi, ayakkabısı, çantası, çamaşırı, takısı birlikte götürülür.” (KK.52)

Nişana katılım gösteren misafirler, nişan evi neresi ise orada ağırlanmaktadır. Görüşülen kişilerin belirttiği üzere ailenin en büyük evi seçilerek misafirlerin orada konaklaması sağlanmakta ve kalınan o eve de “konak” adı verilmektedir. Misafirler yatmaya gitmediği sürece gelin olacak kişi ayakta beklemekte ve misafirlerin yaş durumuna bakmaksızın ellerini öpmekte ve temenna âdeti yapmaktadır. Günümüzde de misafirler için “konak” adı verilen ayrı bir ev açarak misafirlerin orada ağırlandığı görülmektedir. Öncelerde olduğu gibi yaş fark etmeksizin temenna âdetinin gerçekleşmediği sadece büyüklere uygulanmakta olduğu görülmektedir.

“Şimdi dışarıdan gelen davetliler Arnavutlar için çok önemlidir. Çok ağır misafir olur. Arnavutlarda gün evvel zaten hazırlıklar, her şey yapılır. O zaman portalı dediğimiz çok büyük avlulu evler, çift kat içten merdivenli köy evleri. Kalacak yer zaten her yer açıklık. Ondan sonra o zaman insanlık çok farklı. Misafirperverlik çok farklı.” (KK.32)

“Nişan evi neresi ise orada kalır misafirler. Sonsuz hizmetle ağırlanırlar. Saygıyla hep ayakta durursun. Herkesin elini öpersin. Tabii çocukların da. Yarıdan temenna yaparsın ve yine elini öpersin. Çocukların eli de saygıdan öpülür. Benim görümcemin kızı üç buçuk yaşındaydı. O yemeğini yemezdi beni gösterirdi bak ye bitir yemeğini Pınar yengen elini öpecek derdi. Yiyip bitirirdi yemeğini ben öperdim elini. Üstünü değiştiriyorsun elbiseni giyince yine el öpüyorsun. Amcamın oğlu bir taneydi. Fatih bizim tek oğlan diye onun parmaklarını öpüyorduk tek tek. Sürekli kıyafet değiştirdikçe öyle el öperdik saygıdan.” (KK.38)

“Nasıl diyeyim o mahallenin evi en geniş, en tertipli ailenin evi seçilir. Ailede kendilerince bu misafiri bu kişi karşılar diyerek evinin tertibi, evinin konumu, evinin büyüklüğü buna müsait kendi de becerikli olanı seçerlerdi. Biz bu cenazede bu düğünde bu cemiyette amcamızın kızını konak olarak tercih edebiliriz diye düşünürdük. Misafirleri orada ağırlarız.” (KK.52)

Nişanın ardından gelin ve damadın görüşebildiği durumlar da olmakla birlikte Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında nişandan sonra gelin ve damadın görüşmesinin tercih edilmediği belirtilmektedir. Günümüzde gelin ve damadın nişanın ardından görüşebildiği görülmektedir.

“Aslında çok ayıptır. Yani Arnavutlara göre kızı o oğlanla kızın yan yana gelmesi çok ayıp. Ama bunlar zamanla kırılmış şeyler. Önceden evet evleninceye kadar bazen gösterilmeyen gelinler var.” (KK.32)

“Çok fazla iyi bakmazlar görüşmeye.” (KK.38)

Nişanlılık dönemine girildikten sonra geçiş döneminin bir sonraki aşaması olan düğün için fazla beklenilmediği belirtilmekte ve nişan döneminden sonra iki bayram arasında düğün yapılmamasına dikkat edilmektedir. Günümüzde de Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında bu inanışın hâkim olduğu görülmekte ve iki bayram arasında düğün yapılmamasına dikkat edildiği görülmektedir. Bu durum şu ifadelerle belirtilmektedir:

“Arnavutlar iki bayram arasında düğün olmaz derler. Bu gelenek görenek de o zamandan beri devam etmektedir.” (KK.32)

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda nişanlılık dönemine bayram denk geliyorsa gelin için içerisinde hediyelerin bulunduğu bir bayram bohçası hazırlanılmaktadır. Bayram bohçasında gelin için giysi, çamaşır, bilezik, ayakkabı gibi hediyeler bulunmaktadır. Erkek evi tarafından süslenerek hazırlanan kurbanlık koç da kız evine hediye gönderilmektedir. Günümüzde bu âdetlerin yaşatıldığı görülmekte ve bayram için hazırlanan bohçaların yanında süslü bir tepside tatlı da hediye edilmekte ve şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Arife gününden gelinin koçu hazırlanır. Üzerine kına yakılır. Koçun boynuzlarına bilezik takılır. Üstüne boynuna kırmızı kurdele bağlanır. Geline bayramlık alınır. Ayakkabısından kıyafetine her şeyini örtüsüne kadar neyse geçer akçesi o günün şartıyla bu şekilde gelin evine kayınpeder kayınpeder aile büyükleri geline arife gününden koçunu götürür.” (KK.32)

“Genelde geline hediye götürürler bayram bohçası gibi. İçinde elbiselik kumaşı olur, çamaşır olur, ayakkabısı ve terliği olur. Mevsimine göre de hırkası olur. Mutlaka onun içinde de hani bir bilezik koyarız işte.” (KK.38)

“Bayramda geliyorlardı gene. Kaynanan, kaynatan, eltin bayramlık getiriyorlardı. Bohça veriyorduk.” (KK.28)

Nişan ve düğün arasında iki aile birbirlerine ziyaretlerde bulunarak ilişkilerini güçlendirmektedir. İki ailedeki kadınların da karşılıklı olarak birbirlerinin evlerine sık sık gitmesi ve oturmalar düzenlenmesi söz konusudur. Bu oturmalar, kalabalık gruplar eşliğinde olmakta ikramlar hazırlanmakta ve oturmaların sonunda daireler eşliğinde danslar edilmektedir. Her oturma etkinliği için bir düğün cemiyeti gibi özenilerek hazırlanılmakta ve şık kıyafetler içerisinde bulunduğu günümüzde az olmakla birlikte bu oturmalar da yanlarına çanta ile kıyafet alıp kıyafet değiştirildiği de görülmektedir. Bu durum şu ifadelerle belirtilmektedir:

“Arada Hıdırellez vardır. Bizde ona denk geliyorsa o zaman onda da gidersen geline. Şalvar götürürsün geline. Kalabalık bir şekilde gidersen gelinin evine. Geline aldıklarını giydirirsin, çalar oynarsın.” (KK.19)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında örneklerine az rastlanılmakla beraber nişanın bozulabildiği durumlar ile de karşılaşıldığı tespit edilmektedir. Nişan bozulma durumu şu ifadelerle belirtilmektedir:

“Çok eskilerde nişan bozulma, âdeti, ben Arnavutlarda duymadım. Çünkü nişan bozulan kızı bir daha istememe gibi bir âdetleri vardır. Nişan atılmış denildiğinde sanki o kız evlenmiş de hani ayrılmış gözüyle bakılır.” (KK.32)

4.1.4.10.Ruba Düzme/Urba Düzme

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gelinin çeyizinin gitmesinden bir gece önce erkek tarafının gelinin kınada giyeceği *çityan(şalvar)*, ruba dedikleri elbiseleri süsleyip bohçalar halinde ve kalabalık bir grup bir eşliğinde kız tarafına götürmesi geleneği söz konusudur. Kız tarafının aile büyükleri için de elbiseler ve şalvarlar hazırlanıp bohçalar içerisine konulup sergilenecek şekilde süslenerek onlara da hediye edilmekte olduğu görülmektedir. Bu durumla ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Aile büyüklerinin hepsi toplanır. Ruba o zaman düzülür. Geline şalvarı, her şeyleri alınır. Ondan sonra bütün büyükler orada olur. Geline götürülür.” (KK.32)

“Gelin olacak kişi için elbiselik almaya çarşıya büyükler gider. Erkek tarafındaki herkes toplanır çarşıya giderken. Kız tarafından kimsenin gitmesini istemezler. Çeyizden önce de kız tarafına ruba götürmeye giderler. Ruba sandığı olur onu götürürler. O gün kıza alınan tüm elbiselikleri sırayla kıza giydirirler.” (KK.38)

4.1.4.10.1.Ruba İçin Terziye Gidildiğinde Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gelinin giyeceği rubaların alınması için terziye gidildiğinde terzi rubalık kumaşlarını keserken ve bu kumaşlar geline götürülürken uygulanmakta olan bazı uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Terziye bereket parası verilmesi bu uygulamaların arasındadır. Rubaların gelinin evine götürülürken içerisine kahve ve şeker koyulması bu uygulamaların arasındadır. Kahve ve şeker, kırk yıl hatır olması ve tatlı geçim olması inanışıyla konulmaktadır. Bu inanışlar şu ifadelerle belirtilmektedir:

“Kendilerine göre hepsinin farklı bir âdetleri var. Yani robaların mesela. Kırk yıl hatırı var diye bir kahvenin içine mesela benim şalvarımı getirirken kayınvalidem Türk kahvesi koymuştu. Ondan sonra bir kutu kesme şeker koymuştu işte şeker gibi tatlı olsun diye geçimimiz robaları getirirken.” (KK.32)

“Geline elbiselik almak için terziye gittiğinde terzi makas kesmiyor der. O kumaşların ortasına kayınvalide ya da hatırı sayılır bir aile büyüğü bereket olması için para atar. Terzi sonra kumaşları kesmeye başlar.” (KK.26)

“Ruba sandığının üzerine çiçeklerle gelin ve damadın adı yazılır. Ondan sonra sandığın içine kınalık çerezi ve kınası konulur. Elbiseler konulur. Erkek tarafının kadınları sandığı kız tarafına götürürler. Kız tarafı gelenlere tatlı ikramında bulunur. Getirilen ruba sandığındaki eşyalar asılır sergilenir. Onları kız tarafından da görmeye gelirler.” (KK.38)

“Çarşaf yayılır. Gelinin elbiseliği kesilirken yanındakiler de çarşafa para atar.” (KK.38)

4.1.4.11.Çeyiz (Prikë)

Cehâz (cihâz) Arapça ‘da “yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, gıda maddesi, silâh vb. malzemeler” anlamına gelir. Türkçe ’ye cihâz şekliyle geçen kelime ayrıca çehiz ve çeyiz olarak yaygınlık kazanmış ve gelinin baba evinden götürdüğü elbise ve benzeri eşya için kullanılmıştır. (ed-DÎB,2024)

Arnavutça ’da “*prikë*” (Dillioğlu ve Şen, 2014: 267) kelimesi ile ifade edilen çeyiz, Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında Arnavutça ve Türkçe kelimelerinin karışık bir şekilde kullanılmasına rağmen Arnavutça biçimiyle ifade bulmamaktadır. Kelimenin Türkçe şekliyle ifade edildiği görülmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar ’da evlenecek olan gelin ve damadın yeni ev için karşılıklı olarak birtakım hazırlıklarda bulundukları görülmektedir. Kayınvalide ve kayınpederin evinde birlikte yaşanıldığından kız tarafının beyaz eşya anlamında bir alışverişe gitmesinin gerek olmadığı görülmektedir. Günümüzde evlenen çiftlerin ayrı eve çıkmasıyla birlikte yeni ev için alınacak eşyaların arttığı görülmektedir.

Gelinin hazırladığı çeyiz tıpkı bohça gibi süslü kutular içerisine yerleştirilerek bir odanın içerisine dizilmektedir. Çeyizin bulunduğu odanın kapısının önüne tüllerle sarılmış ve süslenmiş bir çeyiz sandığı konulmaktadır. Gelinin çeyizinin alınıp yaşanacak eve götürülmesi için kalabalık bir grup eşliğinde konvoy halinde ellerde daireler çalınarak ve şarkılar söylenerek gelinin evine gidilmektedir. Bu esnada gelinin ailesinden evin en küçük ve bekar olan kızının çeyiz odasının üzerindeki sandıkta oturduğu yahut çeyiz odasının kapısının arkasında bekleyerek kapıyı tuttuğu görülmektedir. Kayınpederin sandığın üzerine evin en küçük ve bekar kızı için bahşiş bırakmasıyla çeyiz odasının kapıları açılmaktadır. Damadın ailesi ve yakınları çeyiz odasına girip çeyizleri gördükten sonra erkekler çeyizleri götürmek için taşımakta kadınlar da kendileri için hazırlanan ikramlıkları yedikten sonra küçük bir cemiyet gerçekleştirir gibi eğlenceler düzenlenmekte, danslar edilmektedir. Bu etkinlikte kıyafet değiştirme geleneğinin uygulanmakta olduğu görülmekte, gelin adayının kendisi için alınan kıyafetleri giyerek misafirlerin karşısına çıktığı ve temenna aldığı görülmektedir. Gelinin kayınvalidesinin hediye olarak aldığı takıları taktığı da görülmektedir. Çeyiz ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Önceki yıllarda zaten erkek çocuğuna ayrı ev döşenmez. Kayınvalide ve kayınpederle aynı evde yaşarlar, sadece bir oda verilir yatak odası olarak ve geri kalan bütün eşyalar ortak kullanılır.” (KK.32)

“Arnavutlarda erkek tarafı daha fazla üstleniyor çeyizi. Ben işte bana düşenleri getirmiştım. Mutfak eşyaları getirmiştım. Eşime söyledim ben bak ben alacağım beyaz eşya diye çok şaşırdı. Neden dedi evi ben döşeyeceğim. Arnavutların düşüncesine göre ev bizim ve biz döşemeliyiz. Şimdi artık eşit miktarda anlaşmalı oluyor. Şimdiye kadar olanlarda oğlan tarafı her şeyi düzer kız tarafı bir tek çeyiz olarak hani dantel, patiska bu anlamda ne olursa onu getirir.” (KK.38)

“Eskiden Arnavutlarda çeyiz sandık şeyleriydi. İğne oyası var, kanaviçe var, dantel var. Onları hep kendimiz yapardık.” (KK.40)

“Oğlan tarafı evi varsa evini düzer. Kız tarafı da işte kırılacaklar ve beyaz eşyayı düzer. Bizim mahallede altlı üstlüdür evler. Mesela oğlanın katı

yukarıdadır, orası düzülür. Mesela işte perdesi halısı koltuğu işte karşılıklı anlaşarak düzülür şimdilerde.” (KK.19)

“Önceden daha çok sandık çeyizi oluyordu. Tabii kıracaklar hepsi oluyordu ama zaman geçtikçe şimdi kız da mesela koltuk takımı alıyor, halı alıyor, perde alıyor. Mesela benim zamanımda mutfak eşyalarım vardı. Beraber evlilik oluyor. Önceden kaynanayla oturunca senin götürdüklerin yeni duruyordu. Kayınvalide kendine ait olanları kullandırıyor. Kızım dursun seninkiler sonra kullanırsın diye.” (KK.53)

Düğüne yaklaşıldığı vakit çeyizin sergilenmesi amacıyla “çeyiz serme” etkinliği gerçekleştirilmektedir. Çeyiz sermeye katılan misafirler çeşitli ikramlar ile ağırlanmakta ve eğlenceler ile vakit geçirilmektedir. Çeyiz serme etkinliğinde de gelin adayının kıyafet değiştirmesi, temenna alması gibi uygulamaların devam ettiği görülmektedir. Çeyiz serme şu ifadelerle belirtilmektedir:

“Önceden hem kız tarafına çeyiz seriyorduk sonra topluyorduk oğlan tarafına gidiyorduk çeyizi. Valla pasta yapılıyordu. Kız tarafı çeyizi seriyor oğlan tarafına, oğlan tarafı da eğlence yapıyorlardı.” (KK.28)

“Perşembe günleri normalde çeyiz serme günü olur. Çeyiz almaya gidersin, birkaç araba olacak şekilde ailenin yakınları, büyükleri de kız tarafına gider. Çeyizi alır, getirirsin. Kız tarafı gelir kutuları yerleştirir. O gün yemesi içmesi olur. Kız tarafı mesela üst kattaysa eğer evi kız tarafı orada çeyiz sererken oğlan tarafı alt katta çalar oynar karışmaz çeyizi yerleştirmeye. Aşağıya çağırırlar kız tarafını. Hani ara verin çayımızı için gibi.” (KK.19)

4.1.4.12.Kolaç Gecesi/Kolaç Günü

Kolaç gecesi veya günü, düğün gerçekleşmeden önceki ilk perşembe günü veya ilk perşembe gecesi gerçekleştirilmekte olan ve Bursa’da yaşayan Arnavutlar tarafından halen sürdürülmekte olan bir ritüeldir.

Kolaç ekmeğe benzer hamurdan yapılan bir yiyecektir. Kolaç yoğurulurken içerisine para konulup bu şekilde hamurun yoğurulduğu görüşülen kişiler tarafından belirtilmektedir. Kolaç hamurunun içerisine altın koyularak da hazırlanması söz konusudur. Bu hamuru

aileye en yakın olan genç kızın erkek evinde yoğurması söz konusudur. Kolaç hamurunu yoğuran genç kızın anne ve babasının ölmemiş olması gerekmektedir. Genç kız hamuru tutarken toplanan aile büyüklerinin ve kadınların daireler çalarak maniler söyleyip eğlendiği de belirtilmektedir. Aile büyükleri toplanarak hazırlanan kolaç hep birlikte yenilmekte, gelin ve damat için de ayrılmaktadır. Kolaç gecesinde bir kadının erkek kılığına girip eğlenceler ve komiklikler yapması durumu da söz konusudur.

Gelin ve damadın evlendikleri gece veya evlendikleri gecenin ilk sabahı kolacı bölerek yemeleri söz konusudur. Kolacın büyük tarafını bölenin ve içindeki parayı bulanın evlilikte sözünün daha çok geçeceğine dair inanışların olduğu belirtilmektedir. Kolacın para olan kısmı erkekte kalırsa evlenecek olan çiftin çocuklarının erkek olacağı, kadında kalırsa evlenecek olan çiftin çocuklarının kız olacağı inanışlarının da olduğu belirtilmektedir.

“Perşembe akşamı kolaç gecesini diye bir şey vardır. Kolaç, bayramlarda da yapılır. Kolaç gecesinde, kolaç hamurunun içine para konur. Ailenin en yakın genç kızı erkek evinde tutar o hamuru. Aile bireyleri çağrılıp işte kolaç yenir. Hatta o kolaçtan geline de saklanır. Gelin ilk geldiği gün akşam ya da sabah ondan bölermiş damat ile birlikte. Un, buğday bereketi çağrıştırdığı için, bereket için yapılmış kolaç.” (KK.52)

“İçine para koyup bölüyorlardı kolacı. Kim fazla koparırsa ve parayı bulursa onun sözü geçecek diyorlardı.” (KK.19)

“Kolaç gecesini, eğlence yaparız. Bir kadın erkek kılığına girer böyle komiklikler yapar. Eğlence olduktan sonra unla hamur tutarlar içine para koyup. Kolaç odur işte. Hamuru anne ve babası sağ olan bir kızın tutması ve genç bir kız olması lazım. Biz o arada daire çalarız, eğlenceler yaparız. Daire eşliğinde tutulur hamur. Kolaç dolaba kaldırılır. Düğün olunca ertesi sabah kalkınca kuaföre gidip süsleniriz. Abiyeleri giyeriz. Masanın üzerine bir tane örtü açılır. Ben ve eşim o paralı kolacı bölüyoruz. Para kimde kaldıysa söz hakkı onun. Kolaç gecesinde mısır da kaynatıyoruz. Mısır dağıtıyoruz. İkram olarak.” (KK.23)

“Kolaç gecesini genelde çarşamba ya da perşembe akşamları yapıyoruz. Erkek tarafında olan bir gelenektir bu. Hamur yoğuruyoruz ve yoğurduğumuz zaman hamurun içine para ya da altın atıyoruz. Onu pişiriyoruz. Eğlence yapıyoruz, oynuyoruz. Hamuru düğün gününe ya da ertesi gününe saklıyoruz. Gelini aldıktan sonra kolacı ikiye böldürüyoruz damat ile. Para kimde çıkarsa onun sözü geçermiş diye öyle bir oyun yapıyoruz.” (KK.41)

“Kolaç bölünürken para kimde kalırsa evlenen çiftin çocuklarının cinsiyeti o olacakmış denir. Damattaysa oğlan çocuğu olacak kızdaysa kız çocuğu olacak derlerdi.” (KK.51)

“Kolaç bölünürken para kimde çıkarsa o daha çok sağlıklı olur denir. Oğlanda olursa oğlanda daha çok sağlık olur derdiler.” (KK.2)

4.2.Düğün Aşamaları

4.2.1. Şalvar (Çityan, Dimija) Gecesi

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında kına gecesinden bir gece önce ya da kına gündüz yapılıyorsa o günün akşamı “Şalvar gecesi” düzenlendiği görülmektedir. Bu gecede gelinler yörelere göre “dimija”, “çityan” gibi çeşitli adlar verdikleri şalvarlarını giyerek oyunlar oynamakta, danslar etmektedirler. Kosovalı Arnavutların “dimija”, Üsküp’teki Arnavutların ise “çityan” adını verdikleri şalvarların renklerinde genellikle beyaz ve kırmızı renkleri tercih edilmektedir. Günümüzde bu renkler öncelikli olmakla birlikte farklı renklerin de tercih edilmesi söz konusudur. Şalvar giyildikten sonra bir saygı ritüeli olan “temenna alma” geleneği sürdürülmektedir. Şalvar gecesi şu ifadelerle belirtilmektedir:

“Kadınlara şalvar gecesi yapılır. O gece bütün gelinler yöresel kıyafetlerini giyerler. Şalvar gecesi, bir saygı, gösteri gecesi gibi düşünün. Tabii ki şimdi orada öyle bir ambiyans oluyor ki o yöresel kıyafetlerle herkes bütün gelinler giyiyor şalvarları. Burada Arnavutların şalvarları ayrıdır. Şalvar kültürü farklıdır ve herkes orada en güzel şalvarını giyip çıkarlar ve bütün yöresel oyunları oynarlar.” (KK.32)

“Cuma günü şalvar gecesi olurdu. Bütün gelinler şalvar giyerdi. Birini çıkarır ötekini giyerlerdi değişik değişik. *Valle* (halay) çekerlerdi şalvar gecesinde.” (KK.40)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında şalvarı öncelerde gelin ve gelin olacak kişilerin giydiği, bekar olan kızların şalvar giymediği belirtilmektedir. Günümüzde bu durumun değişerek bekar olan kızların da şalvar giymelerinin söz konusu olmaya başladığı görülmektedir. Bekar kızların şalvar giymeye başlamalarını kaynak kişi şu ifadeler ile eleştirmektedir:

“Bekar kızlar giyemez, sadece gelinler giyer şalvarı. Şimdi herkes giyiyor ne yazık ki. Hürmet kalmadı, ayırt edilemiyor kim gelin, kim bekar. Hoş da olmuyor. Bizim inançlarımıza göre geline yakışıyor şalvar. Çünkü gelin şalvar giydiğinde kayınvalidenin elini öpüyor, görümcelerin elini öpüyor. Bekar kız kimin elini öpecek?” (KK.38)

4.2.2. Kına (KĒNĒ)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında kına günü olarak genellikle cumartesi akşamı tercih edilmektedir. Kınanın başlangıcından sonuna kadar gelinin (nuse) kıyafet değişikliklerine gittiği görülmektedir. Arnavut kınalarında diğer kınalardan farklı olarak “*temenna*” adı verilen âdete rastlanılmaktadır. Gelin her kıyafet değişiminden sonra temenna almaktadır. Arnavut kınalarında halay oyunlarının hâkim olduğu görülmektedir. Arnavut gelinleri yörelerine özgü işlemeler ile bezenmiş şalvarlarını giyerek kına törenine devam etmektedir. Gelin ile birlikte diğer gelinler de kıyafet ve şalvar değiştirmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutların kına gecelerinde gelinin birçok kez kıyafet değiştirmesi söz konusudur. Gelinin güzelliğini sergilemek, ona alınan kumaşların sergilenmesi ve gösteriş bu değişikliğin amaçlarındadır. Arnavut gelinlerinin her birinde üzerlerine giydikleri kıyafetler ile uyumlu bir el mendili bulunmaktadır. Bu el mendilleri bir gösteriş unsuru sayılmakta kına boyunca gelinlerin ellerinde bulunarak, oynanan oyunlar boyunca yavaş hareketler ile sallanmaktadır. İşlemelerin yoğun olduğu bu mendiller oldukça süslüdür. Kıyafet değiştirme ve el mendilleri ile ilgili kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Düğünlerde sürekli elbise değiştiririz. Kıvançtır bizim için. Gösterişi çok severiz biz Arnavutlar. Eşim hep diyor ki gösterişiniz için yaşıyorsunuz diyor. Çünkü kıvanmak geliniyle gurur duymak çok önemlidir biz Arnavutlarda. O mendil de her an kullanılabilir kayınvalideye karşı işte atar tutar bir şekilde bir enstrüman gibi düşünün onu. Bir aksesuar gibi düşünün. Kayınvalideye karşı kullanır ya da oturacağı yere serer onun üzerine oturur. Onu her şekilde kullanır gelin.” (KK.52)

“Her kıyafete özgü mendiller var. Çünkü Arnavutların sadece yöresel oyunu halay olduğu için el mendili de zaten şarttır. Kıyafetle de birlikte artık onların bir tamamlayıcısıdır mendil. Yani olmazsa olmazları yani. Gelin bizde normal bir gece kıyafeti giyse bile onun mutlaka elinde gelin mendili olacak.” (KK.32)

“Arnavut olduğunu mendillerimiz vardır bizim buradan bilirsün düğünlerde. Her kıyafete farklı mendil olur. Süse düşkünüz, abartıyı çok severiz. Gelin mendili çok sallamaz eliyle kibar kibar tutar. Bir asalettir. Mendil bir işaretir. Bekarların mendili farklıdır. Gelinlerin daha süslü olur.” (KK.19)

“Mendili olmayan geline kınayan gözle bakılır. Çünkü sürekli halay çekildiği için Arnavut düğünlerinde her gelinin elinde o mendil olması lazım.” (KK.37)

“Aslında dans ederken dans hareketlerini yapabilmesi amacıyla mendil hep vardır.” (KK.6)

“Şalvar giyilir elbise değiştirilir zaten devamlı gelin elbise değiştirir. Gelinin yanında da yeni gelinler de elbise değiştirir. El öperler sürekli elbise değiştirdikçe.” (KK.38)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında geline kına yakacak olan kişinin anne ve babasının ölmemiş bir kişi olmasına dikkat edilmektedir. Kına yakacak olan kişinin anne ve babasının sağ olan bir kişiden seçilmesi inanışı hakimdir. Geline yakılacak olan kınayı erkek tarafı temin etmektedir. Kına töreninde damada kına yakılması söz konusu değildir. Kına yakılırken gelinin üzeri kırmızı işlemeli bir kına örtüsü ile örtülmektedir. Kına yakıldıktan sonra gelinin kayınvalidesinin, gelinin avuç içlerine altın koyduğu görülmektedir.

“Eğer gelinin yengesi varsa yengesi yakar fakat kınayı annesi ve babası vefat etmemiş olan kadının yakması gerekiyor. Böyle bir âdet vardır.” (KK.32)

“Damada kına yakılmaz biz Arnavutlarda.” (KK.38)

4.2.2.1. *Temenna Alma*

Temenna, Arapça kökenli bir kelime ve Türkçede de sıklıkla kullandığımız “Amenna” kabul etmek ve saygı duymak kelimesinden gelir. Selamlama ve hürmet gayesiyle eğilme anlamındadır. Bu gelenek, Arnavutlarda çok eskidir. Adı sonradan dil etkisiyle temenna ile adlandırılmıştır. Bu saygı ritüeli, insanlık tarihinde her zaman yapılmıştır. Bir kral-sultan veya saygın kişiler için yapılanlara benzer. (URL.1.)

Arnavutlarda temenna almak âdeti vardır. Gelin, düğünde yere eğilerek ellerini birleştirir. Evvela ayak bileklerine, sonra dizine, karnına, kalbine, ağzına ve başına değdirerek kaynanasının elini öper. Ona hizmet edeceği, ona torun vereceği, onu seveceği, tatlı dilli olacağı, başının üstünde tutacağını ifade eder. Ne kadar yavaş yapılırsa o kadar makbuldür. Kayınvalide iki elini uzatırsa gelini beğenmiş, tek elini uzatırsa beğenmemiş sayılır (Ekinci, 2022).

Temenna gelinin aile büyüklerine konuşmadan, sessiz bir biçimde uygulamakta olduğu bir ritüeldir. Gelin ayakları ve dizlerine ellerini götürerek temenna almaya başlamaktadır. Ellerin ayaklara ve dizlere götürülmesinin anlamı gelinin kayınvalidesine hizmet edeceği anlamındadır. Bu aşamadan sonra gelin elini karnına götürmektedir. Bu hareket gelinin katılacağı aileye güzel bir torun vereceği anlamını ifade etmek amacıyla yapılmaktadır. Gelin sonrasında ellerini kalbine götürmektedir. Gelinin aileye karşı duyduğu sevgiyi ifade etmek anlamı ile yapılan bir harekettir. Gelin bu hareketten sonra ellerini ağız bölgesine götürmektedir. Bu gelinin tatlı dilli olacağını ifade etmek amacıyla yapılan bir harekettir. Tüm bu hareketlerden sonra gelin ellerini başının üzerine götürmektedir. Bu hareket gelinin aileyi başının üzerinde tutacağını ifade etmek amacıyla yapılmaktadır. Gelinin üç kez kayınvalidesinin elini öpmesiyle temenna alma geleneği sonlanmaktadır.

Temenna geleneği kına gecelerinde yapılmakta olan önemli bir ritüel olduğu gibi diğer özel ve önemli günlerde de uygulanmaktadır. Temenna geleneği şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“Kınalarda en büyük saygı gösterisi temennadır. Temenna da yerden başlayarak gelinin eğilerek önce parmak uçlarından, sonra diz kapaklarından, sonra bel bölgesinden, sonra ağız, burun altına ve alınına koyarak el hareketleriyle yapmış olduğu bir saygı gösterisidir. Temenna, ilk önce kayıinvalidelere yapılır. Ondan sonra aile büyüklerinden babaanne, anneanne, büyükanne gibi kişiler varsa yapılabilir. Aile büyüklerine yapılan bir saygı gösterisidir. Bu tabii ki sadece Arnavutlara özgü bir şeydir.” (KK.32)

“Bir saygı olarak temenna yapılır. Seni seviyorum demek gibi. Eltiye yapılır, görümceye yapılır saygı amacıyla.” (KK.40)

“Gelin kınada çıktı diyelim önce kayıinvalidenin elini öper. Sonra damatla oynar. Oynadıktan sonra muhakkak kaynanaya temenna alır. Elini beline koyar, çenesinin altına koyar, ellerini açar. Sonra kayıinvalidesinin elini üç kere öper. Geri geri adım atarak tekrardan oyuna döner. O sırada kayıinvalidesine geline temenna yaptığı için takılarını takar. Her kıyafet değiştirdiğinde de temenna yapar gelin. İlk kınalıkla çıkar, sonra kıyafet değiştirir yeni bir elbise giyer. Sonra şalvar giyer ve başka elbiseler giyer. On kez kıyafetini değiştirenler var Arnavutlarda. Gelin kıyafet değiştirirken eski gelinler de varsa kınada onlar da kendi kayıinvalidelerinin önünde durup temenna yaparlar.” (KK.19)

“Temenna büyüklere saygıdan yapılır. Büyüklere kayıinvalideye yapılır. Anneanne, babaanne varsa onlara yapılır. Kayıinvalideye, anneye yapıyorlar. Temenna yapan geline kayıinvalidesine takılar takar. Arnavut kösteği bizde mutlaka geline takılır.” (KK.30)

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda temenna alınırken maniler söylenilmektedir. Temenna alınırken söylenen maniler şu şekilde aktarılmıştır:

“Çarşıdan aldım bir kıtka¹⁵ nane

Annenin hatırı için yerden temane

Saygına diyelim maşallah

¹⁵ Kıtka, tutam demektir.

Bizim gelin olursun inşallah” (KK.30)

“Baş köşede kaynana

Gelin alsın temenna

Ayşe gelin burada

Sülalede bir numara” (KK.16)

“Akşam vakti kalasın

Gelin hanım oynasın

Temenna alınırken

Görümce çatlasın” (KK.16)

Temenna aldıktan sonra da

“Vay bizim gelin hanım ne kadar saygılı imiş.

Gelin hanım bu kadar saygılı imiş.” (KK.37)

Temenna şarkılarında geçen sözler şu şekildedir:

“Maşallah moj nuse Maşallah, boni nones temenna!”

(Maşallah geline, o kadar güzel ki, Allah onu nazarlardan korusun. Hadi gelin hanım, annene temenna yap.) (URL.1.)

4.2.3.Tavuk Gecesi (Nata e Pulës)

Bursa’nın “*tavuk alma*” geleneğine benzeyen bu adet Bursa’da yaşayan Arnavutlar tarafından günümüzde sürdürülerek yaşatılmaya ve korunmaya devam etmektedir.

Tavuk gecesi, düğünden bir gece önce yapılmaktadır. Damat olacak kişinin evinde gerçekleştirilmektedir. Tavuk gecesinde ilk olarak kapı kapı gezilerek akraba ve komşulardan tavuk istenilmesi söz konusudur. Bu esnada daireler çalınarak mâniler söylenmektedir. Bu mâni ve şarkılarla ev sahibine, tavuk ve güzel hediyeler verirlerse bekar çocuklarının çabuk evleneceğini, şans bulacaklarını, bereket geleceğini ve ne kadar cömert olduğu konusunda övgüler söylenmektedir. Büyük hediye geldiyse şarkıların sesi yükselmektedir. (URL.2.)

Tavuk gecesinde “tavuk çalma” âdeti de yapılmaktadır. Yakın akraba ve komşuların evlerine gidilerek kümeslerinden tavuklarının çalınması söz konusudur. Günümüzde bu âdetin uygulanmadığı görülmektedir. Kümesli evlerin olmaması bu âdetin uygulanmamasına sebep olmaktadır. Tavuk gecesinin sonunda tavuklar pişirilmekte ve misafirlere ikram edilerek yenmektedir.

Günümüzde bu uygulamanın daha çok konvoy şeklinde ve kalabalık bir grup eşliğinde damadın evine tavuk alınması için gidilmesi sonrasında da yine konvoy şeklinde ve kalabalık bir grup eşliğinde damat ve ailesinin gelinin evine tatlı almak için gelmesi şeklinde gerçekleştirilmekte olduğu görülmektedir. Gelinin evinin önünde halaylar çekilmekte, danslar edilmekte ve daireler eşliğinde maniler söylenmektedir. Aynı zamanda gençler, eğlence amacıyla kılık değiştirmektedir. Bir kişinin gelin kılığına, bir kişinin damat kılığına girmesi söz konusudur. Bu kişilerin gelini evin sokağında bir yere saklayarak damadın gelini bulmaya çalışması gibi oyunların da bu gecede oynanmaktadır.

“Tavuk alma adeti yokken dahi tavuk gecesi olurdu. Gelen misafirler hep beraber eğlenir çalar söyledik. Bir eğlence yapıldı. Bursa’da etkileşimle tavuk alma şeklinde de yapılabilir.” (KK.52)

Tavuk gecesinde söylenen maniler şöyledir:

“Büşra kısa bacak

Tavukları sayacak

Ömer’i görünce

Boynuna sarılacak” (KK.5)

“Eteğimi dikerim
Diktiğimi sökerim
Benim yârimle gezenin
Kafasını keserim” (KK.5)

“Oğlan oğlan kalk gidelim
Sigaranın fenerini yak gidelim
Ay oğlan oğlan yalancı çoban
Boynuma dolan” (KK.21)

“Ayakkabı giyerim beş karış topukları
Hiç hoşuma gitmiyor Arnavut kopukları” (KK.21)

“Oğlanın elinde mısır sopası
Kaynanalar istiyor gelin sopası” (KK.21)

“Abdest alır Buğra ağa gider ikindiye (2)
Kız tarafı söyle gelmiş Buğra efendiye (2)” (KK.21)

4.2.4. Gelin Hamamı

Bursa’da gelin hamamı evlenecek genç kızların yaptıkları önemli bir âdettir. Kına ve gelin hamamı için kız tarafı genellikle Kaynarca hamamını kapatırlar (Taş, 2015: 1941). Düğün haftasında yapılan hamamın amacı gelin kızı bedenlen ve ruhen arındırıp temizleyerek evliliğe hazırlamaktır (Subaşı, 2018: 38).

Bursa’da yaşayan Arnavutların da yerli halk ile etkileşimi sonucunda bu geleneği sürdürmeleri söz konusudur. Hamam için ikramlıklar hazırlanmaktadır. Gelen davetlilere lokum ikram edilmektedir. Gelin hamamında daireler çalınıp mâniler söylenilmektedir. Kıyafet değiştirilmesi, şalvar giyilmesi gelin hamamında da söz konusu olmaktadır. Gelin hamamı günümüzde de sürdürülmekte olan bir âdettir.

“Bursa’da yaşayan Arnavutlar gelin hamamı yapıyor ama Arnavutlardan gelen bir âdet değil. Bursa’da yaşayanlar yapıyor Bursa’nın bir âdeti olduğu için. Gelin arkadaşlarıyla birlikte ailenin genç kadınları ile gidiyor. İkramlar oluyor. Yıkıyor, eğleniyor, şarkı söylüyor ve eve geri geliyor.” (KK.52)

“Hamamda gelin beyaz saten sabahlık giyer. Saçını yaptırır. Muhakkak duvağını takar, saçına ince tel takar. Daireler çalınır, mâniler söylenir. Gelen misafirlere lokum ikram edilir.” (KK.19)

Gelin hamamında söylenen bir mâni şu şekildedir:

“Doldurdum mangalı dopdolu korle

Kimsenin kızını almadık zorle

Bu seneki asmaları budamadılar

Çalıştılar bozsunlar bozamadılar

Arnavutlardan güzel gelin bulamadılar.” (KK.30)

4.2.5. Gelin Alma

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda gelin alma töreninin pazar günü yani düğün sabahının erken saatlerinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Erkek tarafı konvoy halinde ve kalabalık bir grup eşliğinde gelin olacak kızın evine gitmektedir. Konvoy halindeki bu araçlara damadın ailesi havlu bağlamaktadır. Gelin evinin önünde de gelinin ailesinin konvoydaki araçlara havlu bağlamaktadır. Bunun birlik ve beraberliği belirtmek amacıyla yapıldığı belirtilmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda damat, gelin almaya katılmamaktadır. Günümüzde bu durum hala devam etmekle birlikte damadın gelin almaya katılmasının söz konusu olduğu da görülmektedir. Gelinin evinin önüne gelen erkek tarafı ve yakınları ellerinde daireler

alarak maniler söylemekte ve “kulüp” adını verdikleri eēēlence ekibinin de çalıp söylemesiyle danslar etmektedirler. Kayınvalide ve kayınpeder gelinin evinin içerisine girmektedir. Gelin kapısı kapalı bir odada tutulmaktadır. Kayınpeder ve kayınvalide kapının açılması ve gelinin çıkması için kapının önündeki gençlere harçlık vermektedirler.

Gelini dışarıya gayret kuřaēını baēladıktan sonra babası ve varsa erkek kardeşleri çıkarmaktadır. Gelin, evin kapısından çıkarken kayınvalidenin gelinin üzerine şeker serpitiēi görülmektedir. şeker serpilmesi geleneēinin evlenecek çiftin birbiriyle geçinmesi, gelinin tatlı dilli olması için yapılmakta olduēu belirtilmektedir.

Gelin arabaya binmeden önce gelini ve ailesini kızdırmak ve eēēlence maksadı ile ellerinde daireleri olan kadınların maniler söylemeye devam ettikleri görülmektedir. Sonrasında kulüp eřliēinde gelin evinin kapısının önünde gelin ve damadın ailesi danslar etmektedir. Gelin, gelin arabasına bindirilmeden önce yine evinin kapısının önünde hoca eřliēinde dualar okunmaktadır. Gelin arabaya bindirildikten sonra arkasına bakmaması ve saē ayak ile arabaya binmesi inanışı hakimdir. Gelin arabası hareket etmeden önce arabanın önüne gelinin ailesinden genç erkeklerin getiēi ve arabanın nnden çekilmek için bahşış ve hediyeler istedikleri görülmektedir. Bohçalar gibi tllere sarılarak hazırlanan hediyeler ve bahşışler damadın babası tarafından verildikten sonra gelin arabası hareket etmektedir. Gelin alma ile ilgili kaynak kişiler tarafından řu ifadelere yer verilmektedir:

“Damat asla gelin almaya gitmez. Arnavutlarda gelin almada kayınvalide ya da görümce arabada arkada gelinle birlikte oturur önünde kayınpeder oturur. Damat evde bekler. Gelin kapıya gelince gelini indirmek için çıkar. Arnavutlarda kesinlikle davulsuz gelin alınmaz. Gelin içeriden çıkartılırken kayınvalide kız evinden aldıēı bir aynayı kırar. Aynayı kırmasının sebebi de nazar orada kalsın diyerdir.” (KK.32)

“Daire alınır. Damat gitmez gelin almaya evinde bekler gelini. Damadın arkadaşları, akrabaları gider. Gelinin evinin önünde çalınır. Kadınlar evin içine girer, orada mâniler söyler. Hep işte geline yine temenna aldırırlar. Damadın adını anarak mâniler söylerler.” (KK.52)

“Kız tarafına gittiğin zaman şerbet ikram ederler. Gelin alma, gelini çıkartma deriz biz. Akrabalar daire çalarlar ama evin bahçesi varsa evin bahçesinde. Kaynana ve kayınpeder gelinin evine çıkar. Kulüp çalar bu esnada erkekler aşağıda oynar. Kızlar da yukarıda yine daireleri ile çalar oynar. Kayınvalide gider odadan çıkartır gelini. Önce gelinin üzerine çerez atarlar. Sonra oğlan çocuğu gelinin yüzünü açar. Gelin kayınvalidesinin elini öper.” (KK.19)

“Gelin evde beklerken omuzlarına ince ip bağlardı. Gelini almaya geldiklerinde gelin kornaları duyduğu zaman omuzlarından kollarını gerip ipi patlatırdı. Bu da benim sözüm geçsin diye yapılırdı. Ben kuvvetliyim benim sözüm geçer anlamında.” (KK.23)

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda gelin yaşadığı evden alınıp yine konvoy halinde damadın bulunduğu eve götürülmektedir. Gelin arabasından gelini, damat indirmektedir. Gelin ve damat evin içerisine girene kadar bazı uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Gelinin arabadan inerken sağ ayağı ile inmesi, koltuğunun altına Kur’an-ı Kerim koyulması, şekerli ve şerbetli suya tatlı geçim olacağına inanıldığı için gelinin elinin batırılması, gelin ve damadın üzerine bozuk para ve şeker atılması, gelinin metal bir tepsiye bastırıldıktan sonra evin içerisine sokulması bu uygulama ve inanışlardır. Bu uygulama ve inanışlar şu şekilde belirtilmektedir:

“Konvoy şeklinde baya eğlenceli gidilir gelini almaya. Gelini hemen arabadan indirmezsin. Çalar oynarsın. Gelin almaya damat gelmediği için kapıda karşılar gelini damat ve arabadan indirir. Kayınvalide geline çerez atar. Ondan sonra bir tepsi içinde şerbetli su hazırlanır. Gelinin ayağı ilk oraya bastırılır. Tatlı geçim olsun diye yapılır. Koltuğunun altına da Kur’an-ı Kerim koyarlar. Gelin evin yukarısına doğru çıktıkça kızlar daire çalmaya devam eder. Kaçınıcı katta oturuyorsa gelin o kata kadar çalar kızlar. Gene bu şerbetli suyu evin girişine girmeden iki eliyle ve parmağıyla kapının üstüne de sürer gelin. Şeker gibi geçsin, evliliğimiz tatlı geçsin muhabbetimiz olsun anlamında uygulanan bir inanıştır.” (KK.19)

“Gelinin önüne geçerek yine mânilerle karşılarlar. Gelin ilk kapıdan girerken yere bir tane metalden tepsi koyarlar. Sağ ayakla gir deyip ona bastırılır gelin.

Metal gibi sağlam olsun birlikteliğiniz denir. Kolunun altına Kuran koyarlar, diğer kolunun altına da ekmek koyarlar bereketli olsun diye.” (KK.37)

“Gelinin duvağını küçük bir oğlan çocuğu kaldırırdı. Üç kere leblebi atarlardı geline. Leblebileri oğlan çocukları tutuyorlar geline ve damada veriyorlar yedirmeye. Herhâlde oğlan olsun diye çocukları. Önceden kayınpeder gelini indirirdi arabadan. Gelinin koluna mesela Kuran koyuluyordu. Bir de böyle şerbet yapıp gelinin iki parmağına batırıp evin girişinden onları değdirdi üç kere, geçim olsun diye. Bir tepsiyi suyla doldururlardı bakır olurdu tepsi. Gelin oraya girerdi ayaklarıyla sonra yere basardı. Sonra su gibi herhalde gitsin diye. Belki inançlar vardı da gerçekten geçimler daha güzeldi. Hiç ayrılmak yoktu hiç boşanmak yoktu. Şimdi hep boşanmalar her gün.” (KK.53)

“Oynamayı çalmayı çok seviyor Arnavutlar. Hatta kulüp tutmak deniyor. Kınada tutulur, düğünde tutulur, asker eğlencesinde tutulur. Eşim şey diyor korkuyorum bir gün cenazeye de ekip tutacaksınız diye. Kulüp çalgıya gelen insanlara deniyor. Gelin alıcıya da geliyor.” (KK.52)

4.2.5.1. Gelin Almada Söylenen Mâniler

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında gelin alma esnasında gelini ve ailesini kızdırmak, gelinin aileye katılması ile gururlanmak amacıyla ellerinde daireler olan kadınların birtakım mâniler söylemekte oldukları görülmektedir. Bu maniler şu şekildedir:

“En küçük kardeşim gel gitme dedi

Ellere dillere gelin olma dedi

Adnan’ın karısı sen olma dedi” (KK.34)

“Zincir ocak

Ağlıyor annesi köşe bucak

Ağlama anneciğim sen bulamazsın

Ben gelin olmuşum sen tanımazsın” (KK.34)

“Elbisemin gülleri sarı olsun solmasın

Sevdiğimin annesi beğenmezse almasın

Elbisemin gülleri yana bakıyor yana

Sevdiğimin annesi bana bakıyor bana” (KK.23)

“Oy gemici gemici

Nerden aldın pirinci

Kosova’nın kızları

Nerde olsa birinci” (KK.23)

“Masa üstünde roman

Ben okumam okumam

Kusura bakma Tarık

Ben kaynana bakamam” (KK.23)

“Masa üstünde roman

Ben okurum okurum

Şaka söyledim Tarık

Sülalene bakarım” (KK.23)

“Mutfakta turupçe¹⁶

Mutfakta turupçe

İnanasın Tarık aga

Gelinin gugufçe¹⁷” (KK.23)

“Mutfakta biber

Mutfakta biber

İnanasın Tarık aga

Gelinin dilber” (KK.23)

“Ağlaya ağlaya yırtıldı.

Şükür ki babasından kurtuldu.” (KK.37)

“Tarığın annesi börek yapamaz

Diyorlar ki Tarık karı bakamaz

Tarık Ayşenur gibi gelin bulamaz

Ayşenur Tarık gibi damat bulamaz.” (KK.52)

“Sarı kavun dilimi

Tut kaynana dilini

Madem tutmazsın dilini

Niye aldın gelini?” (KK.5)

¹⁶ Turupçe, mutfakta bulunan odun kütüğüdür.

¹⁷ Gugufçe, güzel öten guguk kuşu için kullanılan kelimedir.

“Bu seneki asmaları budamadılar
Çalışınlar bozsunlar bozamadılar
Ömer gibi güzel damat bulamadılar
Büşra gibi güzel gelin bulamadılar” (KK.5)

“Büşra yemek yapar emaye tencerede
Ömer’i görünce sarılır pencereye
Büşra’nın altınları yağda yüzer
Büşra Ömer’den daha da güzel” (KK.5)

“Ne bakarsın mori kuçka¹⁸ delikten
Osman aga olacaktır enişten
Çık Osman aga çık nerde firun?
Gelecektir babalığın, deyesin buyrun” (KK.5)

“Hovarda dari
Samanı sâri
Yeni damat yapacaklar
Ömer hovardayı” (KK.5)

“Baksınlar baksınlar çatlasınlar

¹⁸ Mori kuçka, küçük çocuk demektir.

Baksınlar baksınlar çatlasınlar

Murat aga düğün yapar anlasınlar

Murat aga düğün yapar anlasınlar” (KK.21)

“Ateşe attım iğneleri

Çatlasın Bestenin yengeleri

Beste’nin duvağı yedi kat

Beste’nin ablası avukat” (KK.21)

“Beste’nin annesi börek yapamaz

Beste’nin sülalesi işe yaramaz” (KK.21)

“Bir dalda iki armut

Ben isterim Arnavut

Arnavut’un nesi var?

Bülbül gibi sesi var” (KK.21)

“Masa üstünde kaymak

Yalarım parmak parmak

Şu Arnavut kızları

Hem dondurma hem kaymak” (KK.21)

“Ayakkabı giyerim üstü beyaz olursa

Kaynanamı severim oğlu güzel olursa” (KK.21)

“Meryem’in altınları yağda yüzer

Meryem’in altınları yağda yüzer

Meryem Buğra’dan daha güzel

Meryem Buğra’dan daha güzel” (KK.21)

“Hovarda dari samani sâri (2)

Yeni damat yapacaklar Buğra hovardayi

Hovarda hey Buğra hovarda” (KK.21)

“Buğra’nın annesi börek yapamaz (2)

Diyorlar ki Buğra karı bakamaz

Ay oğlan oğlan yalancı çoban (2)” (KK.21)

“Mutfakta lamba

Mutfakta lamba

İnanasın Murat aga

Gelinin alafranga” (KK.16)

“Ateşe koydum iğneleri

Ateşe koydum mori iğneleri

Patlasın Tarık aganın teyzeleri

Patlasın Tarık aganın yengeleri” (KK.16)

“Elimizde elimizde altın kalem

Elimizde elimizde altın kalem

Biz aldık gelini çatlasın alem

Biz aldık gelini çatlasın alem” (KK.16)

“Elimde daire, belimde daire

Elimde daire, belimde daire

Evlensin Osman aga, bitsin bu gaile

Evlensin Osman aga, bitsin bu gaile” (KK.16)

“Elimizde elimizde altından saat

Elimizde elimizde altından saat

Alalım gelin hanımı

Oturalım rahat” (KK.16)

“Süpürgenin telleri

Süpürgenin telleri

Süpürmüyor yerleri

Nerde olsa bellidir Arnavut güzelleri” (KK.16)

“Lambada şişesi kırıldı

Canan Ali'ye vuruldu

Canan Ali'ye vurulunca

Tüm düşmanları kudurdu" (KK.16)

"Bizim evin arkası

Maydanozdan geçilmez

Biz Arnavut kızızı

Bizimle alay edilmez" (KK.16)

"Bu bizim âdetimiz

Hem çalar hem söyleriz

Beğenmeyen olur ise

Evine göndeririz" (KK.16)

4.2.6. Gelin Yatağı

Bursa'da yaşayan Arnavutların gelinin çeyizi gittikten sonra ya da düğünden birkaç gün önce gelin yatağını hazırladıkları görülmektedir. Hazırlanan bu yatağın üzerine beyaz çarşaf serilmesi söz konusudur. Arnavutların gösterişe olan düşkünlüğünün etkisiyle gelin yatakları süslü bir şekilde hazırlanmaktadır. Evlenecek olan çifte bereket getirmesi inancıyla yatağın üzerine çeşitli kuruyemişler ile süslemeler yapılması söz konusudur. Süsleme amacı ile yatağın üzerine çiçekler atıldığı da görülmektedir. Hazırlanan yatağın genellikle beyaz renk olarak hazırlanması tercih edilmektedir.

Gelin yatağının üzerinde erkek çocuğunun yuvarlanması ve bu yatakta otururken gelinin kucağına bir erkek çocuğu verilmesi, çiftin erkek çocuklarının olması için yapılan bir uygulama ve inanıştır. Bursa'da yaşayan Arnavutlar arasında evlenen çiftin erkek çocukları olsun diye gelin yatağının üzerinde erkek çocuğunun üç kez yuvarlanması söz

konusudur. Bu inanış günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir. Gelin yatağı ile ilgili şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Gelin yatağı çok süslü olur. Gelin eve ilk geldiğinde yatağa oturunca bir oğlan çocuğu verirler kucağına.” (KK.52)

“Gelin yatağında renkli çarşaf olmaz. Hepsini beyaz hazırlarız. Günümüzde de bu devam ediyor.” (KK.32)

“Gelin yatağını beyaz tercih ediyorduk. Oğlan çocuğu yuvarlardık üç kez gelin yatağının üzerinde. Gelin de gelince kucağına koyardık oğlan çocuğunu ilk oğlan çocukları olsun diye.” (KK.14)

“Genelde beyaz hazırlarlar gelin yatağını. Çocuğun oğlan olsun diye eve gelir gelmez kucağına veriyorlar oğlan çocuğu. Genelde bademle filan bizde damatla gelin isimleri yazılır gelin yatağına. Böyle fındıklı bademli süsleriz, hoşluk olsun diye çiçekler, çiçek yaprakları atarız üzerine.” (KK.38)

4.2.7.Düğün (Dasmë)

Düğünün amacı; evlenen çifti çevreye ilân etmek, duyurmaktır. Çevre, evlilik olayında önemli bir etmendir. Yani evlilik bireysel bir olay olmayıp, çevreyi ilgilendiren, çevrenin de devreye girdiği bir olgudur. Evlenme olgusu evrensel olduğu gibi, onun bir kesiti olan düğün de evrensel bir olgu olarak bütün kültürlerde görülür. Fakat her kültür, evlenme olgusunu ve düğünü kendi kural ve kalıplarına uydurarak gerçekleştirir. Bu biçimlendirmede toplumun tarihsel gelişimi, yerleşim düzeni, ekonomik yapı ve gelenekler rol oynar (Tezcan, 1998: 219-220).

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda düğün önemli bir cemiyet olarak belirtilmektedir ve bu cemiyet kendilerinin de ifade ettikleri gibi şatafatlı bir biçimde gerçekleştirilmektedir. “Aco” kelimesi ile ifade ettikleri amcalar ve “Dayko” biçiminde ifade ettikleri dayılar bu cemiyette başrolde dirler. Birçok sorumluluk bu kişiler tarafından üstlenilmekte ve cemiyetin sorunsuz bir şekilde ilerlemesi sağlanmaktadır. Bu kişilerin başrolde olma sebebinin başında Arnavutlarda dayıya ve amcaya verilen önemin olduğu görüşülen kişiler tarafından belirtilmektedir.

Bursa’da yaşıyan Arnavutlarda önceleri düğünün pazar günü yapıldığı görölmekteyken günümüzde hususi bir gün tercihine gidilmediğı görölmektedir. Önceleri düğüne davet bir okuyucu ya da kapı kapı gezilerek gerçekleştirilmekteyken günümüzde davetiye ile olmaktadır. Düğünde günümüzde erkek ve kadınların bir arada eğlenmesi söz konusudur. Önceleri ayrı ayrı eğlenceler düzenlenmekte olduğu görüşülen kişiler tarafından belirtilmektedir:

“Düğünde misafirler çağırılırken aile büyüklerinden herkes kapı kapı gezer. O şekilde düğüne davet edilirdi.” (KK.32)

“Kız tarafını önceden düğüne çağırırlardı. Çağırırken de yakınlarla bir havlu dağıtırlardı arkadaşları varsa terlik alınırdı onlara da öyle. Erkek tarafı davetiye dağıtırdı yalnız.” (KK.28)

“Önceden sözle çağırılıyordu düğünlere aradan zaman geçti davetiye başladılar bastırmaya.” (KK.53)

Düğün yemekleri için erkek ve kız tarafının hazırlık içinde olduğu görölmektedir. Genellikle ikram menülerinde Arnavut böreğı, yahni, kuru fasulye, pilav, mişoriz, kaymaçına bulunmaktadır. Oğlan evinde hazırlanan düğün yemeklerinden kız tarafı için de ayrılarak götürölmesi söz konusudur.

“Bu yemekler kesinlikle oğlan evinden hem kız evine gider hem de düğünde kınasına kadar her şeyi bir gün öncesinden kayınvalide ve aile büyükleriyle birlikte kız evine götürölür. Lokumları yapılır, yemekleri yapılır, çerezleri götürölür, meyveleri götürölür. Bunların hepsi ayrı birer âdettir. Oğlan evinde de üç öğün yemek verilir.” (KK.32)

“Misafirler gelmeye başladığından itibaren bir hafta boyunca yemek yapardık. Mişoriz, sarma, dolma, yahni, pırasa yemeğı yapılır. Hep et parçalı ettir yapılan kuşbaşı yok.” (KK.22)

Bursa’da yaşıyan Arnavutlar ’da resmi nikahın günümüzde genellikle düğün gününde kıyıldığı ifade edilmekte ve görölmektedir. Dini nikahın ise düğünden birkaç gün önce kıyılması durumu söz konusudur. Önceleri düğünden önce ya da sonra resmi nikahın kıyılmakta olduğu belirtilmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında düğünde daireler eşliğinde mâniler söylenilmektedir. Mânilerin sözlerinde “Börek yapamaz.” cümlesi kimin için kurulduysa o kişinin yaptığı süslü tepsiler içindeki börekler ile sahneye çıkmakta olduğu günümüzde düğünlerde görülmekte olan bir uygulamadır.

“Oğlan oğlan kalk gidelim

Sigaramı fenerini yak gidelim.

Oğlanın annesi börek yapamaz,

Ayşenur Tarık gibi damat bulamaz,

Tarık Ayşenur gibi gelin bulamaz gibi.” (KK.32)

“Dolabımın dolabımın çekmecesini,

Gelin hanımın bu gece düğün gecesi

Ağlama gelin hanım ağlama

Baban verdi seni sevdiğin oğlana” (KK.37)

Kına törenlerinde olduğu gibi düğün törenlerinde de düğün sahiplerinin ve katılımcıların sık sık kıyafet değiştirdikleri görülmektedir. Düğün töreni ile ilgili görüşülen kişiler tarafından şu ifadeler yer verilmektedir:

“Bizde gerçekten kıyafet değişimi var. Sebebi gösteriş. Varlıklı olduğunu göstermek. Bavullarla geliyor işte damat tarafı. Gelin üç kere kıyafet değiştiriyor. İki kere beyaz gelinlik bir kere de yöresel kıyafet giyiyor. Davetlilerde özellikle kadınlar iki kere elbise değiştiriyor üçüncü kere yöresel kıyafetle duruyorlar.” (KK.6)

Düğüne katılım sağlayan erkeklerin de halay esnasında başlarına beyaz keçeden yapılan “Plis” ve “Qeleshe” adı verilen yöresel şapkaları taktıkları görülmektedir. Plis ve Qeleshe, tarihi çok uzun dönemlere kadar uzanan, yünden (keçe haline getirilerek) imal edilen beyaz renkli geleneksel bir Arnavut şapkasıdır. Arnavut coğrafyasının belli bölgelerine göre plis veya qeleshe adını alır. Bu şapkalar sadece geleneksel bir kıyafet

unsuru değil, aynı zamanda Arnavutların ulusal simgelerinden biridir. Günümüzde çoğunlukla yaşlılar tarafından tercih edilse de özellikle gençler arasında özel günlerde popülerliğini kaybetmemiştir. Evlilik törenlerinde, festival ve organizasyonlarda, futbol taraftarlarında bir simge olarak kullanımı devam etmektedir. (URL.3.)

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda düğünlerde az da olsa uygulanmaya devam ettiği görülen kötü şansı kovmak için gerçekleştirilen bir inanışın da olduğu görülmektedir.

“Düğün esnasında damada bir mendil veriliyor. Yakılıyor ve işte o da kötü şansı kovmak için yapılıyor. Mendil yakarak dans ediliyor.” (KK.6)

Arnavut düğünlerinin oldukça kalabalık olduğu görülmekte ve bu düğünlerde “kulüp” adı verilen çalgı ekibinin yer aldığı görülmektedir. Genellikle Rumelili bir sanatçı düğün cemiyeti için sahnede yerini almaktadır. Arnavut düğünleri yöresel şarkılar ve bu düğünlere has olan halaylar eşliğinde geçmektedir. Halay esnasında gelin ve damadın önünde sıraya geçip birkaç kişinin alkış tutmakta olduğu ve Arnavut halay mendillerini sallamakta oldukları görülmektedir. Bu durumun gelin ve damada saygıdan dolayı gerçekleştirilmekte olduğu ifade edilmektedir.

4.3.Düğün Sonrası

4.3.1.Düğünün Ertesi -Paça Günü

Paça günü, düğün gecesinin ardından ertesi gün gerçekleştirilmektedir. Yerli halk ile etkileşim sonucunda uygulanmaya devam eden bir gelenektir. Bugüne paça günü denmesi şöyle açıklanmaktadır: Eskiden düğünlerde birkaç dana kesilmiş. Kesilen bu hayvanların kafaları, ayakları gerdekten bir gün sonra paça yapılır, gelen misafirlere ikram edilmiş (Taş, 2002: 166).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar ’da erkek tarafının evinde düğünden sonraki gün erken saatlerde kalkıldığı görülmektedir. Petlalar hazırlanırken gelin de kuaförde paça gününe katılım sağlayacak misafirlerin kendisini görmesi için hazırlıklarda bulunmaktadır. Saçlarını oldukça yüksek ve kabarık biçimde yapılan “Arnavut topuzu” modelinden yaptırmaktadır. Gelin, paça gününde kendisini kına ve düğün gibi etkinliklerde göremeyen misafirlerin görmesi adına gelinliğini giymekte ve tüm takılarını takmaktadır. Önceleri paça gününe katılım gösteren tüm gelinlerin gelinliklerini giydikleri görüşülen

kişiler tarafından belirtilmektedir. Sonrasında gelin diğer en gösterişli kıyafetlerini teker teker giymektedir. Her kıyafet değişiminden sonra gelin, katılımcıların ellerini öpmekte ve kayınvalidesine temenna yapmaktadır. Katılım gösteren misafirlere sofralar kurularak petlalar ikram edilmektedir. Gelinin saygı amacıyla ayakta beklediği görülmektedir. Gelin yine saygı amacıyla küçük ve büyük ayrımı gözetmeksizin tüm misafirlerin ellerini öpmektedir. Daireler çalınıp, maniler söylenerek eğlenceler yapıldıktan sonra gelen misafirlere hediyeler dağıtılmaktadır. Bu hediyelerin kadınlar için genellikle patik, örtü ve yemeni erkekler içinse havlu ve çorap olduğu görülmektedir. Paça gününün günümüzde de gerçekleştirildiği görülmektedir. Paça günü ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Paça, düğünün ertesi günü olur. Saat altıda gelin giyinmiş, süslenmiş, takılarını takmış olur. Petla pişirilir. Evdeki misafir kadınlara örtü, havlu, seccade, patik gibi hediyeler dağıtılır. Erkeklerle de havlu, çorap gibi hediyeler dağıtılır. Gelin el öper, temenna alır. Birlikte erkek tarafının akrabalarıyla kahvaltı eder.” (KK.52)

“Paça günü tüm gelinler gelinliklerimizi giyerdik, oynardık. Arnavutça şarkı söylerdik yani düğün gibi gelin elbise değiştirip herkesin elini öpüyordu. Kaç tane elbise değiştirirse herkesin elini sıradan öper.” (KK.28)

“Şimdilerde genellikle aile büyüklerinin evlerine giderek ve el öperek paça yapılıyor. Sen de yeni evli olduğun için yine lohusa gibi görünüyorsun. O yüzden akşam ezanı okunmadan evine geri dönüyorsun. Böyle bir inanışımız var.” (KK.37)

“Gelin ve damat erken uyandırılır. Evde petla pişirilir, kahvaltı sofrası hazırlanır. Onu yedikten sonra gelin ve damat el öper. Bütün sülale kalabalık bir şekilde gelir. Eğlence yapılır. Geline şalvarları giydireyoruz. Halay çekiyoruz gün geline övgüler yağdırıp mâniler söylüyoruz. Çünkü artık o bizim. Gelini alana kadar da damada övgüler yağdırıyoruz.” (KK.41)

“Bardakları dizdik iç içe

Ne olmuşun gelin hanım kraliçe” (KK.41)

Misafirlerin gelinin sabrını denemek için paça gününde gerçekleştirdikleri bazı uygulamalar bulunmaktadır. Gelinin çeyizinden olan en sevdiği parçalara zarar verip, gelinin sabrını ve tavrını ölçmek, misafirlerin ayakkabılarını ortaya atarak gelinin eşleştirmesini bekleyerek yine dikkatini ve sabrını ölçmek bu uygulamaların arasındadır. Evin ortasına terlik ve yastık gibi nesneler atarak gelinin onları nasıl toplayacağına bakmak, pirinç ve mercimekleri ayıklatmak gibi uygulamalar da yine Bursa’da yaşayan Arnavutlarda gelinin sabrını ölçmek için yapılmaktadır. Günümüzde bu uygulamaların yok denecek kadar azalmakta olduğu görülmekte ve görüşülen kişilerce de belirtilmektedir:

“Paçada gelinin annesinin adını söylerler. Çok ağlıyormuş, annen derler. Gelini ayağa kaldırırlar ya da gelinin çeyizinde getirdiği kıymetli bir takımı vardır. İğne oyası takımının bir parçasını yakarlar gözünün önünde. Bir tencere getirip hani annen bunu yaparken çok uğraşmıştı duyduğumuza göre derler ve atarlar sen bakalım hani ne yapacaksın diye atarlar. Çatal kaşık takımlarını toplayıp yere atıyorlar. Elbiselerin üzerinde sen eğilip o takımları buluyorsun. Takım takım hepsini koyuyorsun. Tabii ayakkabıları çıkartıp atıyorlar ayağından misafirler. Ayakkabıları buluyorsun, veriyorsun ayaklarına çift yapıp da. Sabır denemesi bu. Sabır, saygı onlara.” (KK.38)

“Yastığı atarlarmış gelinin nasıl bir insan olduğunu ölçmek için. Terliği atarlarmış yol ortasına. Bakarlarmış bakalım gelin terlikleri çekecek mi kenara, yoksa gidip oturacak mı? Kaldırırsa nasıl terbiyeli ve temiz gelin derlermiş. Pazartesi günü gelinin önüne kaşığa mercimek, fasulye koyuyorlar. Gelin bakalım ne yapabilecek ayıklayabilecek mi o fasulyeleri. Kaşıkları nasıl dizecek bakarlarmış. Bir de eskiden saygı vardı. Benim eşim lavaboya giderdi babannem ayağa kalkardı, gelirdi ayağa kalkardı. Babaanne niye kalkıyorsun derdim. Ayıp derdi. Anneannem de öyleydi. Sokağa geçirirdi küçücük çocuğu. Derdi ki kuş kuş için kalkar değil ki insan insan için kalkmasın. O bir saygı, bir terbiye derlerdi. Tüm bunları gelin yapacak mı bakarlardı.” (KK.51)

Paça gününde gelin tüm misafirlere kahve ikramında bulunmaktadır. Gelin boş fincanları toplarken her misafir fincanının altına gelin için bahşiş bırakmaktadır.

4.3.2.İlk Cuma

Evliliğin hemen ertesi haftasında, gelinin evli olarak geçirdiği “*ilk cumayı*” tebrik etmek amacıyla yine aile üyeleri bir araya gelir. Bu ritüelde de gelin şalvar giyer ve temenna alır. Ancak ilk cumanın en önemli özelliği, iki ailede yeni evlenmiş gelinlerin kendilerine alınan şalvarlarını giymesi ve tüm gelinlerin bir arada eğlenmesidir (Aladağ, 2023: 139).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ilk cuma geleneği günümüzde şekil değiştirerek devam etmektedir. Aile bireylerinin toplanması ve sofralar kurulup beraber yemekler yenilmesi söz konusudur. Gelinin çeyizinin incelenmekte ve gelin evinde dualar okunmaktadır. Gelinin bir cemiyette olduğu gibi saç ve kıyafetlerini hazırladığı, temenna aldığı görülmektedir. Gelinin ilk karşılamayı gelinlik ile yapması söz konusudur. Uğurlama ise Arnavut şalvarı giyilerek yapılmaktadır.

“İlk cumada gelinin tarafı ve erkeğin tarafı davet ediliyor. Kendi aralarında çalınıp, oynanıyor. Gelinin yerleşmiş olan çeyizine bakılıyor. Bu ilk cumalarda dualarda okunmaya başlandı şimdilerde.” (KK.52)

“İlk cumada yine gelini kuaföre götürüyoruz. Önceden Yasin falan okunmuyordu. Kuran okunmuyordu. Sadece kızın bütün misafirleri davet edilirdi. Pasta, börek çeşitlerimizi yapardık o gün. Gelin anne tarafını gelinlik ile karşılardı. Gelinlikten sonra bütün kıyafetlerini giyerdi. Mesela benim on tane kıyafetim vardı. Ben on tane kıyafet giydim o gün. Her kıyafette de el öptüm. Temenna aldım. Kayınvalidem parmaklarını öptürmeyi severdi tek tek. En son şalvarlarımızı giyerdik öyle içeceklerimizi ikram ederdik. Şalvarlarla gönderirdik misafirlerimizi.” (KK.41)

4.3.3.Babcış Yemeği

Kayınpeder kelimesi Arnavutça ’da “*vjehërr*” demektir. Bu kelimenin aksine Bursa’da yaşayan Arnavutlar ile yapılan görüşmeler sonucunda kayınpeder ve baba kelimeleri için “*babcış*” kelimesi kullanılmaktadır.

Babcış yemeğinde gelinin ailesinin damadı ve damadın ailesini yemeğe daveti söz konusudur. Bursa’da yaşayan Arnavutlarda damat ilk kez gelinin ailesinin evine babcış yemeğinde girmektedir. Günümüzde damat ve kızın ailesinin sıklıkla görüşmesi söz

konusu olduğundan babciş yemeğinde damadın ilk kez o eve konuk olması söz konusu değildir. Günümüzde bu yemek düğünden sonra damadın gelinin ailesinin evini ilk kez ziyaret etmesi şeklinde sürdürülmektedir. Babciş yemeğinde damat yemeğini yedikten sonra sofranın altına para bırakmaktadır. Babciş yemeği ile ilgili şu ifadelere yer verilmektedir:

“Damat yemeğe ilk defa o gün gelir kalabalık olarak gelinle birlikte. Ondan sonra gelin yatılı kalabiliyor. Babciş yemeği deniyor. Babciş de kayınpederdir. Gelinin babasına denir. Bu sefer damadın akrabaları gelinin ailesinin evine babciş yemeğine geliyor.” (KK.52)

“Damat gidiyor gelinin ailesinin evine. Bizim ailede sadece erkeklerle geliniyor. Elli kişi oluyor neredeyse. Biz mişoriz yapıyoruz o gün. Damat yemeğini yedikten sonra sofranın altına para atar. Kayınvalideye çok beğendim, elinize sağlık demek için. Damat giderken de genç kızlar yumurta koyarlar damadın ayakkabısının içine. Damat giyince ayağı batar. Ceketini dikerler, damat kolunu sokamaz öyle bir oyunlar yaparlar ilk geldi diye damat. Tuzlu çay bile içirirler.” (KK.41)

“Babciş yemeğinde de kızın tarafı gelir oğlan tarafına. Gelin o gece babalarıyla kalmaya gider. Ekmek yapar simit mayası yollar otuz dokuz tane. Sonra hazırlarlar gelini onlarla giderler. Bu getirdiyse otuz dokuz tane ekmek kız oradan gelince kayınvalidesine kırk tane getirir. Gelin kalırdı. Dönerken de ikramı yolluyorlardı. Sonra beş altı ay sonra damat gider kızın annesini almaya. Kızın annesi gelir bir iki gece kalır. Kızın annesine çiçe denir. Babasına babciş.” (KK.51)

“Babciş kızın babasına denir. Babciş yemeği damat yemeğidir. Kız ailesine götürülür. Babciş kelimesine çok saygın, değer verilir. Babciş geliyor dedin mi ayağa kalkılır, ceket iliklenir. İlk yemeğin kız tarafında yenmesindeki amaç saygıdandır. Bak kızın bizde diye.” (KK.4)

4.4.4.Gelin Çayı/Gelin Gezmesi

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda düğün gerçekleşikten sonra gelin, aile büyüklerinin evine sırasıyla davet edilmektedir. Diğer aile büyüklerinin de katılım gösterdiği bu etkinliğe “Gelin çayı/ Gelin gezmesi” adı verilmektedir. Aile ve akrabalık ilişkilerinin gelişmesi için yapılan bir etkinliktir. Gelin, davetlere giderken düğün törenine katılır gibi hazırlıklar yapmaktadır. Düğünde giyilen kıyafetleri yanına alarak davet edilen yerde bu kıyafetleri sırasıyla giymektedir. Çay ikramında bulunurken farklı bir kıyafet, kahve ikramında bulunurken farklı bir kıyafet içerisinde olmaktadır. Her kıyafet değişiminden sonra orada bulunan herkesin elini tek tek öpmektedir. Gelin her kıyafet değişiminden sonra kayınvalidesine temenna yapmaktadır. İkramlar yenildikten sonra gelin ortaya alınarak dans ettirilmekte ve gelin dans ederken gelini evine davet eden ev sahibi gelinin başından aşağı şekerler atmaktadır. Gelin, davet edildiği her eve giderken orada yaşayan ev halkı için bohça hazırlamakta ve onlara hediyeler vermektedir.

“Gelin çaylarımız olurdu. Yeni gelini evlerimize davet eder, yer içerdik. Danslar ederdik. Gelin onu davet ettiğimiz için bize saygıdan bohçalar hazırlar bize getirirdi.” (KK.25)

5.ÖLÜM (VDEKJE)

Ölüm; doğum ve evlenme gibi kişinin hayatında karşılaştığı en önemli olaylardan bir tanesidir. Bu olgu, kişisel olmakla birlikte, toplumu ilgilendiren bir olay olmasından dolayı da çeşitli bilim dallarında değişik yöntemlere göre konu edilip incelenmektedir. Bu olgunun etrafındaki inanç ve uygulamaları olgunun bağlamındaki milletin gelenek ve göreneklerini etkilemiştir (Yeşil, 2014: 235).

Ölüm, hayatın son bulması manası taşıdığı için tarih boyunca insanlar için farklı bir önem taşımıştır. İlkel çağlardan günümüze kadar uzanan süreçte insanlar ölen kişiler için her biri kendi içinde ritüel özellikler taşıyan uygulamalar sergilemişlerdir. Ölen kişinin yakınlarının, bir araya toplanması ve onun için duydukları üzüntüyü belirten davranışlar sergilemeleri bütün toplumlarda görülür. Bu davranışların niteliği ise toplumların uygarlık seviyelerine göre değişmektedir (Köktan, 2008: 215).

Ölüm, Arnavutça ‘da “*Vdekje*” (Dillioğlu ve Şen, 2014: 383) kelimesi ile ifade edilmektedir. Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ölüm geçiş döneminde karşımıza çıkan bazı gelenek ve göreneklerin olduğu görülmektedir. Diğer geçiş dönemlerindeki birlik ve beraberlik, bu geçiş dönemindeki uygulamalarda da karşımıza çıkmaktadır. Ölüm olayı hangi hanede, hangi ailede gerçekleşirse gerçekleşsin birlik ve beraberlik içinde bu sürecin geçirilmekte olduğu belirtilmektedir.

5.1.Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik, değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işaret, bir ön belirtisi saymaktadır (Örnek, 2022: 286).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ölümü düşündüren ön belirtiler ile ilgili inanışların olduğu görülmekle birlikte bu inanışların genellikle hayvanların hareket ve seslerinden yola çıkarak oluştuğu görülmektedir. Köpek ve baykuş ve *gugufçe* ölümü düşündüren hayvanların arasında görülmektedir. Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında guguk kuşu için “*gugufçe*” kelimesinin yaygın bir şekilde kullanımda olduğu görülmektedir. Ölümü düşündüren ön belirtiler ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Köpeğin uluması ölümü düşündürürdü biz Arnavutlarda.” (KK.12)

“Baykuş öttüğü zaman ölümün olacağına dair inanış vardır.” (KK.24)

“Hayvanın uluması mesela köpek uluduğu zaman illa derler yakında birisi vefat edecek diye bizlerde.” (KK.16)

“Mesela baykuş tepede dolaşsın ya da ötsün ay bu gece ne öttü Allah hayır etsin bizden evden biri mi ölecek diye insan korkardı yani. Köpeklerin bile ulumasından insan evden biri mi ölecek diye düşünürdü.” (KK.41)

“Köpek ulursa şeytan görmüştür. Horoz ulursa melek görmüştür. Camın kenarına *gugufçe* geldiyse evin ya bir haber gelecek ya da evden birini ölüm götürecektir gibi inanışlar vardır. Babam yatalaktı. Her sabah bir *gugufçe* gelirdi

cama. Bir ay boyunca hep geldi. Sonra da babam öldü. Gugufçe bizde ölümü de düşündürür birisini alacak gibisinden.” (KK.4)

“Çocukluğumdan beri baykuş geldi cenaze çıkar evden diye derlerdi. Köpek uluduğu zaman, geldiği zaman kovarlardı hemen iyi değil derlerdi.” (KK.43)

5.2.Kaçınmalar

Çağrışım yoluyla ölümü hatırlatan, başka bir söyleyişle ölüm için ön belirti sayılan belli olayların, eşyanın, düşlerin, psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanında, yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan birtakım işlemler ve davranışlar da görülmektedir (Örnek, 2022: 291).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında da ölüm getireceğine inanılan birtakım işlemler ve davranışlar bulunmaktadır. Bursa’da yaşayan Arnavutlar ölüm getireceği düşüncesi ile hamile veya lohusa bir kadının cenazeye katılmasından, cenazeye giderken yeni eşyalar giyilmesinden kaçınmaktadırlar. Cenazenin arkasından bakılması durumunda yeni bir cenazenin olacağına inanılmaktadır. Bu sebeple cenazenin arkasından bakma gibi davranışlardan kaçınmaktadırlar. Salı günleri tırnak kesilmesi ve yıkanılması gibi işlemlerden kaçınmaktadırlar.

“Hamile veya lohusa kadın cenazeye gitmezdi. Cenazenin arkasından baktırmazlardı ölüm gelir ardından diye. Cenazeye giderken yeni bir eşya giyilmezdi. Halen de yani bizler giymeyiz öyle aşırı yeni eşya.” (KK.12)

“Biz Arnavutlarda şöyle inanışlar var. Salı günü tırnak kesilmez. Salı günü yıkanılmaz. Çok dikkat ederiz.” (KK.4)

“Lohusayı ya da hamileyi pek ölüyle karşılaştırmayı sevmezler. Kaçınırlar hep cenazeye gitmesinden bu kişilerin.” (KK.38)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ölen kişinin ardından ölünün bulunduğu odanın badana yapılmasına dikkat edildiği belirtilmektedir. Odanın badana ettirilip temizlenmemesi durumunda ardından ölüm getireceği düşüncesi hakimdir.

“Azrail canını alınca duvardan duvara ruhu vurmuş beni alma diye kişinin öyle derlerdi. O öldükten sonra komple o oda boyanır temizlenirdi. Akşama

kadar o oda mutlaka badana yapıp temizlenirdi arkasından ölüm gelmesin diye.” (KK.16)

Cenazenin üzerinden kedi atlaması durumunda yeni bir cenaze olacağına dair inanışlar bulunmaktadır. Bu durumun uğursuzluk olarak değerlendirildiği görülmektedir.

“Ölü yalnız bırakılmaz. Sırayla bizde beklenir. Anneannem yalnız kalmasın vampir kalkar derdi. Mesela camide de öyle herkes namazını kıldıktan sonra illa bir çocuk bırakırlar ölünün başında kedi üstünden atlarsa vampir kalkarmış derlerdi hem de arkasından ölü olur kedi atlarsa cenazenin üzerinden derlerdi.” (KK.41)

5.3.Ölüm Sırası

5.3.1.Ölüm Anındaki Âdetler

Ölüm anına “zekâret” de denilmektedir. Zekâret kelimesi Arapça sekerat kelimesinin tahrif edilmiş şeklidir (Devellioğlu, 1996: 931).

Ölüm anı, dünya hayatının sonu ve ahiret hayatının başlangıcı olarak kabul edildiğinden, ölüm döşegindeki hastaya, ebedi yolculuğuna ruhen hazırlanmasına yardımcı olmak için sevgi, saygı temelinde yaklaşılır. Hastaya söylenecek sözlere dikkat edilerek ecel konusunda kişinin rahatlamasını sağlayacak sözler sarf edilir. Gönül kırıcı, ümitsizliğe sevk edici sözlerden kaçınılır. Allah’ın rahmetinden bahsedilerek dualar edilir ve hastanın son yolculuğunda moralinin yüksek olmasına çalışılır. Hasta tövbe etmeye ve vasiyetini yapmaya teşvik edilir. Şeytanın, harareti artmış sekerat halindeki kişinin sol tarafında elinde bir bardak su ile bekleyip kişiyi küfre düşürmeye çalıştığına inanıldığından ölüm anındaki kişinin ağzına su verilir. Böylece harareti giderilmiş olur (Demir, 2022: 226).

Hasta yakınları, imanla kabre girmesine yardımcı olmak amacıyla ölüm döşegindeki kişinin ağzına pamukla su damlatırlar. Zira dinî inanışlara göre kişi, ölüm anındaki harareten dolayı çok susar ve şeytan, bundan istifade ederek imanı karşılığında ona su teklif eder (Karaman, 2023: 102).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında hastanın öleceği anlaşırsa ölüm döşegindeki hastanın ağzına pamukla su veya zemzem verilmekte olduğu belirtilmektedir. Bu

uygulamadaki amaç şeytanın, hastanın imanını almasının önüne geçmektir. Hastanın yalnız bir şekilde bırakılmamasına dikkat edilmekte ve hastanın başında beklenerek Kur'an-ı Kerim okunmaktadır. Ölüm döşeğindeki hastanın son istekleri sorulmakta ve küs olduğu yahut hasret gittiği kişiler çağırılmaktadır. Ölüm anında yapılan işlemler ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Hasta yalnız bırakılmaz. Dua okunur başında. Kuran okunur. Sürekli ağzına pamukla ıslatılıp su verilir. Genelde zenzem suyuyla ıslatırlar bizde mukaddes yerden olduğu için.” (KK.41)

“Hastanın ağırlaştığını anlayınca başında bekleriz Kuranını okuruz. Kelime-i şهادet getirtmeye çalışırız. Suyu pamukla vermeye çalışırız.” (KK.12)

“Ölüm derecesine yaklaştıysa ölüm belirtileri görüldüyse hasta yalnız bırakılmaz. Yakınlarından anne, baba, oğul ve kardeş gibi muhakkak birileri vardır yanında. Bir şey istiyor mu hasta diye sorulur. Dua okunur başında hastanın.” (KK.24)

“Hastanın yakınları varsa, Makedonya'daki amcan, dayın, dayının çocuğu bile erkenden gelip bekleyende olur. Hastanın yanında arkadaşları da durur eğer kimsesi yoksa. Aralarında sırayla günlük duruyorlar işte bekliyorlar sırayla. Çok önem verilir.” (KK.18)

“Hastanın öleceği anlaşılırsa başında beklenir. Sevdiği ya da görmediği ve küs olduğu kişiler davet edilir. Küs olduğu kişilerden dolayı canı da veremiyor böyle bir inanışımız var. Mesela benim annem vefat ettiğinde kız kardeşleriyle küstü. Küs olduğu için ölen kişi ölemiyor canı çıkmıyor sevdiği ama küs olduğu kişileri görmek istiyor derlerdi. Biz ablamla konuşup çağırmıştık. Hakikaten çağırdığımızda annemiz bir saat içinde vefat etti. Küs olduğu kişiyi görmeden vefat edemiyor diye inanılır. Son dileği sorulurdu konuşabilirse eğer. Borcu varsa öldükten sonra hepsi temizlenirdi.” (KK.16)

“Hastanın başında beklenir ve mümkün mertebe evinde ölmesi sağlanır. Genelde hep evinde çıksın isterler. Hastaya su verilir damla damla yatağındayken şeytana kanmasın diye.” (KK.17)

Ölüm gerçekleştikten sonra yapılan işlemlerin bazılarının temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın belirtileri yatarken, bazılarında da dini kurallar ve gelenekler rol oynamaktadır. Bu tip işlemler içerisinde yaygın olanlar, ölünün çenesinin bağlanması, gözü açıksa kapatılması, baş parmakların birbiri üzerine getirilip bağlanması, kibleye doğru yatırılması gelir (Açık, 2004: 143). Ölen kişinin üzerine şişmesini önlemek amacıyla bıçak koyulmaktadır.

Ölen kişinin başında beklenirken ve cenaze kaldırılırken uyuyan kişilerin uyandırılmakta olduğu görülmekte ve görüşülen kişilerce de belirtilmektedir. Bu uygulamada Türk kültürünün etkisi olduğu görülmektedir. Türk kültüründe ölüm ruhunun küçük ölüm olarak bilinen uyku anında uyuyan kişiye çökeceğine inanıldığı için cenaze yıkanırken ve kaldırılırken evde veya komşu evlerde uyuyanlar varsa uyandırılır (Demir, 2023).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ölüm olayı gerçekleştirildikten sonra ölen kişinin üzerindeki giysiler çıkarılmaktadır. Bu işlem giysilerin ölüye ağırlık yaptığı düşünüldüğü için bu ağırlığın gitmesi inancı ile yapılmaktadır. Ölen kişinin çenesi bağlanmakta ve başı kibleye doğru çevrilmektedir. Ölünün üzeri örtülmekte ve başında beklenmektedir. Ölüm olayı gerçekleştikten sonra yapılan işlemler şu şekilde ifade edilmektedir:

“Ölen kişinin üzerindeki giysiler çıkarılmakta ve hemen yıkanmaktadır. Giysilerin üzerindeki ağırlığın gideceğine inanılır. Ayak parmakları bağlanır ve ölünün üzeri de örtülürdü. Baş kibleye çevrilirdi. Çenesi bağlanırdı. Bıçak konuluyordu ölünün üzerine. Şişmesini engelliyor derlerdi.” (KK.12)

“Ölen kişinin ağzı ve çenesi bağlanır. Normalde öldüğünde ilk böceklerin gireceği yerler kapanır ya pamukla doldurulur o amaçla çenesi bağlanır ölünün. Ağzı kapansın ki hemen böcekler, kurtlar oraya girmeye başlamasın diye. Ölünün üzerine bıçak konulurdu ölü şişmesin diye.” (KK.41)

“Dedemi hatırlıyorum ben elimizde öldü. Dişleri çıkartıldı. Gözleri kapatıldı. Ağzı ve çenesi bağlandı. Baş kibleye çevrilirdi. Giysileri çıkartıldı. Eski eşyaları da hemen ihtiyacı olana veriliyordu.” (KK.17)

Ruhun ölü beden üzerinden öteki âleme uğurlanması için ölüm anından itibaren başlayan uygulamalar içinde gözleri açık bir şekilde ölen kişinin gözünün dünyada kalmaması için gözleri kapatılır. Defin esnasında da ölen kişinin gözünün dünyada kalmaması için

kefenin yüz kısmına gelen yeri yırtılarak ölünün gözüne toprak atılır (Yeniay, Doğan ve Sancı, 2023: 245).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar ölüm gerçekleşikten sonra ölen kişilerin gözlerini kapatmaktadırlar. Ölen kişinin gözünün açık gitmesinin ardında hasret olduğu bir kişinin bulunduğu ve bu sebeple gözleri açık bir şekilde öldüğü inancı hakimdir.

“Ölünün gözleri açık gittiğinde evvelden derlerdi ki hasret kalmış birisine, görmemiş yani hasret gidecek derlerdi. Kapatıyorlardı gözlerini.” (KK.12)

“Gözü arkada, arkada birini bıraktı gibi inanışlar vardır. Ölünün gözünü kapatırlar bu yüzden.” (KK.39)

“Gözü açık gitti klasiktir. Oğlu evlenmedi, kızı evlenmedi de gözü açık gitti derler. Gözü açık gitmesin diye de kapatılır. Evini yapamadı gözü açık gitti de derler. Yerine getiremediği bir şey olduğu düşünüldüğünden gözleri açık bir şekilde öldüğüne inanılır.” (KK.18)

“Can veremeyince gözleri açık gitti derler. Dayımlar Almanya’daydı. Annem çok zorlanıyordu. Can veremedi hep bir hasreti var gibi. Dayımın gömleğini, çamaşırını koyduk, annem can verdi. Öldükten sonra mutlaka kişinin gözleri kapatılırdı.” (KK.43)

5.3.2.Ölünün Yüz İfadesi, Yumuşak ve Sertliği ile İlgili İnanışlar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ölen kişinin yüz ifadesine bakılarak ve cesedinin yumuşak ve sertliğine bakılarak tahminlerde bulunulan birtakım inanışların olduğu görülmektedir.

Ölen kişinin yüz ifadesinin mutsuz bir şekilde olması hayattayken kötü şeyler yaptığı yönünde düşüncelere sebebiyet verirken gülümseyerek ölmesi ölen kişinin hayattayken iyi şeyler yaptığına ve iyi şeyler görerek öldüğüne yorulmaktadır.

Ölen kişinin cesedinin yumuşak olması sonucunda ardından başka bir cenazenin kalkacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda ölen kişinin cesedinin yumuşak olmasının o kişinin hayattayken cömert bir kişi olduğunu düşündürdüğü belirtilmektedir. Ölünün yüz ifadesi, yumuşak ve sertliği ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Ölünün yüz ifadesi ile ilgili çok yorum yapılır. Yüzü sert bakarak öldü. Allah affetsin. Yaptıklarına bakılırsa kolay mı diye yorumlar yapılırdı. Kötü şeyler yaptığı için yüzü sert bakarak öldü denirdi. Ölen kişinin cesedi eğer yumuşaksa hayattayken cömertti denirdi biz Arnavutlarda.” (KK.41)

“Şimdi benim annem hafif tebessümlüydü. Ona diyorlar iyi gitti çok şükür rahatladı diyorlar. Yüzü bozulduysa kötülüğünden yüzüne vurmuş derler. Kötü gitti derler.” (KK.16)

“Mevtanın yüzüne bakıp da anlayabiliyormuşsun. Benim de rahmetli eşim gülerek gitti. Güzel şeyler görüyormuş ölüm anında diye anlatılıyor. Çok öyle ağrılar çekti ki son anda gülümsedi. İyi bir insan diyorlardı. Asık suratlı gittiyse o anda kötü bir şey gördü denildiği gibi kötü biri de olabilir denilirdi ölen kişi için.” (KK.43)

“Ceset yumuşak olursa arkadan yakın cenaze kalkar diye inanış var yani. Tabutun arkasından da böyle bakarlar tabut düz gider mi böyle yalpalıyor mu diye. Yalpalarsa arkadan gene cenaze çıkar denirdi.” (KK.43)

5.3.3.Ölünün Define Hazırlanması

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ölen kişinin defnedilmesi ile ilgili hazırlıklar akrabalar ve yakınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Genellikle akşam vefat eden kişinin öğlen, öğlen vefat eden kişinin ikindi, sabah vefat eden kişinin öğlen vaktinde gömülmekte olduğu belirtilmekte ve cenazenin çok fazla bekletilmemesine dikkat edildiği belirtilmektedir. Nadir de olsa memleketten gelecek yakınlar için cenazenin bir gece bekletilmesinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Ölüyü acele toprağa verme durumu da söz konusu olabilir. Bu durumun sebeplerinin arasında dini emirlere uymakla beraber, ölünün kokmaması, şişmemesi, sıvı salgılanmaması gerçekleri de yatmaktadır (Taş, 2002: 179).

“Sabah öldüyse öğlene kesinlikle yetiştirmeye çalışırlar cenazeyi. Öğlen öldüyse ikindiye yetiştirmeye çalışırlar. Akşam öldüyse bir sonraki gün öğlene yetiştirirler. Çok fazla bekletmezler. Eğer yakınlarımızdan yurtdışında

ya da şehir dışında olanlar varsa kesinlikle evde bekletilir bir gece onların gelmesi için ve helallik alıp verebilmek için.” (KK.50)

5.3.4.Ölünün Yıkanması

Ölüm olayı meydana geldikten sonra, cenazenin gömülmeye hazırlanması için ilk işlem ölünün yıkanmasıdır. Yakınları tarafından ölünün elbiseleri çıkarılıp temizliği yapılır. Yıkayanın yanında yardım için ölü yakınlarından en az bir kişi bulunmaktadır. Cenaze teneşir tahtasına yönü kibleye gelecek şekilde yerleştirilir. Temizliği yapıldıktan sonra abdest aldırılır. Ölünün vücudunda kuru yer kalmamalıdır. Sağdan başlanır, sonra solu yıkanır. Yıkamaya sağ arka, sol arka sıralamasına uygun olarak devam edilir. Abdest tutsun diye ölünün karnına bastırılarak doğrultulur. Ölü üç kez yıkanır, başı sabunlanır. Bir kaba su alınıp suya Ayet-el Kürsi, İhlas ve Fatiha okunur. Bu suyla ölüye üç defa boy abdesti aldırılır, sonra ölü kurulur. Ölü yıkanırken yüzüğü, takma dişi, vücudundan çıkarılacak herhangi bir cihaz varsa hepsi çıkarılır. Bu uygulama “dünyaya nasıl gelmişse, dünyadan öyle gitmesi” inancıyla yapılır. İslamiyet’e göre ölen kişinin yıkanması, Allah’ın katına temiz gitmesi gerekir. Dinimize göre sadece şehitler yıkanmamaktadır (Eroğlu, 2008: 245).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar ’da ölünün din görevlisi tarafından yıkandığı gibi aile üyeleri tarafından yıkanmakta olduğu da belirtilmektedir. Ölen kişi erkeksen erkek bir kişi tarafından kadınsa kadın bir kişi tarafından yıkama işlemi gerçekleştirilmekte ve kaynak kişiler tarafından şu ifadelere yer verilmektedir:

“Ölen kişi erkeksen mesela damadı girerdi ölüyü yıkamak için. Kadınsa kızı, gelini girerdi.” (KK.12)

Öldüğü gece yakın kişiler yıkıyor ölen kişiyi. Çocukları yıkayabilir. Sonraki gün güzelce giydirilir. Açık bırakılıyor gelen herkes bakıyor ölüye. Son elveda gibi bakmalarındaki amaç. (KK.6)

“Genelde aileden birileri girerdi. Din görevlisinin yanında mutlaka aileden biri olurdu dayanıklı olan insanlardan ölüyü yıkamak için.” (KK.24)

“Çok eskilerde evimizin bahçelerinde yıkardık. Ölüyü yıkayana para verilirdi. Bayansa bayan yıkardı. Ölü erkekse erkek yıkardı o da en yakınlarından biri olurdu.” (KK.50)

“Bizde ölüyü aslında mahallenin imamı yıkar da en büyük çocuğunun yıkaması lazım. Ölüyü yıkarken sorarlardı sıcak suyla mı banyo yapmayı sever soğuk suyla mı yoksa ılık suyla mı diye. Eğer ılık suyu seviyorsa ılık su ile yıkar hoca ya da yıkayan kişi ölüyü.” (KK.48)

“Benim rahmetli anneannemin kayınvalidesi vardı. Bahçede kendi gelini yıkadı. Annemler, torunları girdi yanına. Biz çocuktuk hatırlardım. Bahçede kova kova su taşırdık. Kefenlerdiler. Annem öldüğünde de şahsen ben gitmişim annemin yanına. O zaman işte sordu hocalar yıkamak ister misiniz? Su atmak ister misiniz? Bir girdim annem güler yüzlüydü. Böyle biraz tebessümü vardı. Neden atayım su diye sordum. Günahlarından anneni arındırıyormuşsun kendin de rahatlıyormuşsun diye dediler. (KK.16)

“Ölüyü hoca yıkar da yakınları da girer yanına. Bir tas su dökünce rüyasında görürmüş yıkayan kişi ölüyü. Kim dökerse suyu yakınlarından rüyasında görürmüş diye inanılırdı. Ölünün yıkadığı suyla arkadan üzerinden çıkan çamaşırları yıkanır mı ki ölünün üzerinden ağırlık gitsin denirdi. Ölünün yattığı yastığın içi boşaltılır ağırlık yapmasın cenazeye diye. Ölüyü yıkayana da para verilirdi.” (KK.43)

“Erkekleri oğulları, kadınları da kızları yıkardı. Gasilhaneden de müsaade alınıp illa ölü yıkamaya girilir. Biz annemde de öyle yaptık. Dört kızı yıkadı.” (KK.17)

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında ölünün yıkama işlemi tamamlanıp kefenleme işlemine geçilmeden önce cesedin üzerine gül suyu dökme, çörek otu atma gibi uygulamaların olduğu belirtilmektedir.

“En son gül suyu döküp gasilhanedeki kadınlar ölüyü yıkama işlemini tamamlardılar.” (KK.17)

“Bizde çörek otu atılırdı cesede. Ölünün eti daha geç çürüsün diye yapılırdı.” (KK.17)

“Cenazenin üzerine çörek otu serpiyorlardı. Cesedin geç çürümmesine sebep olurmuş derlerdi.” (KK.43)

5.3.5.Ölünün Kefenlenmesi

Bursa’da yaşayan Arnavutlarda ölünün kefenleme işlemi imam tarafından dini kurallara göre yapılmaktadır. Ölmeden önce kefen parası biriktirme adeti bulunmaktadır. Bir miktar para yahut altın alınacak olan kefen için kişi hayattayken bir kenara ayrılmakta ve yakınlarına kefen parası bilgisi verilmekte ve konu ile ilgili şu ifadelerle yer verilmektedir:

“Derlerdi ölüm param kefen param kimse ellemesin. Ya altın yapardılar ya evde kiminle yaşıyorsa bu benim kefen param derlerdi kenara koyulurdu o para. Öldükten sonra o parayla kefeni alınırdı. İkram edecekler alınırdı mevlidinde.” (KK.16)

“Kişi hayattayken kefen parası için bir tane beşi bir yerde yapılırdı.” (KK.41)

5.3.6.Cenaze Töreni (Ceremoni e varrimit) -Defin İşlemi

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında cenaze töreni ve defin işlemleri dini kurallara göre yapılmaktadır. Yerli halk ile ayırt edici herhangi bir farklılık görülmemektedir. Cenaze törenlerinin kalabalık olduğu, Arnavut olan ve cenaze töreni olduğunu duyan herkesin birlik ve beraberlik açısından törene katılım gösterdiği görüşülen kişiler tarafından belirtilmektedir. Yardımlaşma amacıyla cenaze törenine yahut cenaze evine katılım gösteren kişilerin ölen kişinin ailesine para yardımında bulunarak maddi ihtiyaçlar için destek oldukları görülmektedir.

“Cenaze töreni Aynı buradaki gibi Bursa’daki gibi, dinimizdeki gibidir. Kadınlar katılmaz. Ölü musalla taşında durur. İslami kurallar aynıdır.” (KK.48)

“Bizdeki cenazede Bursa’nın neresinde Arnavut varsa duyup gelir. Yolda görmüş olan da gelir. Çok kalabalık olur cenazelerimiz.” (KK.18)

“Cenazede çok kişi geliyor. Bir de para bırakılıyor. Biri öldüğü zaman evine gittiğin zaman para bırakıyorsun. Bu da on eurodan başlıyor memlekette.

Bursa’da bir sınır yok. Cenaze için bir hafta misafir bekliyorsun. İkinci ve üçüncü gün gömülse bile kapılar sonuna kadar açık kalıyor. Misafirler geliyor. Birde bunun kırkıncı günü var. Kırkıncı gününde yine toplanıyor herkes. Eğer genç kızsaa ya da yeni evlendiyse gelinlikle giydirip makyaj yapıp öyle gömüyorlardı memlekette ama burada öyle bir durum söz konusu değil. Erkekleri istisnasız takım elbiseli kravat ile gömüyorlardı. Bizde ölenin arkasından helva yapılıyor. Normal yemek yapılıyor. Çorba yapılıyor. Eskiden bir de kamera ile çekiyorlarmış. Mesela dedemin öldüğü zaman ben doğmamıştım. Dedemin cenaze kayıtları, kasedi var. Şimdi de var ama aslında. Dedemin ölüm kasetini izledik biz. Bursa’da böyle bir durum söz konusu değil ama para vermeler yardım etmek amaçlı ve birlik beraberlik için devam ediyor.” (KK.6)

Cenaze mezarlığa taşınırken tabutun üzerine ölen kişinin cinsiyetini belli etmek adına yemeni veya havlu konulmaktadır. Ölen kişi erkekse tabutun üzerine havlu kadınsa yemeni konulduğu görülmektedir. Ölen kişinin genç bir kız olması durumunda tabutun üzerine gelinlik de konulmakta olduğu belirtilmektedir. Ölen kişinin mezarının üzerine sevdiği kişiye ait eşyaların konulması ve sevdiği çiçeklerin ekilmesi gibi uygulamaların olduğu da görüşülen kişiler tarafından belirtilmektedir.

“Kadınsa tülbent erkekse havlu konurdu tabutun üzerine. Eğer genç kızsaa gelinlik örterler duvağını koyarlar.” (KK.12)

“Tabutun üzerine erkekse havlu kadınsa yemeni konulurdu. Bir de mezarının üzerine ölen kişi kimi çok seviyorsa o kişinin yemenisi bağlanırdı. Çıkarılmaz hiç oradan çürüyene kadar durur orada.” (KK.16)

“Sevdiği bir çiçek varsa dikilir. Ailesi sevdiği çiçekleri diker mezarına.” (KK.50)

Cenaze mezarlığa gidene kadar yakınları tarafından taşınmaktadır. Cenaze mezara konulduktan sonra da mezarın üzeri yine ölen kişinin yakınları tarafından mezarın üzeri örtülmektedir.

“Omuzlarda taşınır tabut. En az altı kişi taşır. En yakınları taşır.” (KK.50)

“Tabutun ailesi, arkadaşları ve komşuları yani yakınları tarafından taşınmaktadır. Mezara da cenazeyi oğulları varsa oğulları koyar. Damadı girebilir. Erkek kardeşi girebilir. Genç ölürse babası da girebilir. Sonrasında üzerini örterler.” (KK.48)

“Yani şimdi benim eşimde oğlum indirdi. Erkek kardeşi, yakınları indirir. Ölen kişi kadında olsa en yakınları koyar mezara bizde.” (KK.43)

5.4.Ölüm Sonrası Evdeki Uygulamalar

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında cenaze töreni gerçekleştikten sonra cenaze evinde misafirler ağırlanmakta ve ölüm sonrası evdeki uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Ölen kişinin bulunduğu ev bu süreçte misafirleri ağırlamak için yeterli büyüklükte değilse “konak” adı verilen ayrı bir ev açılarak misafirler bu evde ağırlanmaktadır. Ölen kişinin giysileri yıkanıp temizlenerek yakınları için özel olan eşyalar ayrıldıktan sonra diğerleri ihtiyaç sahibi olan kimselere verilmektedir. Cenaze evinde yemek pişmemekte ve cenaze evine gelen misafirler tarafından yemekler getirilmektedir. Ölen kişinin ruhu için helva hazırlanarak, dağıtılmaktadır. Cenaze evinde yedi gün yedi gece mevlit okunması söz konusu olduğu gibi günümüzde mevlidin üç gün üç gece şeklinde okutulduğu da görülmektedir. Ölümün üzerinden kırk gün geçtikten sonra da kırk mevlidi için toplanılmaktadır. Mevlidin ölen kişinin ruhu için okutulduğu belirtilmektedir.

“Mezarlıktan döndü mü yemek veriliyor. Yemek cenaze evinde pişmiyor zaten eş dost, konu komşu getiriyor. Misafirleri, bulunan ev almazsa ev açılabilir “konak” deriz biz. Mevlit okutuluyor işte ölüye Kuran gitsin diye. Ruhu için okunuyor. Genelde etraf bir şeyler getirdiği için getirilenler ikram edilir yedi gün boyunca gelenlere mevlitte.” (KK.12)

“Ölen kişinin evi müsaitse yedi gün boyunca taziye ziyaretleri yapılır. Bayanlara yedi gün boyunca mevlitler, kelime-i tevhitler okutulur. Yedinci gün yedisi yapıp ondan sonra bitirilir. Son zamanlarda şehir hayatından dolayı üç gün yapılmaya başlandı. Yedi gün taziye devam ederdi bizim de yedi gün evimiz açık olurdu. Şimdi çoğu insan çalıştığı için yedi gün yapan çok az insan kaldı. Yedisinde misafirlere yemek, ikram verilir. Kadınlara

hediye dağıtılır ölünün ruhu için. Çoraptır, atlettir. Erkeklere tesbih gibi şeyler dağıtılır.” (KK.24)

“Bayanlar cenazenin bitimiyle birlikte hemen okumaya başlarlar. Definden sonra eve gelen yiyecek içecek eşya oradaki herkese ikram edilir. Komşular maddi manevi yardım ederler. Ölünün ruhu için helva yapılır. Bir de cuma günleri ve bayramlarda mutlaka kabristan ziyaretlerimiz olur. Kandillerde de olur. Ölünün giysileri de temizlenerek ihtiyacı olan kişilere verilir.” (KK.50)

“Cenaze evinde bizde yemek pişmez. Kuran okunur arkasından. Konu komşu yemek getirir. Helva kavrulur. Petla yapılır. Paketin içine konularak gelen misafirlere paket paket verilir. Yedi gün boyunca yine dualar okunuyor. Yedinci gece mevlit okutulurdu. Şimdi üç güne indi. Önceden elli ikisini de yaparlardı. Elli ikide ölünün burnu düşüyormuş o yüzden o günde dualar okunur.” (KK.43)

“Konak açılırdı. Ayrı bir cenaze evi olurdu. Ağlamalar ve ağıtlar falan olmaz bizde. Hep Kuran okutulur. Ölü evine yemekler götürülür. Ölü evinde yedi gün yemek pişmez. Tatlı da gelir mesela bizde ölü evine. Ölü evine çok yiyecek gelirse onun çok yedirip içiren cömert biri olduğu düşünülür.” (KK.17)

5.5.Yas (Keqardhje) Tutma

Yakınını kaybeden bir insanın bu durum karşısında duyduğu tepkiler şaşkınlık, isyan ve acıdır. Toplumsal, ekonomik, biyolojik ve duygusal yönden bağlı bulunduğumuz bir insanın kaybından duyduğumuz acı insalcıl bir tepkidir. Yas, toplum tarafından bizim için “önemli” olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acıyı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmektir (Hahn, 1968: 126, 131).

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında yas süresinin kişiden kişiye göre değişmekte olduğu belirtilmekle birlikte önceleri kırk gün olan yas süresinin şimdilerde yedi gün olduğu görülmektedir. Ölen kişi komşu dahi olsa yas süresi boyunca evlerde televizyon açılmadığı, müzik dinlenmediği görülmektedir. Yas süresi boyunca abartılı kıyafetler

giymemeye dikkat edilmektedir. Yas sürecinde düğünlerde dans etmemeye dikkat edilmektedir. Yas süreci ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

“Yas süresi yedi gün boyunca devam eder. Bir hafta boyunca kesinlikle evde televizyon açılmaz. Müzik dinlenmez. Gülmek yoktur. Çok konuşmak yoktur. Bunlar da zaten yaslı olduğunu belirtir ailenin. Bir hafta içinde düğün varsa genellikle erteliyoruz ama bir haftadan sonraysa devam ediyoruz o da haksı bu da hak deyip.” (KK.50)

“Bizim küçüklüğümüzde biri mahallede ölsün istemezdik. Diyelim komşu vefat etti diyelim nerede olduğu fark etmez ister bu sokakta ister köşede. Kırk gün televizyonlar kapatılırdı bizde. Kırk gün ölünün evinde yemek pişmezdi komşular her akşam biri yemek götürürdü. Kırk günden sonra televizyonumuzu açabilirdik. Kırk gün gülmezdik de. Komşuda cenaze var sen nasıl gülersin? Dediğim gibi yas kırk gündü şimdi işte üç gün ya da yedi gün.” (KK.18)

“Biz Arnavutlarda ağıt falan yoktur. Allah cennetinde kavuştursun deriz. Allah rahmet eylesin de denir Bursa’daki gibi. Biz yas sürecinde yakın biri öldüğünde kırk gün televizyon açmayız. Mesela ben halam öldüğünde çok iyi biliyorum halamın evini bırak bizim evde bile televizyon açtırılmazdı. Halan öldü senin nasıl televizyon açardın diyordu babam Artık şimdi yedi gün televizyon açılmıyor.” (KK.24)

“Televizyon yedi gün açılmazdı ama kırk gün mesela süreç devam ederdi. Çok yakında bir düğün varsa ertelenirdi. Düğüne gidersek de oynamazdık. Süslenmezdik.” (KK.12)

“Renkli şeyler giyilmez göze çarpan şeyler giyilmez. Benim çocukluğumdan beri biz öyle biliyoruz. Eşim öleli üç sene oldu oynamaya şeye meyilim yok benim.” (KK.43)

SONUÇ

Bursa, tarih boyunca birçok göç almış ve içerisinde birçok farklı kültürü barındırmış bir şehirdir. Coğrafyası, iş olanaklarının fazla olması, yaşanabilir bir şehir olması gibi faktörler Bursa'nın göç almasının ve göçmen şehri olarak nitelendirilmesinin sebeplerindendir.

Bursa'da göçmen topluluklarının önemli bir parçasını Arnavutlar oluşturmaktadır. Şehrin hemen hemen her mahallelerine dağılım gösteren Arnavutlar, yoğun olarak Hamzabey, Papazçeşme, Gülbahçe, Zafer, Çirişhane, Muradiye, Namık Kemal, Elmasbahçeler Mahallelerinde yaşamaktadırlar. Hatta Zafer mahallesi halk arasında "Arnavut mahallesi" olarak tanımlanmaktadır.

Arnavutların gelenek, görenek, âdet ve inanışlarını göç ederek geldikleri Bursa şehrinde değişen ve dönüşen uygulamalarla sürdürmekte oldukları görülmüştür. Yerli halk ile etkileşim sonucunda da "Bursa'da yaşayan Arnavutlar" adı verilen bir kültürel kimlik ortaya çıkmıştır.

Çalışmada Bursa'da yaşayan Arnavutlarla ilgili geçiş dönemlerine dair işlenen ilk bölüm "Doğum" konusu olup, doğum geçiş dönemindeki aşamalar "Doğum Öncesi", "Doğum Sırası" ve "Doğum Sonrası" başlıkları altında işlenmiştir. Doğum konusunda bulunan gelenek, görenek, âdet ve inanışlar genellikle Bursa halkı ile benzerlik göstermekle birlikte bazı noktaları ile Arnavutlara has özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Bursa'da yaşayan Arnavutlarda doğum, büyük bir önem taşımaktadır. Çocuk, soyun devamı olarak görülmektedir. Çocuk sahibi olamayanlar için çeşitli uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Bu uygulama ve inanışların kadının etrafında şekillendiği görülmektedir. Çocuk sahibi olamayan erkek için herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Doğacak olan çocuğun cinsiyetinin erkek olması istenilmekle birlikte günümüzde de bu isteğin devam etmekte olduğu görülmektedir. Doğacak olan çocuğun cinsiyeti günümüzde tıbbi yöntemlerle öğrenilirken, önceleri çocuğun cinsiyetini tayin etmek için yapılan uygulama ve inanışların halen devam etmekte olduğu görülmektedir. Doğacak olan çocuğun fiziksel görünüşünde ve huyunda etkili olacağına inanılan birtakım inanışlar bulunmaktadır. Bunlar genellikle annenin yaptıkları, baktıkları ve yedikleri üzerinde şekillenmektedir. Bursa'da yaşayan Arnavutlarda doğum, önceleri kayıncı ve eltiler tarafından gerçekleştirilmekteyken günümüzde hastanelerde gerçekleştirilmektedir. Doğumu

yaptıran kişiye bohça içerisinde teşekkür etmek amacıyla hediyelikler sunulmaktadır. Doğum odasına doğum yapacak kişinin annesinin alınmaması gibi bir inanın söz konusu olduğu görülmekte ve bu durum doğum yapacak kişinin ağrılarının artacağı inanışına bağlanmaktadır. Günümüzde bu inanış devam etmekle birlikte azaldığı da görülmektedir. Doğum yapan kadının lohusalık süreci, Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi kırk gün olarak kabul edilmektedir. Bu süre boyunca anne ve bebeğin kötü etkilere karşı açık olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple bazı uygulama ve inanışlar bulunmaktadır. Bu süreçte kırk basması, kırk karışması ile ilgili uygulama ve inanışlar yaygındır. Lohusalık sürecinin bitiminde kırk uçurma adı verilen ziyaretler gerçekleştirilmekte, babina adı verilen kırk mevlidi yapılmaktadır.

Çocuğun ilk kez dişinin çıkması, ilk kez saçının ve tırnağının kesilmesi durumlarında birtakım uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Geç yürüyen çocuklar için ve çocukları nazardan korumak için de bazı uygulama ve inanışların olduğu görülmektedir.

Geçiş dönemlerine dair işlenen ikinci bölüm sünnettir. Bursa'da yaşayan Arnavutlar arasında sünnet işlemi sağlık ve dini amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Sünnet olacak olan çocuğun ergenlik çağına gelmeden sünnet ettirilmesine dikkat edilmektedir. Sünnet yaşı gelip de sünnet olmayan çocuğun ailesine karşı çevre, olumsuz bir gözle bakmaktadır. Sünnet töreni için gelen misafirlere "konak" adını verdikleri evleri açarak misafirlerin rahat ettirilmesi sağlanmaktadır. Sünnet işlemi, önceleri sünnetçi tarafından gerçekleştirilmekteyken günümüzde hastanelerde gerçekleştirilmektedir. Buna karşın sünnetle ilgili uygulamalar devam etmektedir. Sünnet işlemini gerçekleştiren kişiye teşekkür etmek amacıyla bohça içerisinde hediyeler hazırlanmaktadır. Sünnette kesilen parça ile ilgili inanışlar bulunmaktadır. Bu inanışlar, genellikle kesilen parçanın saklanması ve gömülmesi etrafında şekillenmektedir. Bir gösteriş unsuru olarak görülen sünnet yatağı, oldukça süslü bir şekilde hazırlanmaktadır. Sünnet geçiş döneminin son aşaması olarak sünnet düğünü töreni gerçekleştirilmektedir. Sünnet düğün törenlerinde katılımcıların elbise değiştirdikleri görülmektedir. Tıpkı bir evlenme merasimi gibi sünnet düğünleri gerçekleştirilmektedir.

Geçiş dönemlerine dair işlenen üçüncü bölüm askerliktir. Bursa'da yaşayan Arnavutlar için askerlik, vatan sevgisinin temel taşlarından biridir ve askerlik yaşı gelmiş olan her genç, eğlenceler düzenlenerek askere uğurlanmaktadır. Asker eğlenceleri tıpkı bir düğün töreni gibi şölen havasında ve oldukça kalabalık bir biçimde gerçekleştirilmektedir.

Askerlik yaşı geldiği halde askere gitmeyen kişilere olumsuz bir gözle bakılmaktadır. Askere gidecek olan genç ve ailesi, akrabaları tarafından asker yemeğine çağrılmaktadır. Kalabalık bir şekilde gerçekleştirilmesine dikkat edilen toplanmaların askere gidecek olan gence moral olması adına düzenlendiği görülmektedir.

Geçiş dönemlerine dair işlenen dördüncü bölüm evlenmedir. Bursa’da yaşayan Arnavutların evlilik sürecinin çok aşamalı olması ve içerisinde birçok gelenek, görenek, âdet, uygulama ve inanış bulundurması dikkat çekmektedir.

En sık rastlanan evlenme biçimi görücü usulü şeklinde gerçekleştirilmekte olan evlenme biçimidir. “Stroynik” adı verilen aracı kişiler bu evlenme biçiminde önemli bir rol oynamaktadırlar. Akraba evliliklerine karşı çıkılmakla beraber komşu bile akraba olarak değerlendirilmekte ve evlenilecek olan kişi ile yedi kuşak bağına bakılmaktadır. Evlilik yaşı geldiği halde evlenmeyen kişiler için bazı uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamanın kadınlar etrafında şekillendiği, evlilik yaşı geldiği halde evlenmeyen erkek için böyle uygulamaların yapılmadığı görülmektedir.

Bursa’da yaşayan Arnavutlar arasında düğün törenine kadar kız isteme, söz kesme, petla günü, nişan, ruba düzme, çeyiz, kolaç gecesi, şalvar gecesi, kına, tavuk gecesi, gelin hamamı gibi aşamalar bulunmaktadır. Tüm bu aşamalarda temenna alma geleneği, giyilen şalvarlar, kıyafet değiştirme dikkat çekmektedir. Düğünün ertesi günü, ilk cuma, babciş yemeği gibi etkinlikler bulunmaktadır. Ayrıca her özel günde ve hemen hemen her düğün aşamasında gelin için hediyeliklerin hazırlandığı süslü bohçaların kalabalık bir grupla götürüldüğü görülmektedir.

Temenna alma, gelinin kayınvalidesine saygı amacıyla yaptığı bir ritüeldir. Bu ritüeli gelin her kıyafet değiştirdiğinde yapmaktadır. Gelin temenna aldıktan sonra kayınvalidesi geline takılar takmaktadır.

Gelin ve davetliler düğünde birçok kez kıyafet değiştirmektedir. Bunun nedeni gösteriş yapmak ve gelinin güzelliğinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Bazı düğünlerde gelinin ondan fazla kez kıyafetini değiştirdiği ve her kıyafetine uygun el mendilinin bulunduğu görülmektedir. Elinde mendili olmayan gelin çevre tarafından yadırganmaktadır.

Bursa’da yaşayan Arnavutların evlilik süresince uyguladığı gelenek, görenek âdet ve inanışların, Bursa’nın yerli halkının uyguladığı törenlerle benzerlik taşıdığı ve bir kültür alışverişinin olduğu görülmektedir. Arnavut şalvarlarının Bursa kınalarında tercih edilmesi, Bursa kınalarında temenna yapılması, Bursa’da yaşayan Arnavutların tavuk

eğlencelerinin Bursa'nın tavuk alma geleneği ile benzerlik göstermesi, Arnavut kınalarındaki gibi tören esnasında birçok kez kıyafet değiştirilmesi uygulamasının yerli halkın kına törenlerinde de olması ve kıyafetlere özgü el mendillerinin hazırlanması bu kültür alışverişine örnektir.

Son geçiş dönemi ölümdür. Bursa'da yaşayan Arnavutlar arasında ölümü düşündüren ön belirtilerin genellikle hayvanlar etrafında olduğu görülmektedir. Ölüm getireceği düşüncesi ile birtakım kaçınmalar bulunmaktadır. Ölen kişinin yüz ifadesi, ölüm şekli ve cesedin yumuşak ve sertliğiyle ilgili birtakım inanmalar mevcuttur. Ölen kişinin yüz ifadesinin mutsuz bir şekilde olması hayattayken kötü şeyler yaptığına yorulmaktadır. Ölünün defnedilmesi, yıkanması, kefenlenmesi ve cenaze töreni İslam dininin kurallarına göre gerçekleştirilmektedir. Ölüm sonrasında ölen kişinin evinde ölünün ruhu için mevlit okutulmakta ve yemek pişirilmemektedir. Bursa'da yaşayan Arnavutlarda ölen kişinin ardından ağıt söyleme geleneğini bulunmamaktadır. Yas süreci değişmekle birlikte genel olarak yedi gündür ve bu süreçte evlerde televizyon açılmaz, fazla renkli kıyafetler giyilmez.

Bütün bu geçiş dönemlerinde Bursa'da yaşayan Arnavutlar tarafından sürdürülmekte olan gelenek, görenek, âdet ve inanışlar ele alındığında Bursa'nın önemli bir göçmen kesimini oluşturan Arnavutların kültürlerine ait birçok unsura ulaşılmaktadır. Yapılan çalışma ile kayıt altına alınan bu unsurların unutulmaması, gelecek kuşaklara ve halk bilimine fayda sağlaması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1992). Türk kültüründe “Ad koyma folkloru”nun morfolojik ve fonksiyonel yönlerden incelenmesi. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, IV (1).
- Aça, M. ve Yolcu, M. A. (2019). Halk bilgisinin inanış temelli temsilleri. M. Aça (Ed.), *Halk bilimi el kitabı* içinde (s. 345-440). Nobel Yayın Dağıtım.
- Açık, F. (2004). Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimleri. *Milli Folklor Dergisi*, 8(61),143.
- Akkılıç, Y. (2001). *Prusya’dan Bursa’ya bir kentin tarihsel serüveni*. Bursa: Burdef Yayınları.
- Akman, H. (2006). *Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk’un Balkan Ülkeleri ve Etnik Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri*. (Yüksek lisans tezi) Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aladağ, M. (2023). *Bursa’da yaşayan Arnavut göçmenlerde kültürel aktarım pratikleri: Zafer Mahallesi örneği* (Yüksek lisans tezi). Bursa Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alpan, P.N., (1975) *Tarihin Işığında Bugünkü Arnavutluk*. Ankara: Kardeş Yayınları.
- Atabay, M. (2017). *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*. Edirne: Paradigma Akademi.
- Ateş, F. (2019). Mitolojiden Günümüze Yumurta ve “Kırk Uçurma” Geleneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 21.
- Baklacioğlu, N. (2010). *Dış politika ve göç: Yugoslavya’dan Türkiye’ye göçlerde Arnavutlar (1920-1990)*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Bedir, M. (2010). Sünnet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (38. cilt, s. 150). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Birecikli, İ.B. (2010) *Arnavutlar ve Arnavutluk Sorunu 1908-1914*. (Doktora tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bitiş, K. (2020) *Türkiye’de Unutulmuş Arnavutlar*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1994). *100 soruda Türk folkloru*. (3. baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çavuşoğlu, H. (2006). Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 kitlesel göçü ve Bursa'daki göçmen kesimi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. (10). ss.107-147.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, hibrit kimlik ve aidiyet: Yeni toplumlar, yeni kimlikler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5(8), 2615.
- Demir, A. (2022). Diyarbakır Halk Kültüründe Ölümle İlgili İnanış, Adet ve Pratikler. *Dicle İlahiyat Dergisi*. XXV (2022/1).

- Demirel, M. (2008). XIX. yüzyılda Bursa'da göçmen iskânı. *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Demirtaş, M. (2015). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Nedeniyle Osmanlı Memleketine Gelen Balkan Göçmenleri. *Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı* (IV). 4055-4060.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dillioğlu, T. ve Şen, E. (2014). *Arnavutça-Türkçe Cep Universal Sözlük-Fjalor Universale Shqip* (1.Baskı). Engin Yayınevi.
- Ekici, M. (2020). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 25-30.
- Ekinci, E.B. (2022). Mazide Kalan Bir Hürmet: Temenna. *Prof.Dr. Ekrem Buğra Ekici*. <https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=1286&mazide-kalan-bir-h%C3%BCrmet-merasimi:-temenn%C3%A2> (Erişim Tarihi: 16.12.2024).
- Ekinci, K. (2007). *Bursa'da yaşayan Mamuşa Türklerinin halk kültürü* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercan, A. M. (2002). *Gelibolu Yarımadası'nın geçiş dönemi adetleri üzerine bir inceleme (doğum-düğün-ölüm)*. (Doktora tezi) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, E. (2008). *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hahn, A. (1968). *Einstellungen zum Tod und ihre soziale Bedingtheit*. Stuttgart.
- İlgın, C., & Hacıhasanoğlu, O. (2010). Göç-aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model. *İTÜDERGİSİ/a*. 5(2).
- İnstat.gov.al. (2023, Ocak 1). Başlık [İstatistik raporu]. Arnavutluk İstatistik Kurumu. <https://www.instat.gov.al> (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2024).
- Kadir, T. (2005). *Türk kültüründe ad verme (kişisel adlar üzerine bir tasnif denemesi)*. Akçağ Yayınları. ss. 28-29.
- Kadriu, Z. (2015). 1950-1990 Yılları Arasında Arnavutların Türkiye'ye Göçü. *Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı IV*. ss.4146-4153.
- Kaplanoğlu, R. (2014). Yugoslavya-Makedonya kitlesel göç (1952-1967). *İçinde Bursa'nın Göç Tarihi*. ss. 259-268. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Kaplanoğlu, R., Kaplanoğlu, O. (2014). Yugoslavya-Makedonya Kitlesel Göç (1952-1967). *İçinde Bursa'nın Göç Tarihi*. ss.259-268. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Kaplanoğlu, R. (2015). Türklerin unutmak istediği büyük acılar: Rumeli'den Bursa'ya göçler. *Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı IV*. ss.3978-4043.

- Karaman, G. (2023). Âşık'ın Ölüm Tasavvuru: Âşık Çelebi Divanında Ölümle İlgili Adet ve Gelenekler. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi* (10), s.102.
- Kibar, O (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme (Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kosova, N. (2020). *Geçmişten günümüze Arnavutlar tarihi*. İstanbul: Festival Yayıncılık.
- Koca, K. S. (2018). Makedonya'da yaşayan Türk-Makedon-Arnavut-Boşnak toplumlarının geçiş dönemlerinde görülen ortak kültür unsurları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 7(2). ss.1085-1103.
- Köktan, Y. (2008). *Gilan Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.215.
- Köktan, Y. (2020). Kosova-Gilan Türk halk kültüründe doğum. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 8(21), ss. 114-131.
- Küpeli, Y. (2000). *Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD*. Ankara.
- Morkoç, K. (2018). *İzmir'de yaşayan Balkan Türkleri ve Müslümanlarının (Arnavutluk, Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Yunanistan) geçiş dönemleri üzerine bir inceleme* (Yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mahmud Ed-dib. Çeyiz. TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ceyiz#1> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2024).
- Örnek, V. S. (2022). *Türk halkbilimi*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık. ss. 183-325.
- Özkan, A. (2015). Arnavutluk'ta Komünizm ve Enver Hoca. *Yeni Türkiye Dergisi, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı IV*. ss.4941-4963.
- Sipahi, İ. H. (2015). *Batı Makedonya'da maddi olmayan kültür mirası* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Subaşı, E. (2018). Sivas Düğünlerinde "Gelin Hamamı"na "Gelin Bohçası" Hazırlama Geleneği. *Arış Dergisi*. (13). ss. 37-45.
- Taş, H. (2002). *Bursa Folkloru*. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Taş, H. (2008). Bursa'da göçmen kültürü. Zeynep Dörtok Abacı (Ed.). *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler*. s. 239-255. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Taş, H., (2015). Bursa'da Hamam Kültürü ve İşlevleri. *Turkish Studies*. 10(8). ss.1931-1948.
- Taş, H. (2008). Hüdavendigar Vilayetinde doksan üç muhacirleri. Zeynep Dörtok Abacı (Ed.). *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler*. ss. 97-114. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Tezcan, Mahmut (1998). "Türk Evlenme ve Düğün Gelenekleri Modeli". *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. ss.219-230.
- Tulan, A. (2020). İzmir Menemen Bölgesi Doğum Âdetleri. *Asya Studies*. 4(14). s.56.

- Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK). (2023). Bursa il nüfusu. <https://data.tuik.gov.tr/>
- Tümtaş S. ve Ergun C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(4). ss.1353.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Kültür. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2024)
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Aşermek. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2024)
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Kırk basması. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2024)
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Beşik kertmesi. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:15 Kasım 2024)
- URL.1. <https://www.arnavut.com/temenna/> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2024)
- URL.2. <https://www.arnavut.com/tavuk-gecesi/> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2024)
- URL.3. <https://www.arnavut.com/plis-qeleshe/> (Erişim Tarihi:15 Ekim 2024)
- Ünalın, Ö. (2022). Türk Halk İnanışlarında İstıra, Tıbıka ve Ümmü Sübyan. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 7.ss. 36-51.
- Yalçın, H. ve Koçak, N. (2013). Gebelikle ilgili geleneksel inanış ve uygulamalar ve Karaman örneği. *Kent Akademisi: Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*. 6(1). s. 21.
- Yeniay, Ş., Doğan, Z. Ve Sancı, A. (2023). Türk Kültüründeki Ölüm Algısının Tabu ve Kaçınma Bağlamında Cenaze Törenlerine Etkileri. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*. s. 245.
- Yeşil, D. Y. (2014). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)*. 1.Baskı. Ankara.

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

Sayı	Ad soyad	Sosyal grup	Doğum yeri	Yaşı	Öğrenim durumu	Mesleği	İkamet yeri
KK.1	A.H.	Arnavut	Bursa	52	İlkokul	Ev hanımı	Zafer
KK.2	A.T.	Arnavut	Bursa	57	İlkokul	Ev hanımı	Elmasbahçeler
KK.3	B.V.	Arnavut	Bursa	53	İlkokul	Ev hanımı	Elmasbahçeler
KK.4	B.Ü.	Arnavut	Bursa	50	İlkokul	Kırtasiyeci	Zafer
KK.5	E.K.	Arnavut	Bursa	28	Lise	Çalışmıyor	Zafer
KK.6	E.A.	Arnavut	Burrel	27	Üniversite	Gıda Mühendisi	23 Nisan
KK.7	F.T.	Arnavut	Bursa	44	İlkokul	Ev hanımı	Elmasbahçeler
KK.8	F.Y.	Arnavut	Bursa	35	İlkokul	Ev Hanımı	Gülbahçe
KK.9	F.K.	Arnavut	Bursa	49	İlkokul	Ev Hanımı	Namık Kemal
KK.10	G.T.	Arnavut	Bursa	44	Lise	Ev Hanımı	Elmasbahçeler
KK.11	G.B.	Arnavut	Bursa	43	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer
KK.12	G.K.	Arnavut	Bursa	57	İlkokul	Ev Hanımı	Güzelyalı
KK.13	H.K.	Arnavut	Bursa	49	İlkokul	Ev Hanımı	Namık Kemal
KK.14	H.T.	Arnavut	Üsküp	76	Okur yazar değil	Ev Hanımı	Demirtaş
KK.15	H.Ç.	Arnavut	Bursa	76	3.sınıfa kadar	Ev Hanımı	Namık Kemal
KK.16	Hu.T.	Arnavut	Bursa	50	İlkokul	Ev Hanımı	Esentepe
KK.17	H.İ.	Arnavut	Bursa	50	Lise	Esnaf	İhsaniye
KK.18	İ. Ü.	Arnavut	Bursa	49	İlkokul	Esnaf	Zafer
KK.19	İm. Ü.	Arnavut	Bursa	44	Ortaokul	Servis personeli	Esentepe
KK.20	K.A.	Arnavut	Bursa	41	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer
KK.21	M.K.	Arnavut	Bursa	26	Üniversite	Çalışmıyor	Güzelyalı
KK.22	M.S.	Arnavut	Kosova	75	İlkokul	Ev Hanımı	Elmasbahçeler
KK.23	M.B.	Arnavut	Bursa	54	İlkokul	Çalışmıyor	Namık Kemal
KK.24	M.H.	Arnavut	Bursa	52	Üniversite	Tekstilci	Zafer
KK.25	M.T.	Arnavut	Bursa	53	Ortaokul	Serbest meslek	Esentepe
KK.26	M.Ç.	Arnavut	Gilan	71	Okur yazar değil	Ev Hanımı	Zafer
KK.27	Mü.T.	Arnavut	Yugoslavya	72	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer

KK.28	Mü.H.	Arnavut	Kumanova	71	İlkokul	Ev Hanımı	Güzelyalı
KK.29	N.Ç.	Arnavut	Bursa	49	İlkokul	Ev Hanımı	Namık Kemal
KK.30	N.G.	Arnavut	Bursa	48	İlkokul	Ev Hanımı	Esentepe
KK.31	N.K.	Arnavut	Bursa	54	İlkokul	Ev Hanımı	İhsaniye
KK.32	N.S.	Arnavut	Bursa	49	Lise	Mağaza Müdürü	Balat
KK.33	N.K.	Arnavut	Bursa	48	Ortaokul	Ev Hanımı	İhsaniye
KK.34	N.T.	Arnavut	Bursa	55	İlkokul	Ev Hanımı	Elmasbahçeler
KK.35	N.B.	Arnavut	Bursa	50	İlkokul	Ev Hanımı	Merinos
KK.36	Ö.Y.	Arnavut	Üsküp	76	İlkokul	Şoför	Davutdede
KK.37	Ö.G.	Arnavut	Bursa	32	Üniversite	Dijital Üretim Müdürü	Emek
KK.38	P.S.	Arnavut	Bursa	41	Lise	Ev Hanımı	Elmasbahçeler
KK.39	R.D.	Arnavut	Bursa	46	İlkokul	Esnaf	Millet
KK.40	S.Y.	Arnavut	Gilan	74	İlkokul	Ev Hanımı	Davutdede
KK.41	S.N.	Arnavut	Bursa	50	İlkokul	Ev Hanımı	Vatan
KK.42	S.K.	Arnavut	Yugoslavya	76	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer
KK.43	Se.K.	Arnavut	Üsküp	63	İlkokul	Ev Hanımı	Güzelyalı
KK.44	S.H.	Arnavut	Bursa	48	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer
KK.45	S.Ş.	Arnavut	Bursa	46	Lise	Ev Hanımı	Zafer
KK.46	S.T.	Arnavut	Bursa	45	Ortaokul	Ev Hanımı	Demirtaş
KK.47	Sü.H.	Arnavut	Yugoslavya	61	İlkokul	Emekli	Zafer
KK.48	Ş.D.	Arnavut	Bursa	65	İlkokul	Emekli	Konaklı
KK.49	T.K.	Arnavut	Üsküp	63	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer
KK.50	V.B.	Arnavut	Bursa	38	Lise	Tekstilci	Davutkadı
KK.51	Y.D.	Arnavut	Bursa	46	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer
KK.52	Y.Ö.	Arnavut	Bursa	44	Üniversite	Halk Oyunları Eğitmeni	İhsaniye
KK.53	Z.K.	Arnavut	Yugoslavya	69	İlkokul	Ev Hanımı	Zafer
KK.54	Zu.S.	Arnavut	Bursa	43	Ortaokul	Ev Hanımı	Özlüce
KK.55	Z.S.G.	Arnavut	Bursa	48	İlkokul	Ev Hanımı	Güzelyalı

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Yeni doğum yapmış lohusa kadına ait bir görüntü

Fotoğraf 2:Salonda gerçekleştirilen babina etkinliğine ait görüntü

Fotoğraf 3: Babina etkinliğinde hediye takdimi

Fotoğraf 4: Babina etkinliğinde lohusa şerbeti ikramı

Fotoğraf 5: Babina etkinliğinde dağıtılan hediyelik havlular

Fotoğraf 6: Lohusa yatağına ait bir görüntü

Fotoğraf 7: Geçmişe ait lohusa yatağına ait bir görüntü

Fotoğraf 8: Cebinlikli bebek yatağına ait bir görüntü

Fotoğraf 9:Geçmişe ait babinada anneanneninin hazırladıklarına ait bir görüntü

Fotoğraf 10:Kırk uçurmada hediye edilen sepete ait görüntü

Fotoğraf 11:Geçmişe ait evde gerçekleştirilen babina etkinliğinden bir görüntü

Fotoğraf 12:Bebekler için Arnavut şalvarına ait bir görüntü

Fotoğraf 13:Geçmişe ait sünnet kıyafetine ait bir görüntü

Fotoğraf 14:Geçmişe ait sünnet çocuğu ve kız kardeşleri

Fotoğraf 15: Geçmişe ait diğer bir sünnet çocuğu ve kardeşleri görüntüsü

Fotoğraf 16:Sünnet yatağına ait görüntü

Fotoğraf 17:Geçmişe ait evde yapılan sünnet eğlencesine ait bir görüntü

Fotoğraf 18:Günümüze ait sünnet düğününden bir görüntü

Fotoğraf 19: Geçmişe ait bir askerin görüntüsü

Fotoğraf 20: Paça gününden gelin, damat ve kayınvalideye ait bir görüntü

Fotoğraf 21: Kayınvalide geline söz bileziği takarken çekilen bir görüntü

Fotoğraf 22: Kayınvalide geline takı hediye ederken çekilen bir görüntü

Fotoğraf 23:Söz mendilinin içinde bulunduğu fanusa ait bir görüntü

Fotoğraf 24: Yılbaşı'nda geline hediye olarak getirilen bohçaya ait bir görüntü

Fotoğraf 25: Gelin istemede kahve ikramında bulunurken çekilen bir görüntü

Fotoğraf 26: Gelin ve damat halay çekerken karşılarında alkış tutulmasına ait bir görüntü

Fotoğraf 27: Bayram hediyesi için geline hazırlanan bohçalara ait bir görüntü

Fotoğraf 28: Gelin için hazırlanan bohçaya ait bir görüntü

Fotoğraf 29:Gelin için hazırlanan bohçadan ayakkabı, çanta ve el mendiline ait bir görüntü

Fotoğraf 30: Damat için hazırlanan bayram bohçasına ait bir görüntü

Fotoğraf 31: Ruba için götürülen bohçalara ait bir görüntü

Fotoğraf 32: Damat için hazırlanan nişan bohçalarına ait bir görüntü

Fotoğraf 33: Geçmişe ait kınada çekilen bir görüntü

Fotoğraf 34: Geçmişe ait bir kınadan gelin ve kayınvalideye ait bir görüntü

Fotoğraf 35: Günümüze ait bir kınadan Arnavut topuzu modeline örnek bir görüntü

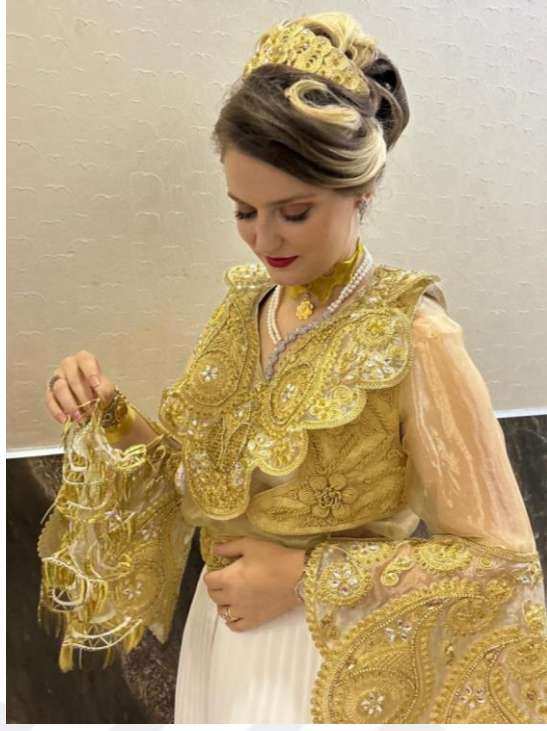
Fotoğraf 36: Geçmişe ait şalvar gecesinden bir görüntü

Fotoğraf 37: Arnavut halayı esnasında çekilen bir görüntü

Fotoğraf 38: Gelin ve yeni geline ait bir görüntü

Fotoğraf 39: Şalvar giymiş yeni geline ait bir görüntü

Fotoğraf 40: Paça gününde giyilen şalvara ait bir görüntü

Fotoğraf 41: Şalvar takımının el mendiline ait bir görüntü

Fotoğraf 42: Renkli şalvar takımına ait bir görüntü

Fotoğraf 43: Gelin için tasarlanan el mendiline ait bir görüntü

Fotoğraf 44: Gelin için tasarlanan el mendiline ait bir görüntü

Fotoğraf 45: Geçmişe ait kınada çekilmiş bir yeni gelin görüntüsü

Fotoğraf 46: Kına gecesinde gelinin ikinci kıyafetini giymesi ve el mendiline ait görüntü

Fotoğraf 47: Tavuk gecesine ait bir görüntü

Fotoğraf 48: Geçmişe ait Tavuk gecesinde gelinin arkadaşlarına ait bir görüntü

Fotoğraf 49:Günümüze ait Tavuk gecesinden bir görüntü

Fotoğraf 50: Gelin evden çıkarken daireler çalıp mâni söyleyen kadınlar

Fotoğraf 51: Gelin almaya ait bir görüntü

Fotoğraf 52: Gelin almada halay esnasında çekilen bir görüntü

Fotoğraf 53: Gelin almada çekilen damada ait bir görüntü

Fotoğraf 54: Gelin arabadan indirilirken çekilmiş bir görüntü

Fotoğraf 55: Geçmişe ait düğünün ertesi günü çekilmiş bir görüntü

Fotoğraf 56: Mısır unlu pırasalı Arnavut böreğine ait bir görüntü

Fotoğraf 57: Arnavut böreğine ait bir görüntü

Fotoğraf 58: Samsaya ait bir görüntü

Fotoğraf 59: Daireye ait bir görüntü

Fotoğraf 60: Arnavut şapkası Qeleshe görüntüsü

EKLER

EK 1.Görüşme Katılım Formu

GÖRÜŞME İZİN BELGESİ

Bursa'da Yaşayan Arnavutlar'ın Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme adlı tez için yapılan görüşmelerdeki ses kayıt ve fotoğraf verilerinin adı geçen tezde kullanılmasında bir sakınca görmediğimi belirtirim.

Görüşülen Kişinin Ad, soyad ve imzası

EK 2.Etik Kurul İzni

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ
23 ŞUBAT 2024

OTURUM SAYISI
2024-02

KARAR NO 14: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hülya TAŞ'ın danışmanlığında Yüksek Lisans öğrencisi 702141012 numaralı Ayşenur TANIK'ın "Bursa'da Yaşayan Arnavutların Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme" konu tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hülya TAŞ'ın danışmanlığında Yüksek Lisans öğrencisi 702141012 numaralı Ayşenur TANIK'ın "Bursa'da Yaşayan Arnavutların Geçiş Dönemleri Üzerine Bir İnceleme" konu tez çalışması kapsamında uygulanacak görüşme sorularının fikri, hukuki cezai ve idari bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurusu ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi. Sorulara verilecek cevaplar ceza kanunları bakımından suç teşkil etmesi durumunda ilgili makamlara bildirme yükümlülüğü ilgili araştırmacılara (sorumlu, yardımcı, danışman ve diğerleri) aittir.